

“ANALIZA STUDIJA SLUČAJA: DEČJI BRAK I NASILJE U PORODICI“

Autorka: Gordana Stevanović Govedarica

Mart 2026

SADRŽAJ

Uvod	2
Metodologija	4
Zaštita privatnosti	4
Dečiji brak i podrška Romskim porodicama-kontekst	5
Rezultati istraživanja/studije slučaja	<u>12</u>
Starosna struktura ispitanica	<u>12</u>
Starosna dob ispitanica prilikom stupanja u dečji brak	10
Starosna uzrast njihovih majki – dečji brak	<u>10</u>
- Bračni status ispitanica	<u>16</u>
Odluka o stupanju u brak	<u>17</u>
-Stavovovi o ranoj udaji	<u>18</u>
- Svest o zabranjenosti dečjeg braka	<u>20</u>
Obrazovanje ispitanica ispitanica	<u>21</u>
Trudnoća	<u>26</u>
Odlazak kod ginekologa	<u>28</u>
Postupanje/nepostupanje zdravstvenog sistema	<u>29</u>
Abortus	<u>32</u>
Nasilje	<u>32</u>
Prijavljivanje nasilja	<u>38</u>
Postupanje nadležnih organa po prijavama	<u>39</u>
Ostajanje u nasilnoj zajednici	<u>41</u>
I priča-IX	<u>50</u>
Zlostavljanje u primarnoj porodici	<u>51</u>
O snažene da izađu iz nailja	<u>52</u>
Aktivistkinje pokreću sistem za zaštitu žrtve porodičnog nasilja	<u>58</u>
Sankcija za nasilje	<u>59</u>

UVOD

Romska ženska mreža Srbije (u daljem tekstu RŽM ili Mreža) je neformalna mreža romskih ženskih organizacija civilnog društva, neformalnih inicijativa i pojedinki sa teritorije Srbije, koje deluju u svojim lokalnim zajednicama. Mrežu čine organizacije, inicijative i pojedinke koje samostalno ili u saradnji sa domaćim i međunarodnim akterima kreiraju javne politike, pomažu ustanovama i institucijama da pružaju kvalitetne usluge Romkinjama i Romima i razvijaju kapacitete Romkinja za korišćenje sopstvenih prava, oslanjajući se na osveščene, edukovane i kompetentne aktivistkinje. Misija Mreže je da podstiče i pomaže ostvarivanje individualnih i kolektivnih prava i utiče na poboljšanje kvaliteta života Romkinja, kroz praćenje i kreiranje javnih politika, edukaciju Romkinja, njihovih inicijativa i organizacija i senzibilizaciju i edukaciju državnih organa i javnosti. Značajan broj aktivnosti u radu Mreže su kreirane u skladu sa potrebama devojčica i mladih devojaka romske nacionalnosti, kako bi ih osnažile.

Romska ženska mreža kao jednu od prioriteta aktivnosti radi na ukidanju dečjih, ranih i prinudnih brakova koji su prisutni i u romskoj zajednici. Činjenica je da se dečji, rani prinudni brakovi (u daljem tekstu dečji brak) dešavaju i među opštom populacijom u Srbiji, često među siromašnijim stanovništvom i u ruralnim predelima, ali je ova praksa, ipak, veoma zastupljena u romskim zajednicama, gde se, na osnovu podataka iz UNICEF-ovog MIKS istraživanja, više od polovine devojčica udaje pre navršene 18. godine života. Uočena je primetna razlika u stopi žena starosti 20-24 godina u opštoj populaciji (6%) koje su stupile u „brak“ ili vanbračnu zajednicu pre svog 15 rođendana, u poređenju sa ženama starosti 20-24 godina koje žive u romskim naseljima u Srbiji (56%)¹

Kava je situacija na terenu prikazano je i u rezultatima „Istraživanja o rasprostranjenosti dečjih brakova u Srbiji“ obavljenom od strane Romske Ženske mreže. Na pitanje sa koliko godina je prvi put stupilo u bračnu ili vanbračnu vezu, 1.485 ispitanica je odgovorilo da je maloletno stupilo u brak, što je 49,27% od ukupnog broja ispitanica koje su stupile u brak. Ispitanica koja je najranije stupila u brak, tada je imala samo 11 godina. Pre navršene 14. godine, u brak je stupilo 76 ispitanica (5% od broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak). Kao mlađe maloletnice (14-15 godina) u brak je stupilo 486 ispitanica (33%), dok je 923 korisnica (62%) ušlo u bračnu, odnosno vanbračnu vezu kao starije maloletnice (16-17 godina), 62% ispitanica koje su se udale maloletne, rodilo je i prvo dete pre punoletstva. Od tog broja, najveći broj ispitanica je prvo dete rodilo između 15. i 16. godine (skoro 50%).²

¹MICS 2019 dostupno: <https://www.unicef.org/serbia/en/MICS6-Multiple-Indicator-Cluster-Survey-for-2019>

² <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/04/REZULTATI-ISTRAZIVANJA-O-RASPROSTRANJENOSTI-DECIJIH-BRAKOVA-U-SRBIJI-1.pdf>

Romkinje a posebno žrtve ranog, dečjeg i prinudni brak nisu još uvek dovoljno prepoznati, ni u strateškim ni u pravnim dokumentima, kao grupa čije specifičnosti zahtevaju i specifičan pristup u radu organa i pojedinaca u čijoj je nadležnosti sprečavanje nasilja u porodici i pružanje podrške žrtvi. Mere koje su uvedene, iako nesporno delotvorne u situacijama nasilja, mogu se pokazati manje delotvornim kada je reč o Romkinjama, a posebno žrtvama ranog, dečjeg i prinudnog braka, jer su nedovoljno diferencirane i nedovoljno uvažavaju specifičnosti ove grupe žena, posebno barijere sa kojima se suočavaju i socijalne norme u okviru kojih su odrastale i žive.

Rani i prinudni brak, dominantan vid rodno zasnovanog nasilja u romskim zajednicama u Srbiji koji se često smatra se običajnim pravom karakterističnim za njihovu grupu, a shodno tome i kulturološkom praksom, koja nužno ne podrazumeva odgovornost države da reaguje.

Shvatanje rane udaja kao romske tradicija je stereotip, jer na to pre svega utiču siromaštvo, nedostupnost obrazovanja i zdravstvene zaštite, život u patrijarhalnim porodicama. Jasno je da je dečji brak vid nasilja nad decom, te je potrebna nulta tolerancija u odnosu na ovu pojavu. Da bi se postigla potpuna eliminacija dečjeg braka neophodna je sveobuhvatna aktivnost i na nacionalnom i na lokalnom nivou.

Imajući ovo u vidu, želja nam je da prikazemo koliko su Romkinje koje su stupile u u dečji, rani i prinudni brak bile izložene nasilju, iako je i samo stupanje u dečji brak nasilje. Koliko su one same odlučivale o važnim životnim događajima kao što je: obrazovanje, trudnoća, porođaj, prijavljivanje nasilja, kako se odnose prema svojim potrebama, koliko obaveza preuzimaju, kako žive sa vrednostima kojima su bile naučene pre svega u primarnoj porodici, a kasnije i u porodici partnera.

Izrada "Analize studija slučaja Dečji brak i nasilje u porodici" je „Institucionalna podrška radu Romske Ženske Mreže Srbije” podržanog od strane Trag fondacije za realizaciju institucionalne podrške koji finansira Oak fondacija iz Švajcarske u period od 01.08.2025 do 31.07.2026.

Cilj „Analize studija slučaja Dečji brak i nasilje u porodici“ je da doprinose boljem razumevanju položaja Romkinja koje su žrtve dečjeg braka a kasnije i izložne nasilju u partnerskim/porodičnim odnosima. Namera nam je da doprinesemo boljoj zaštiti Romkinja žrtava dečjeg braka a kasnije i partnerskog/porodičnog nasilja, kroz identifikaciju prepreka sa kojima se suočavaju u primarnoj porodici, kasnije u porodici partnera. Tajkođe i da identifikujemo ključne tačke u postupanju/nepostupanju nadležnih organa u situaciji dečjeg braka i izloženosti partnerskom nasilju kao i stavove žrtava nasilja o nasilju. Sve utvrđeno u Analizi će biti ilustrovano primerima koji su dobijeni kroz Analizu a proizašlih iz njihovih individualnih priča. Namera nam je da donosiocima odluka i nadležnim subjektima predstavimo situaciju na terenu a u vezi nasilja nad Romkinjama žrtvama dečjeg braka i partnerskog i porodičnog nasilja, kako bi unapredili institucionalni, organizacioni i zakonski okvir u pristupu temi rodni stereotipa i rodno zasnovanog nasilja sa kojima se suočavaju Romkinje žrtve dečjeg braka.

METODOLOGIJA

Metodologija Analize studija slučaja Dečji brak i nasilje u porodici je izvršena metodom intervjua Romkinja, prikupljanja podataka i izrade studija slučaja. Uzorak ispitanica je biran na osnovu prethodnog radioničarskog rada i saznanja članica mreže/aktivistkinja na terenu.

Intervju je sproveden sa Romkinjama različite starosne dobi od 18 godina do 80 godina kao i nivoa obrazovanja. Uzorak ispitanica je biran na osnovu prethodnog radioničarskog rada i saznanja aktivistkinja na terenu. Za prikupljanje podataka korišćen je upitnik (prilog 1 Analize), koji je obuhvatio podatke o starosti ispitanica, njihovom porodičnom statusu i okruženju, zaposlenosti, obrazovanju, rađanju dece, odluci o roditeljstvu, trudnoći, porođaju, iskustvima nasilja u primarnoj porodici, iskustvima nasilja u odraslom dobu, i stavovima koji pokazuju poimanje dečjeg, ranog i prinudnog braka I odnos ispitanica prema njemu, postupanjem/nepostupanjem u situacijama nasilja kojem su izložene, stavovima o nasilju kao i postupanjem/ nepostupanjem nadležnih organa. Intervjuisanje je sprovedeno na terenu. Upitnik je sadržao pitanja, zatvorenog i otvorenog tipa. Intervjui su rađeni pojedinačno, sa svakom ispitanicom odvojeno. Očekivani rezultat primene ovakve tehnike istraživanja bio je dobijanje građe koja prikazuje iskustva, stavove i životne priče ispitanica, na osnovu kojih su urađene i studije slučaja. Prikupljena građa, odnosno pričanja samih pripadnica ispitivane zajednice predstavljali su osnovu za izradu Analize. Takođe, istraživačice su na osnovu sopstvene procene situacije na terenu imale mogućnost prilagođavanja metodologije studije slučaja u onim pravcima koji produbljuju pojedina važna pitanja ili otvaraju nova, a pojavljivala su se tokom intervjua sa ispitanicima. Namera je bila da se sa ispitanicima pre svega vodi razgovor, koji je u određenim situacijama mogao da skrene sa glavne teme, ali je istovremeno davao niz važnih informacija koje istraživačice ne bi saznali držeći se samo unapred pripremljene metodologije studije slučaja. Celi postupak se sprovodi u cilju dobijanja jasnije slike o Romkinjama žrtvama dečjeg braka i izloženim partnerskom/porodičnom nasilju. Sa posebnim osvrtom na postupanje/ne postupanje nadležnih organa. Obučeni 27 aktivistkinja je radilo na 81 upitniku, koji su u svojim jedinicama lokalne samouprave prikupile i obradile sa Romkinjama starosnog uzrasta od 18 do 80 godine i uradile 81 studiju slučaja. Istraživanje je sprovedeno u drugoj polovini januara 2026 do 20 februara 2026. godine u sledećim jedinicama lokalne samouprave: Pirot, Kostolac, Šabac, Kragujevac, Vranje, Leskovac, Bujanovac, Novi Sad, Kruševac, Beograd (Vozdovac, Zvezdara, Zemun, Rakovica Palilula), Žabalj, Zaječar, Aleksinac, Vranje, Smederevska Palanka, Valjevo

ZAŠTITA PRIVATNOSTI

Rad na pitanjima koji treba da nam da podatke za izradu “Analize studija slučaja Dečji brak i nasilje u porodici“, implicira da se radi o osetljivoj temi, sa osetljivim podacima o ličnosti, koja od samih ispitanika zahteva pristup njihovoj ličnoj priči, a od istraživača visok nivo poverenja i senzibiliteta. Ulazeći u privatnu sferu života ljudi sa kojima su istraživači razgovarali, pitanje uzajamnog uvažavanja i poverenja bilo je ključno ne samo za kvalitet dobijenog materijala već pre svega za uspostavljanje takvog odnosa u kome će ispitanici prepoznati iskreno nastojanje da istraživanje ima za cilj da predstavi njihovo iskustvo i stavove i da se sprovodi zbog dobrobiti njih i njihove zajednice. Osnovni princip rada pre sprovođenja intervjua je postavljen još pre početka

rada, a ticalo se učešća ispitanica koje su mlađe od 18 godina i stupili su u dečji brak. Odlučeno je da one ne budu uključeni u istraživanje. Intervjui sa njima mogli bi ugroziti njihovu pravnu sigurnost a sa druge strane iskazi devojčica mlađih od 18 godina mogao bi narušiti njihov položaj unutar porodične zajednice. Razgovori sa njima ni u kom slučaju ne sme da ugrozi njihovu bezbednost i sigurnost, niti da trpe posledice. Ključni značaj u uspostavljanju poverenja između ispitanica i istraživačica imalo je to što su aktivistkinje romskih organizacija bile i istraživačice sa kojima su ispitanice već ranije imali pozitivna iskustva. Prethodni rad sa ispitanicama i visok nivo poverenja omogućio je spremnost za razgovor o duboko intimnim temama kao što su između ostalog godine stupanja u dečji brak, u seksualne odnose, rađanje, abortusi, nasilje i niz drugih ličnih pitanja. Takođe, istraživačicama je predloženo da, ukoliko iz bilo kog razloga procene da ispitanice više ne žele da učestvuju u intervjuu, mogu odustati u bilo kom trenutku. U celokupnom procesu rada istraživačice su se pridržavale obaveza koje im propisuje Zakon o zaštiti podataka o ličnosti³.

DEČJI BRAK I PODRŠKA ROMSKIM PORODICAMA – KONTEKST

Dečji, rani i prinudni brak su oblici nasilja koji predstavljaju grubo kršenje prava deteta, posebno devojčica, prema Konvenciji o pravima deteta i Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama. Oni ugrožavaju psihofizičko zdravlje devojčica i izlažu ih riziku od apatridije, nasilja u porodici, trgovine ljudima⁴.

Za potrebe ove Analize, koristiće se definicije dečjeg, ranog i prinudnog braka koje su usklađene sa definicijama Ujedinjenih nacija⁵:

Omogućavanje zasnivanja vanbračne zajednice i prinudno zaključenje braka predstavlja rodno zasnovano nasilje.

Dečji, rani i prinudni brak su oblici nasilja koji predstavljaju grubo kršenje prava deteta, posebno devojčica, prema Konvenciji o pravima deteta i Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama. Oni ugrožavaju psihofizičko zdravlje devojčica i izlažu ih riziku od apatridije, nasilja u porodici, trgovine ljudima.

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2011) snažno potencira da dečji brakovi predstavljaju kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i devojčica, ali i oblik nasilja u porodici. Dečji brakovi su uzrokovani nemarom i negiranjem ljudskih prava devojčica i dečaka, ne samo od strane porodice i zajednice, već i čitavog društva, a posebno državnih institucija, koji ne uspevaju da zaštite decu kao najugroženiju grupu i da obezbede ispunjavanje sopstvenog zakona.

³

⁴ Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2020-2023 ("Službeni glasnik RS", broj 80/2020)

⁵ Prevencija i eliminacija dečjih, ranih i prinudnih brakova – Izveštaj Visokog komesara za ljudska prava, A/HRC/26/22, 2014, dostupno na: <https://undocs.org/A/HRC/26/22> pristupljeno 12.06.2021.

Srbija u ovom trenutku nema Zakon o rodnoj ravnopravnosti jer je Ustavni sud Srbije je 27. juna 2024. godine doneo Odluku kojom se do okončanja postupka za ocenu ustavnosti obustavlja donošenje akata na osnovu Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Izveštaj Visokog komesara za ljudska prava - Prevencija i eliminacija dečjih, ranih i prinudnih brakova⁶ pokazao je da su mnoge države započele ili najavile zakonodavne reforme u pravcu podizanja minimalne uzrasne granice za stupanje u brak na 18 godina, bez izuzetka, kao i u pravcu adekvatnijeg odgovora na dečje, rane i prinudne brakove, uključujući i nova građanskopravna i krivičnopravna rešenja⁷. Niz zemalja je usvojio zakone kojima se uspostavlja krivična odgovornost za prinuđivanje osobe mlađe od 18 godina na sklapanje braka, ili za učešće u procesu i ceremoniji zaključenja braka osobe mlađe od 18 godina⁸.

Tamo gde je dečji, rani i prinudni brak kriminalizovan izazov su pravna rešenja po kojima se krivično gonjenje za seksualna krivična dela na štetu deteta ne preduzima ili se obustavlja u slučaju da se izvršilac venča sa žrtvom. Drugi izazov jeste postojanje paralelnih „pravni sistema“, jednog pravnog i drugog običajnog /verskog, a u vezi sa tim i izazovi povezani sa implementacijom pravnog okvira⁹.

Ustav Republike Srbije¹⁰ jemči ostvarivanje, neposrednu primenu i zaštitu ljudskih i manjinskih prava i sloboda. Zakonom se može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje¹¹.

Između ostalih zajemčenih ljudskih i manjinskih prava i sloboda, Ustav jemči pravo na život¹² i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta¹³, zabranjuje ropstvo, položaj sličan ropstvu,

⁶ Prevencija i eliminacija dečjih, ranih i prinudnih brakova – Izveštaj Visokog komesara za ljudska prava, A/HRC/26/22, 2014

⁷ Švedska je najavila unapređenje pravne zaštite kada je reč o prinudnim i dečjim brakovima; Velika Britanija uspostavila je specifičan pravni lek – posebnu naredbu suda (Forced Marriage Protection Order) kojom se obezbeđuje zaštita žrtve, prilagođena svakom konkretnom slučaju (na primer zabrana odvođenja iz Velike Britanije, naredba za vraćanje u Veliku Britaniju i slično). Australija je 2013. godine usvojila Zakon o ropstvu, koji je prinudne brakove prepoznao kao dela srodna ropstvu (Prevencija i eliminacija dečjih, ranih i prinudnih brakova – Izveštaj Visokog komesara za ljudska prava, A/HRC/26/22, 2014)

⁸ U Australiji, krivično odgovaraju ne samo osobe koje su prinudile dete na zaključenje braka, već i sve druge osobe koje su imale ulogu u zaključenju prinudnog braka, kao što su članovi porodice, prijatelji, osobe koje planiraju venčanje, pa i zvanice

⁹ Prevencija i eliminacija dečjih, ranih i prinudnih brakova – Izveštaj Visokog komesara za ljudska prava, A/HRC/26/22, 2014

¹⁰ „Službeni glasnik RS“, broj 98/2006

¹¹ Član 18 Ustava

¹² Član 24 Ustava

¹³ Član 25 Ustava

trgovinu ljudima i prinudni rad pod kojim podrazumeva i seksualnu eksploataciju¹⁴, jemči pravo na ličnu slobodu i bezbednost¹⁵, pravo na pravnu ličnost (pravnu sposobnost) i poslovnu sposobnost sa navršениh 18 godina¹⁶, pravo na slobodno odlučivanje o zaključenju i raskidanju braka i zasnivanje braka na osnovu slobodno datog pristanka¹⁷, slobodu odlučivanja o rađanju¹⁸. Ustav posebno garantuje prava deteta, naročito ističući pravo na zaštitu od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebljavanja¹⁹. Roditelji imaju pravo i dužnost da izdržavaju, vaspitavaju i obrazuju svoju decu, a roditeljska prava mogu biti oduzeta ili ograničena samo odlukom suda, ako je to u najboljem interesu deteta²⁰. Porodica, majka, samohrani roditelj i dete u Republici Srbiji uživaju posebnu zaštitu, a dečji rad (rad dece mlađe od 15 godina) i rad štetan po zdravlje ili moral dece je zabranjen²¹.

Republika Srbija potvrdila je skoro sve ključne međunarodne ugovore, uključujući i Konvenciju o pravima deteta²² sa fakultativnim protokolima o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji²³, i učešću dece u oružanim sukobima²⁴; Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena²⁵; Konvenciju o pristanku na brak i minimalnoj starosti za sklapanje braka i o registrowanju brakova²⁶; Konvenciju Međunarodne organizacije rada (MOR) broj 182 o najgorim oblicima dečijeg rada i Preporuku MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada²⁷; Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulsku konvenciju)²⁸, Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot konvenciju)²⁹, i Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima³⁰.

Srbija u ovom trenutku nema Zakon o rodnoj ravnopravnosti jer je Ustavni sud Srbije je 27. juna 2024. godine doneo Odluku kojom se do okončanja postupka za ocenu ustavnosti obustavlja donošenje akata na osnovu Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

¹⁴ Član 26 Ustava

¹⁵ Član 27 Ustava

¹⁶ Član 37 Ustava

¹⁷ Član 62 Ustava

¹⁸ Član 63 Ustava

¹⁹ Član 64 Ustava

²⁰ Član 65 Ustava

²¹ Član 66 Ustava

²² Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima deteta ("Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90 i "Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 4/96 i 2/97)

²³ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta ("Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/2002)

²⁴ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta ("Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/2002)

²⁵ Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena ("Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 11/81)

²⁶ "Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", br. 13/64

²⁷ Zakon o potvrđivanju Konvencije MOR broj 182 o najgorim oblicima dečijeg rada i preporuke MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada „Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", broj 2/03.

²⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici „Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori", broj 12/13.

²⁹ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 1/2010)

³⁰ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 19/2009)

Srbija se već duže od jedne decenije nalazi u procesu pristupanja Evropskoj Uniji, u okviru koga je u obavezi da svoj pravni sistem u potpunosti usaglasi sa pravnim tekovinama EU. U tom procesu, Srbija je usvojila i periodično revidira Akcioni plan za poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava³¹, u okviru koga su uključene i planirane aktivnosti u različitim oblastima, uključujući i prava deteta, rodnu ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje.

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost period 2021-2030. godine, sa Akcionim planom za njeno sprovođenje za period 2021-2023. godine³² navodi da podaci o socijalnom i ekonomskom položaju Roma/Romkinja su nepotpuni i nesistematizovani. Romkinje su u nepovoljnijem položaju zbog lošeg obrazovnog statusa, izloženosti dečijim brakovima i ranog rađanja, nezposlenosti, loših uslova života, ekonomske zavisnosti i dr. Dečiji brakovi su posledica rodno zasnovane diskriminacije, siromaštva, nedostatka obrazovanja i neadekvatnog odgovora institucija. Devojčice su primorane da odustanu od školovanja čime im se smanjuju izgledi za zapošljavanje, povećava ranjivost na nasilje u porodici i partnerskim odnosima, rane trudnoće što dovodi do pogorošanja zdravstvenog stanja i ostajanja u krugu siromaštva. U okviru posebnog cilja 1: Smanjen rodni jaz u ekonomiji, nauci i obrazovanju kao preduslov i podsticaj socio-ekonomskog razvoja društva propisana je mera 1.1. Podrška inovativnim programima i uslugama za aktivaciju žena na tržištu rada, i njihovu povećanu zapošljivost i samozapošljavanje, te kreiranje radnih mesta za žene sa dodatno otežanim pristupom održivom zapošljavanju i samozapošljavanju. Ova mera ima za cilj da rezultira povećanom aktivacijom žena na tržištu rada između ostalih i Romkinjama i ženama koje su preživele rodno zasnovano nasilje. Ova mera posebno cilja da podrži kreiranje održivih programa i usluga na lokalnom nivou koji će doprineti povećanoj aktivaciji i zapošljivosti ili samozapošljivosti ove grupe žena. Mera ima nekoliko klastera aktivnosti i uključuje sledeće: podrška osmišljavanju, pilotiranju i realizaciji inovativnih programa aktivacije, podrška zadrugarstvu i socijalnom zadrugarstvu i socijalnom preduzetništvu, podrška udruženjima žena koje realizuju aktivnosti za ekonomsko osnaživanje žena ili pružaju usluge koje pomažu ženama da imaju pristup tržištu rada, podrška programima i uslugama na kojima zajedno rade poslodavci, nacionalne, pokrajinske i lokalne institucije u partnerstvima sa nevladnim organizacijama, zadrugama i socijalnim preduzećima i akademskom zajednicom, podrška razvoju edukativnih programa za unapređenje znanja i veština kojima se povećava zapošljivost,

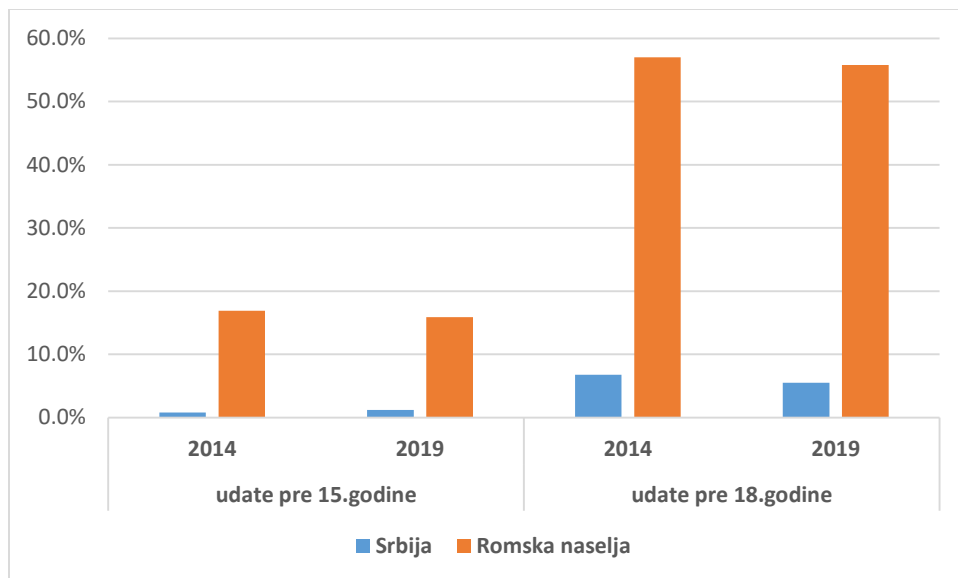
Prema podacima iz istraživanja o višestrukim pokazateljima stanja i položaja dece i žena u Republici Srbiji iz 2014. i 2019. godine,³³ oko 1% devojaka stupilo je u brak/vanbračnu zajednicu pre 15. godine (2014: 0,8%; 2019: 1,2%), a pre 18. godine oko 6% (2014: 6,8%; 2019: 5,5%). Kada je, međutim, reč o devojkaama iz podstandardnih naselja, pokazatelji su značajno veći: preko 50% njih je stupilo u brak/vanbračnu zajednicu pre punoletstva (2014: 57%; 2019: 55,8%), a više od 15% pre 15. godine života (2014: 16,9%; 2019: 15,9%) (Grafikon 1).

Grafikon 1: Procenat žena starosti 20–24 godine koje su prvi put stupile u brak ili vanbračnu zajednicu pre navršenih 15/18 godina

³¹ Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Revidirani%20AP23%202207.pdf>, pristupljeno 12.06.2021.

³² <https://www.minijmpdd.gov.rs/doc/konsultacije/090821/Polazne-osnove-za-Predlog-strategije-o-RR.pdf>

³³ Istraživanje višestrukih pokazatelja 2014, RZS, UNICEF. 2014. Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019, RZS, UNICEF. 2020. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/istrazivanja/mics/> pristupljeno 12.06.2021. godine

Izvor: RZS, UNICEF, Istraživanja o višestrukim pokazateljima stanja i položaja dece i žena u Republici Srbiji iz 2014. i 2019. godine

Samo 64% dece iz podstandardnih naselja završi osnovnu školu (kod opšte populacije je 100%), i svega 28% pohađa srednju školu (kod opšte populacije je 94%). Prema podacima iz 2016. godine, 43% devojčica romske nacionalnosti prekida školovanje radi udaje³⁴. Rani brak gotovo u potpunosti podrija šanse ovih devojčica da steknu srednje ili više obrazovanje i ostvare povoljnije mogućnosti u pogledu ekonomske participacije i kvalitetnijih uslova života³⁵.

Dečiji brakovi su takođe blisko povezani sa ranim trudnoćama (pre 15. ili 18. godine). Stopa fertiliteta kod žena starosti 15-19 godina je 22 na 1.000 žena u opštoj populaciji i čak 157 u podstandardnim naseljima. Pre 15. godine života decu rodi 0,3% žena iz opšte populacije i 5,1% žena iz podstandardnih naselja, dok je procenat mnogo viši za rađanje dece pre 18. godine života: 4% iz opšte populacije i 38,1% iz podstandardnih naselja³⁶. Iskustvo prekida trudnoće u reproduktivnom periodu od 15 do 49 godina imalo je 30,6% žena romske nacionalnosti, dok je kod većinske populacije žena taj procenat 14,6%³⁷.

U Republici Srbiji i dalje ne postoji centralizovana baza podataka o slučajevima nasilja prema deci. Procesi praćenja i evaluacije propisa, politika, mera, programa i usluga nisu ugrađeni u sistem prevencije i zaštite. Još uvek je nedovoljno razvijena metodologija za sistematsko praćenje

³⁴ Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025, str. 19, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-medjunarodnu-saradnju-evropske-integracije-i-projekte/strategija-za-socijalno-ukljucivanje-roma> pristupljeno 12.06.2021.

³⁵ Nasilje prema deci u Srbiji - determinante, faktori i intervencije, UNICEF, 2017

³⁶ Babović, M. Rodni aspekti životnog toka viđeni iz perspektive podataka iz Istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS), Beograd, 2015. Prema: Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021-2025 (Službeni glasnik RS", broj 47/2021)

³⁷ Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Službeni glasnik RS", broj 26/2016)

primene opšteg i većine posebnih protokola o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Nisu obezbeđeni ni dovoljni ljudski i materijalni resursi za rad organa, ustanova i službi koje se bave prevencijom i zaštitom dece od nasilja, niti su dovoljno razvijeni programi prevencije nasilja³⁸.

Krivičnopravna zaštita dece žrtava dečjeg, ranog i prinudnog braka je i dalje opterećena brojnim izazovima, uključujući i blagu kaznenu politiku.

Percepcija žena romske nacionalne pripadnosti je da postojeća zakonska rešenja nisu dovoljno adekvatna. One od države očekuju veću zaštitu žena Romkinja, pre svega u sprečavanju maloletničkih brakova i primene verskih i običajnih prava nad decom i ženama, i veruju da jedino zakon može da sačuva devojčice i žene Romkinje od njihovog lošeg položaja u svojim zajednicama, ali i u društvu³⁹.

Podaci Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu pokazuju⁴⁰ da je tokom tokom 2024. godine od ukupno identifikovane dece žrtava dečjeg braka, na dan 31.12.2024. godine na evidenciji centara nalazilo se 130 dece. Ova pojava je najrasprostranjenija među decom romske nacionalnosti, te je od ukupnog broja dece - romske dece 117 (66,10%) i to 102 devojčice od kojih je 39 (33,33%) uzrasta mlađeg od 16 godina.

Podaci Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu⁴¹, pokazuju da su tokom 2023. godine centri za socijalni rad identifikovali su **182 deteta** žrtve dečijeg braka od kojih 12 (6,6%) dečaka, i 170 (93,4%) devojčica. ova pojava najrasprostranjenija među decom romske nacionalnosti, te je od ukupnog broja dece - **119 je romske dece (65,4%) i to 110 devojčica od kojih je 36 (32,7%) uzrasta mlađeg od 15 godina.** Iako se u odnosu na 2019. godinu ukupan broj evidentirane dece smanjio za 4,6%, broj evidentirane romske dece žrtve dečijeg braka povećan je za 19%. Posmatrano u petogodišnjem periodu, udeo romske dece (devojčica) najviši je upravo u 2023. godini i iznosi 65,4% što je više od četvorogodišnjeg proseka koji iznosi 57,5%. U romskoj populaciji je značajno veći udeo devojčica mlađih od 16 godina i on iznosi 30,3% u grupaciji romske dece. **Neintegrisanost porodice u lokalnu zajednicu, život u izolovanim i neuslovnim naseljima je veoma značajan faktor za pojavu i održavanje dečijeg braka, a posebno pogađa romsku decu koja žive u ovakvim naseljima.** Međutim, podaci za 2023. godinu ukazuju da samo 22 deteta potiču iz porodica koje su živele u podstandardnim naseljima (12,1%), a u romskoj populaciji iz podstandardnih naselja potiče 17,6% dece. U slučaju romske dece najčešće prijave dolaze i dalje iz zdravstvenog sistema – 30 (25,2%), potom od policije i tužilaštva 16 (13,5%), a roditelji su prijavili 24 slučaja (20,2%).

Siromaštvo jeste jedan od uzroka dečijeg braka, ali tu je svakako prisutan i faktor obrazovanja majki i njime uslovljen ekonomski zavisani položaj majki čija deca su aktuelno žrtve dečijeg braka. Posebno je dramatična situacija u romskoj populaciji gde je očito neophodno raditi na

³⁸ Poseban izveštaj Zaštitnika građana „Stanje prava deteta u Republici Srbiji“, 2018, dostupno na: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d> pristupljeno 12.06.2021.

³⁹ Percepcija Romske zajednice o diskriminaciji, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2021

⁴⁰ <https://www.zavodsz.gov.rs>

⁴¹ <https://www.zavodsz.gov.rs/media/2759/5-izve%C5%A1taj-o-radu-csr-2023-de%C4%8Diji-brakovi.pdf>

smanjenju osipanja dece, posebno devojčica, iz obrazovnog procesa, ali i na različitim merama podrške za izlazak iz siromaštva i zavisnog ekonomskog položaja žene

Ovi podaci ukazuju na neophodnost stvaranja mreže u lokalnoj zajednici koja bi bila animirana da pokrene i planira aktivnosti na sprečavanju dečijih brakova na nivou svoje lokalne zajednice.

Rezultati istraživanja o rasprostranjenosti dečijih brakova u Srbiji, koje je sprovela Romska ženska mreža, pokazuju⁴²

- * da je problem dečijih brakova, kod Romske populacije, u velikom procentu i dalje zastupljen u svim delovima Srbije.
- * Romske devojčice koje su stupile u dečiji brak, po pravilu nisu samostalno donele odluku o udaji, već je neko iz porodice ili bliže okoline na njih vršio pritisak.
- * U proseku, ispitanice koje su se maloletne udale imaju više dece, žive u domaćinstvima sa više članova, uglavnom u proširenim porodicama.
- * One češće nemaju samostalnost u odlučivanju da li će roditi dete ili ne.
- * Obrazovni nivo ispitanica koje su maloletne ušle u brak je po pravilu znatno niži i u nepovoljnijem su položaju na tržištu rada, te češće nemaju zaposlenje u odnosu na ostale ispitanice.
- * U većem procentu su korisnice socijalnih davanja, češće žive u domaćinstvima sa samo jednom prostorijom i bez osnovnih uslova za život i nemaju razvijenu svest o posledicama koje uzrokuju maloletnički brakovi, te bi se češće složile da se i njihova ćerka uda maloletna.

Navedeni podaci/zaključci ukazuju na potrebu za intenzivnijim oblicima podrške romskim porodicama sa decom u cilju preveniranja dečjeg braka. Zbog toga je važno da potrebe dece romske nacionalnosti i porodica, u cilju preveniranja dečjeg braka budu u fokusu lokalnih politika. Specifičnosti položaja romske porodice zahtevaju da oblici podrške usmerene ka preveniranju dečjeg braka budu međusobno usklađeni, te da dovode do suštinskih promena u porodičnom (pa i socijalnom) okruženju u kome dete raste i razvija se. Siromaštvo, koje prati romske porodice i romsku decu često i kroz više generacija, zahteva intersektorski pristup i razvijanje autentičnih intersektorskih mera/usluga kojima se unapređuje položaj porodice samog deteta a time u značajnoj meri i prevenira dečji brak.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I STUDIJE SLUČAJA

⁴² <https://rzm.rs/wp-content/uploads/2023/04/REZULTATI-ISTRAZIVANJA-O-RASPROSTRANJENOSTI-DECIJH-BRAKOVA-U-SRBIJI-1.pdf>

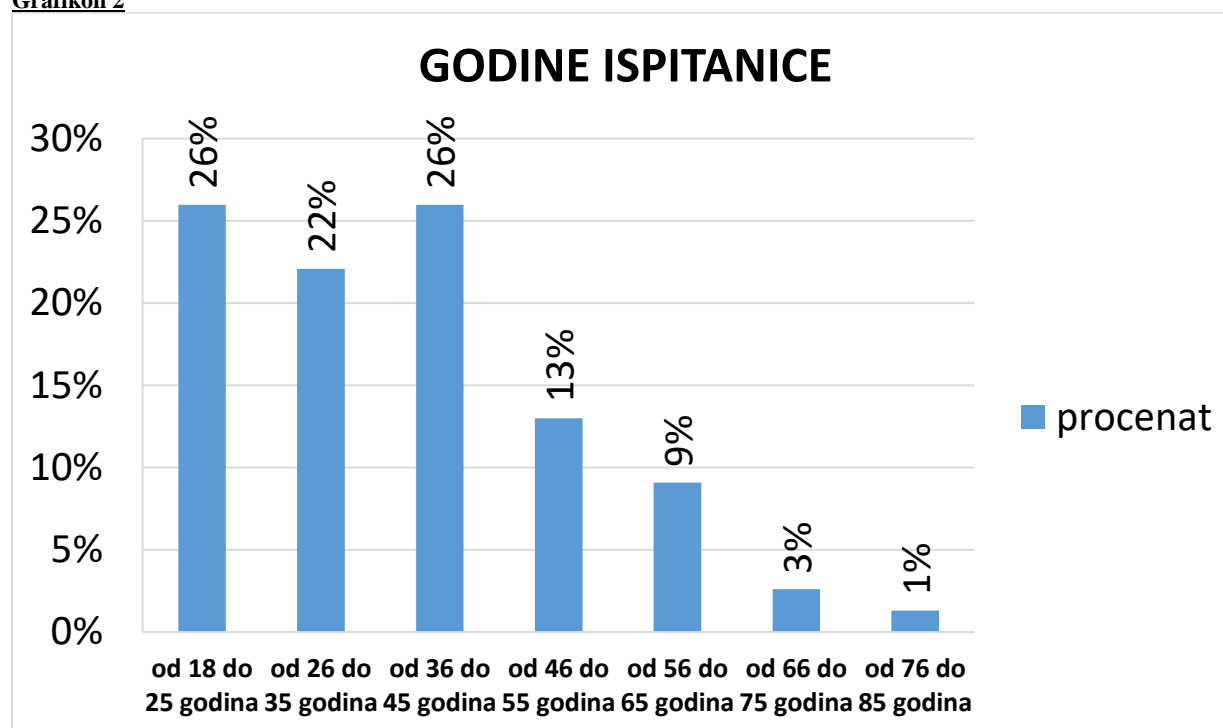
Statistički prikazi i priče naših ispitanica koji slede imaju za cilj da ukažu na uticaj svih kompleksnih faktora, koji utiču na donošenje odluke o stupanju u dečji brak. Posebna pažnja data je onim temama koji pokazuju unutrašnje procese u samim ispitanicama, pritiska socijalnih i kulturnih normi od strane zajednice i unutar samih njih, ekonomske situacije kao i rodno zasnovanog nasilja. Kroz njihove priče prikazaćemo kako su stupile u dečji brak, njihov unutrašnji doživljaj samog čina do svih daljih životnih događaja i odluka koje su proizašli iz stupanja u dečji brak. Sa druge strane ćemo prikazati i kako su/nisu reagovale nadležne institucije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

STAROSNA STRUKTURA ISPITANICA:

Razgovori su obavleni sa 81 ispitanicom. Vodilo se računa da ispitanice budu različite starosne dobi od 18 do 80 godine, što se i postiglo (grafikon 2).

Grafikon 2

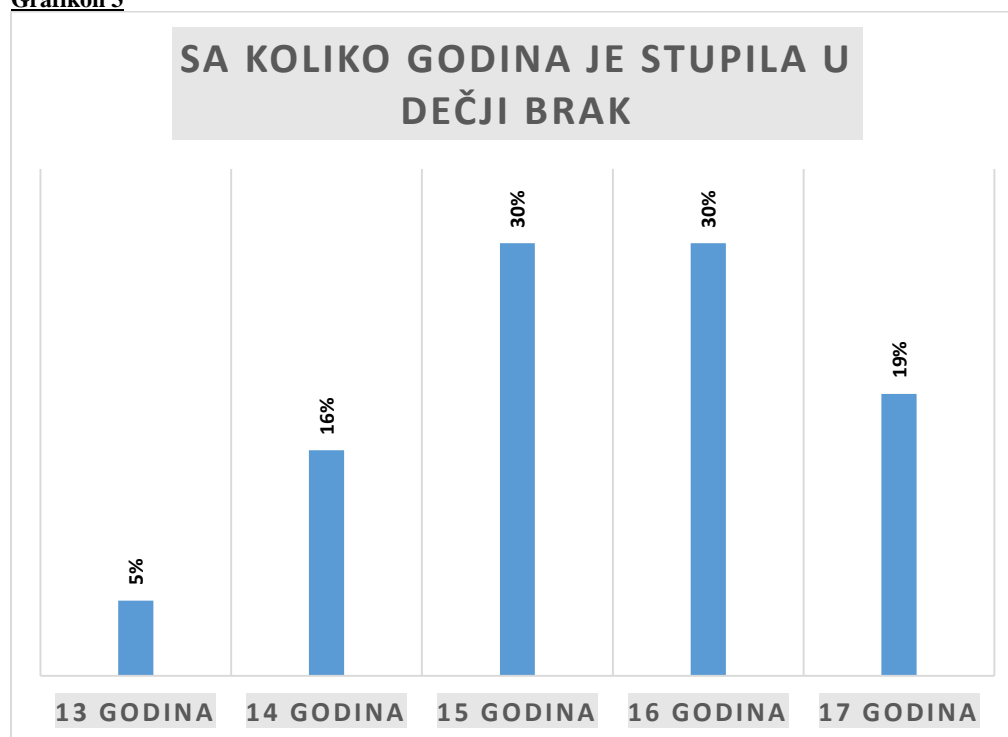

Uloga devojčica i starosna dob ispitanica prilikom stupanja u dečji brak

Osim što je prvenstveno dečji brak nasilje koji predstavljaju grubo kršenje prava deteta, posebno devojčica, rana udaja i dečji brak stavljaju u poziciju devojčicu da udajom preuzima sve ženske obaveze u kući i očekivanje zajednice da što pre postanu majke. U ovakvim porodicama je u potpunosti očuvana patrijarhalna struktura u kojoj u kojoj je svekrva centar moći u porodici. Mlade devojke pre stupanja u brak uglavnom nemaju saznanja šta ih čeka u braku, ili bar tome ne razmišljaju mnogo. Kada im u retkim slučajevima majke govore o braku, uglavnom je to priča o teškoćama prilagođavanja u novoj sredini, očekivanjima koja nova porodica ima od njih, obavezom da ispune zahteve muža, svekra i svekrve, obaveze preuzimanja na sebe svih kućnih poslova.

Rezultati Analize ukazuju da je 51% ispitanica u dečji brak ušlo do 15 godina, a 49% između između 16 i 17 godine. 30% ispitanica je imalo 15 godina, 30% je imalo 16 godina, 17 godina je imalo 19 % ispitanica, 14 godina 16 % ispitanica I 5 % je imalo 13 godina. (grafikon 3).

Grafikon 3

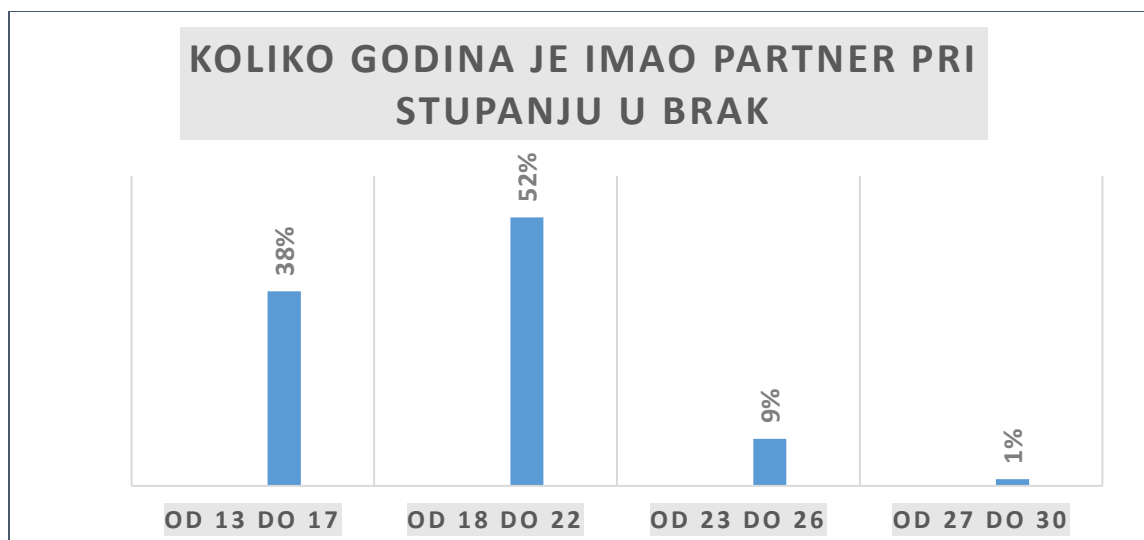
Primeri koji ulustruju načine ulazaka u dečji brak:

- *Zovem se N.M.imam 70 god mlada sam se udalasa 14 godina. bez roditelja sam živela, čuvali me stic i stina i tetke, baba i deda. Mladu su me udali nisam živela detinjstvo kao i sve moje vršnjakinje.Udali me da nisam ni znala .On je živeo samo sa ocem majka mu*

umrla , mene svekar ucio da mesim da cistim. Bili su dobri prema meni naročito moj svekar. Muža sam povremeno zavolela kao i on mene nismo imali problema čiveli smo sirotinjski dole na Kosovu.

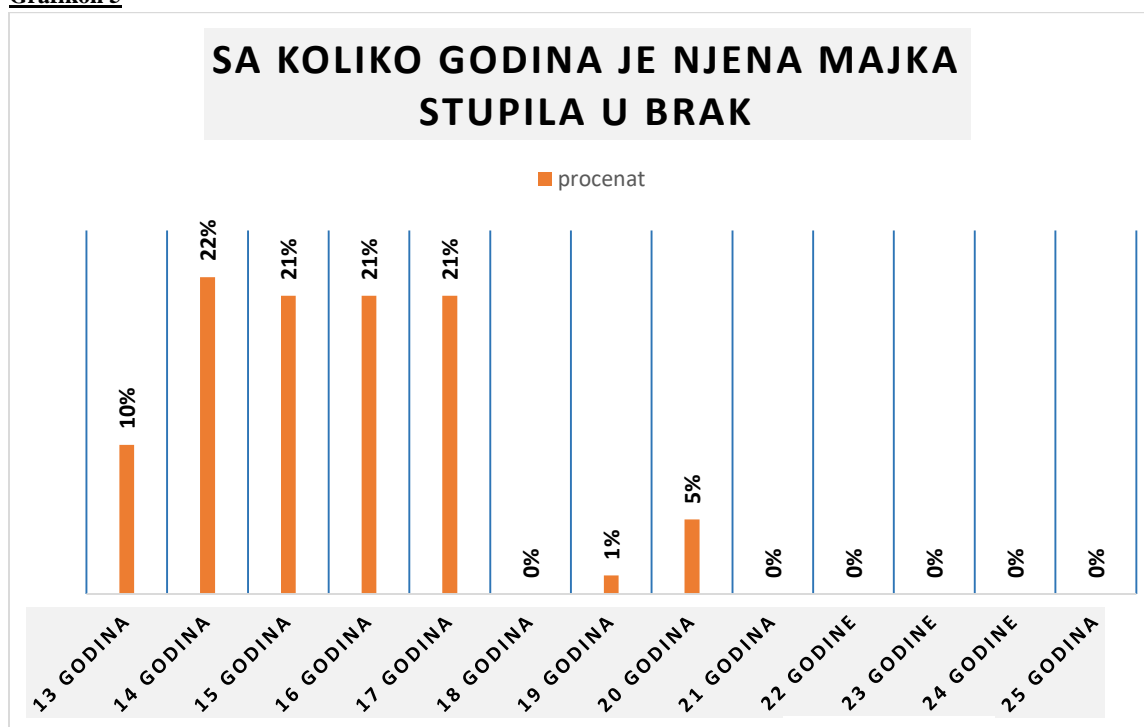
- *„Tata mi je jednog dana rekao da su on i mama našli finog muža koji je iz dobre porodice. Rekao je da oni žive blizu i da neću otići daleko tako da se ne sikiram. Meni je bilo i drago i sramota i strašno, ne znam ni ja.... Mama mi je rekla da je dobra prilika i da ću leoi da živim...Oni rade i imaju lepu kucu, nase su vere. Da ne treba da propustim dobru priliku..Verili su me za par dana nakon mesec dana sam se preselila kod muza. On je bio dete kao i ja, stideli smo se jedno drugog. Malo po malo, zavoleli smi sei navikli jedno na drugo.. sada imamo 2 dece.....Dobro mi je. Ponekad je kriza kao u svuda ali je dobro. **dečji brak 15 godina.***
- *Živela sam u siromašnoj porodici u kraju .Bila sam sa drugaricama u kraju, igrali se na čošku. Došli su neki ljudi tada (moj muž ,sa njegovim ocem ujakom i stircem) majka me zvala da dođem kući. Kada sam stigla ušla sam u kuhinju tu su bile moje strine baba mama i tetke sedele su i gledale u mene .Mama je rekla došao je vreme da se udaš, dobar je čovek biće ti dobro kod njega .Nisam znala u tom momentu ni šta to znači samo su me spakovali i odveli su me u drugu porodicu.Morala sam da ćutim jer tako je bilo rečeno .Ćutala sam svih godina i ako su me mučili. **Dečji brak 14 godina***
- *Dete sam bila, još sam se igrala sa devojčicama iz kraja. Noge mi bile u prašini, kosa raščupana, smejala sam se svemu. A onda su jednog dana seli moji i rekli da je došlo vreme. Rekli su da je čovek dobar, da ima kuću, da ću biti zbrinuta. Niko mene nije pitao hoću li. Nisam znala ni šta znači biti žena, a kamoli supruga.Sećam se te noći pre svadbe. Plakala sam tiho da me niko ne čuje. **Dečji brak 14 godina***

Starosna dob partnera ispitanica, sa kim su ušle u dečji brak, je u rasponu od 13 do 30 godina. Najveći procenat je između 18-22 godine- 52%, između 13-17 godina je 38%, između 23-26 godina je 9% i 27-30 godina 1%. (Grafikon 4.). Znači 62% njihovih partner su bili punoletni kada su stupili s njima u dečji brak.

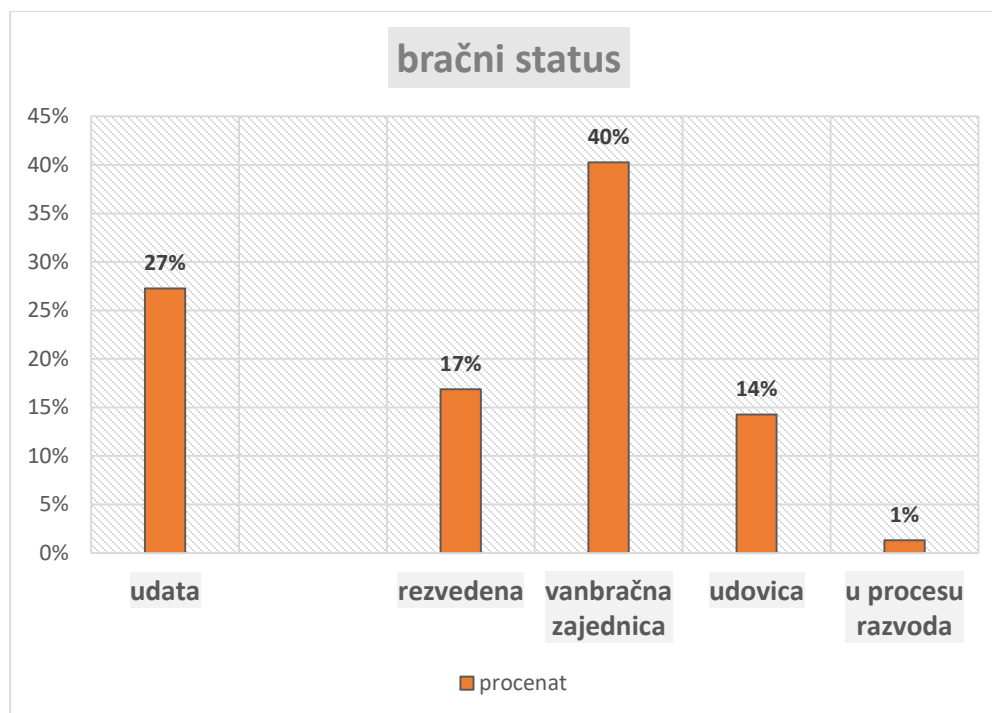
Starosna uzrast njihovih majki kada su ušle u brak, ukazuje na dominantnu zastupljenost dečjeg braka i kod njih i prenošenje uspostavljenog modela života za Romsku zajednicu. Između 13-15 godina je 52% stupilo u dečji brak. Između 16-18 godina je 42% a samo 6% je imalo više od 18 godina (grafikon 5).

Grafikon 5

Bračni status ispitanica u trenutku intervjua ukazuje da se 67 % ispitanica živi u nasilnoj zajednici, 17% je razvedeno, 14 % je udovica i 1% u procesu razvoda. (grafikon 6).

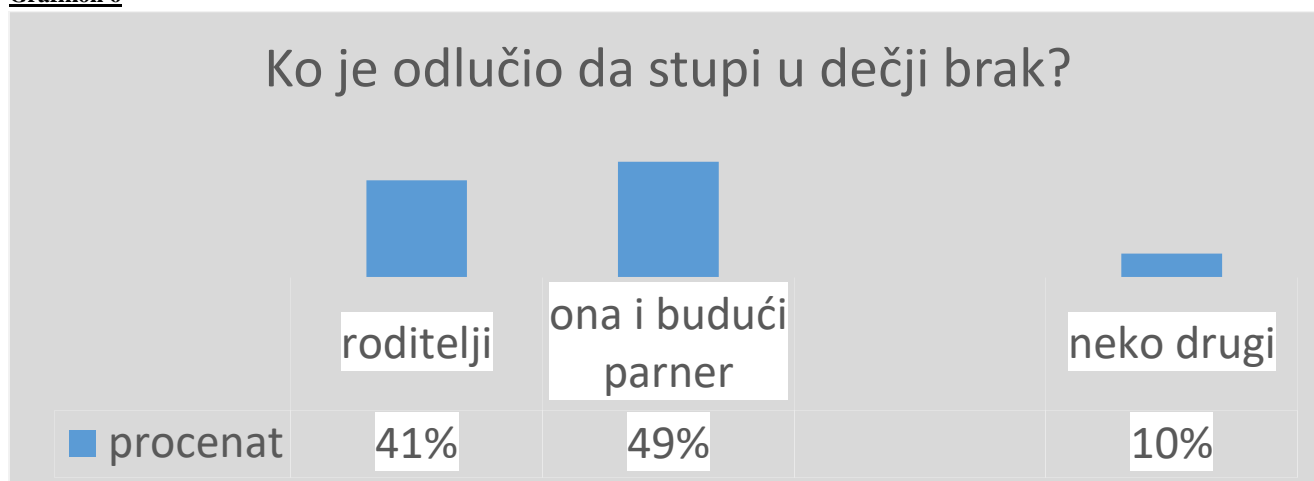
Grafikon 6

Navedeni podatci nam ukazuju kolio nisu osnažene da izađu iz nasilne zajednice.

Odluku o stupanju u dečki brak je u najvećem broju slučajeva doneo neko drugi 51%. Roditelji su u 41% odlučivali da se udaju i ko će im biti partner. U 10 % situacija je to bio neko drugi a najčešće deda i baba, ujaci, stričevi. Podatak od 49 % da su one i budući partneri odlučivali o ulasku u dečki brak može i te kako da da pogrešnu sliku jer su to bile iznuđene odluke (grafikon 7).

Grafikon 6

U najvećem broju slučajeva su to bile situacije gde su bežale od raznih vrsta nasilja u primarnoj porodici, siromaštva i želje za boljim životom.

Primeri koji ilustruju situacije stupanja u dečji brak:

- *CC ima 53 godine. Odrasla sam u siromastvu sa majkom jer nas je otac napustio kada sam bila mala. Majka se borila koliko je mogla i kada sam završila skolu pocela je da razmislja o tome da treba da se udam sto pre kako je ne bih osramotila. Da selo ne prica kako me majka nije vaspitala dobro. Cela familija je navijala za to da se udam za momka iz ulice koji je bio imucan. Majka me odvela na kafu kod njih i ona se dogovorila da ja hocu da se udam a moj sadasnji muz je tada imao devojkicu koju je morao preko noci da ostavi kako bi mene ozenio jer su se nasi roditelji sve dogovorili. Ja sam bila nevina i to je bilo jako vazno i sposobna da radim na pijaci posto su oni imali tezge i gardarobu koju su prodavali. Sve je bilo gotovo za par dana i desila se velika svadba. Dečji brak 15 godina.*
- *Udala se sa 14 godina bila je prisiljena na to, udala se za 10 godina starijeg coveka koji je tada vec imao dvoje maloletne dece iz predhodnog braka koji su ziveli sa njim, ona je sa njim izrodila jos troje.*
- *Do braka je doslo tako sto su se jednog dana samo prosci pojavili na vratima ljude koje ona nije poznavala ali su joj roditelji brak vec ugovorili, roditelji njenog supruga su joj rekli da jenona od danas njihova i da ce imati sve da ne brine, njeni roditelji su samo ćutali uzeli su novac i rekli moraš ići bice ti bolje nego ovde. Tu krecu njeni problemi zivot u zajednici suprug kockar otac alkoholicar, deca su se radjala jedno zadrugim njih četvoro, pocela su batine svakodnevno, nije znala a ni smela da od nikog potrazi pomoc. Dečji brak sa 14 godina.*
- *Moj otac je alkoholicar ziveli smo u jednoj trosnoj kuci bez vode i struje isli smo na nadnice a tata je imao svoje konje tada su prosci dosli i zaprosili za mnogo starijeg coveka i ja nisam htela da se udam plakala sam 3 dana. Kada su me doveli u toj kuci ja se njemu nisam dala i on me je na silu terao.*

Primer gde su su one i budući partneri odlučivali o ulasku u dečji brak mogu se predstaviti kroz ove price:

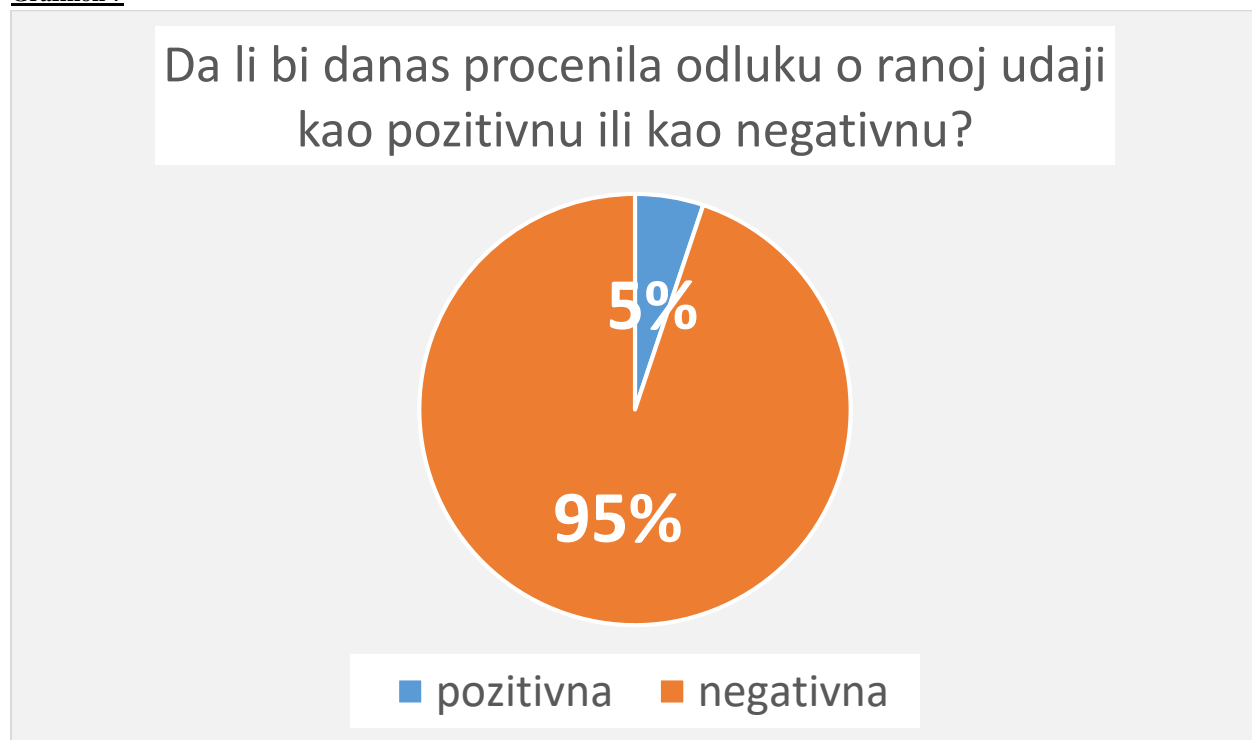
- *U kući kod roditelja bile su uvek neke svade i niko me nije razumeo „Srela sam mog sadašnjeg muža koji me slušao i bio uz mene. Zaljubila sam se i odlučila da pobegnem za njega „bilo mi tada lepo ...*
- *AA ima 36 godina. Moj otac je alkoholičar, mnogo je tukao moju, moje sestre i ja smo plakale, i nismo želele da ga vidimo, živela sam u selo nadomak Leskovca i jednog dana je došao u selo moj budući muž. Počeli smo da se vidamo i posle četiri dana sam pobegla za njega, jer sam htela da izađem iz kuće*

nasilnika. Dečji brak 14 godina.

- *U početku sam mislila da sam pobegla iz nemaštine da idem u bolji život, a li sam kasno saznala da je to bila ogromna greška koja me je obeležila za ceo život Dečji brak 15 godina.*
- *Bila je sa svojim partnerom 2 meseca pre udaje. Kada su njeni roditelji saznali za tu vezu, odlučili su da moraju da stupe u brak. Dečji brak 14 godina*

Njihovi stavovi o ranoj udaji iz sadašnje perspective i te kako govore o tome koliko je dečji brak doveo do negativnih dešavanja u njihovom životu. Sam odgovor na pitanje da li bi danas odluku o ranoj udaji procenile kao pozitivnu ili kao negativnu, gde je 95% odgovorilo kao negativnu a 5 % kao pozitivnu to jasno potvrđuje (grafikon 7)

Grafikon 7

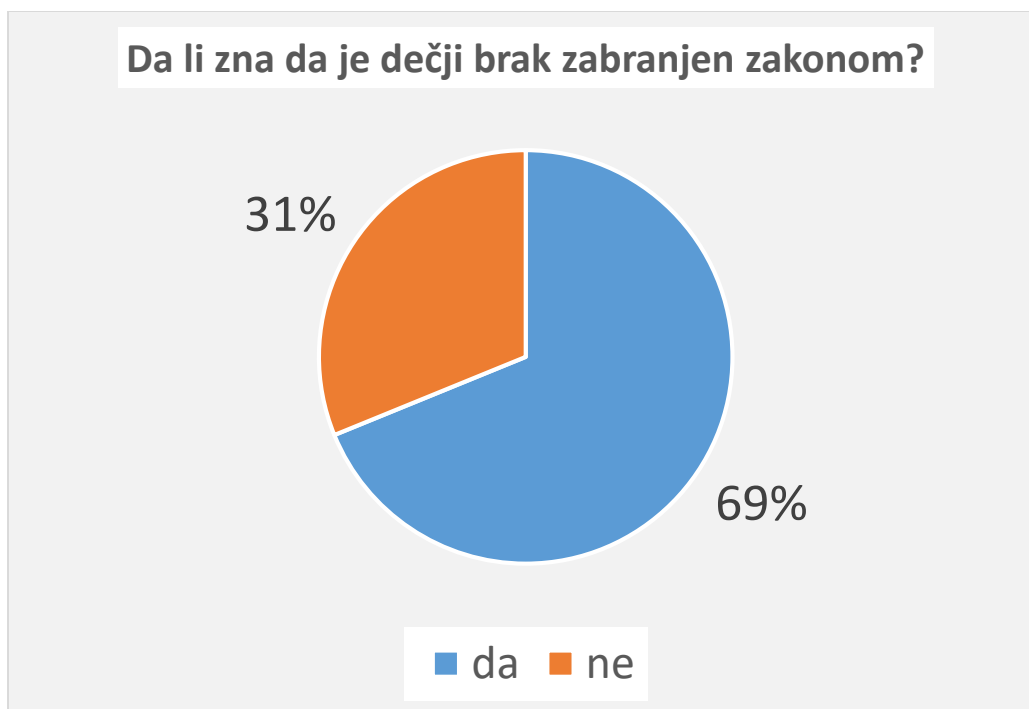
Neke od njihovih izjava koje to na slikovit način predstavljaju:

- *Negativna, mnogo je rizično zbog rađanja, ne umeš a se brineš o bebi, kući... svade su česte..nedostaje ti mama, detinjstvo.*
- *Devojka se uda mlada, rodi, radi i ćuti. Ako je tužna, to je njena sudbina. Ako je boli, neka trpi. Niko nije pitao kako je meni. Niko nije pitao da li sam htela drugačiji život. A ja sam ponekad, noću, zamišljala kako bi bilo da sam završila školu, da sam sama birala. Al' te misli sam brzo terala, jer su samo još više bolele.*

- *Ne znam možda sam ja u jedan slučaj, stvarno nemam pojma, mislim da je tako da kad se ranije udaš imaš predispoziciju da trpiš nasilje jer si zavisna od njega , mlada si se udala nisi završila školu, nemaš najčešće podršku i tako sve u krug sve je povezano jedno s drugim.*
- *Smatra da je rana udaja jedna od najvećih grešaka u njenom životu. Isto mišljenje je imala i ranije, ali ne bi se udala toliko rano da nije ostala u drugom stanju.*
- *Da može da vrati vreme ne bi se udala, jer smatra da nije bila spremna da stupi u brak.*
- *Smatram da je važno da kažem da rana udaje uništava detinjstvo i snove, i da žene tada nemaju šansu da nauče kako da se brane, da se obrazuju i da grade svoj život.*
- *Mnogo utiče na život. Bila sam mlada, ne znam nista ne poznajem ga dobro i onda ajde, a posle kako se ispostavilo samo sam patila ,smatram da taj maloletni brak može doprineti postojanju nasilja , i možda je čak i tako više nego kad su stariji.*
- *To je mnogo negativno uticalo na mene, Leto, vrućina ja ložim vatru napolje u smederevac I sa babom kuvam ručak ,ja sa nepunih 16 godina.*
- *Dok su moje drugarice išle na bazene ja sam bila kuvarica i sluškinja. psihički je teško da u tim godinama odjednom prekineš detinjstvo, mladost I radiš nešto što uopšte nije normalno da neko dete radi.*
- *Osudjujem svaki rani brak narocito kad udaju devojke u inostranstvu. Neznaš jezik, nemošes da izadješ nigde to je strašno. Želim da poručim da to nije dobro , da niko ne zna kako ta devojka živi, da li je ustala dobro , da li je neko preko noci tukao jer nije mogla da spava sa njim. Da li ima temperaturu , da li je mogla da spava kad su joj deca bolesna.*

Svest o zabranjenosti dečjeg braka pozitivnim propisima je prisutna što potvrđuje procenat od 69 % ispitanica koje su odgovorile da jesu i 31 % da nisu (grafikon 8)

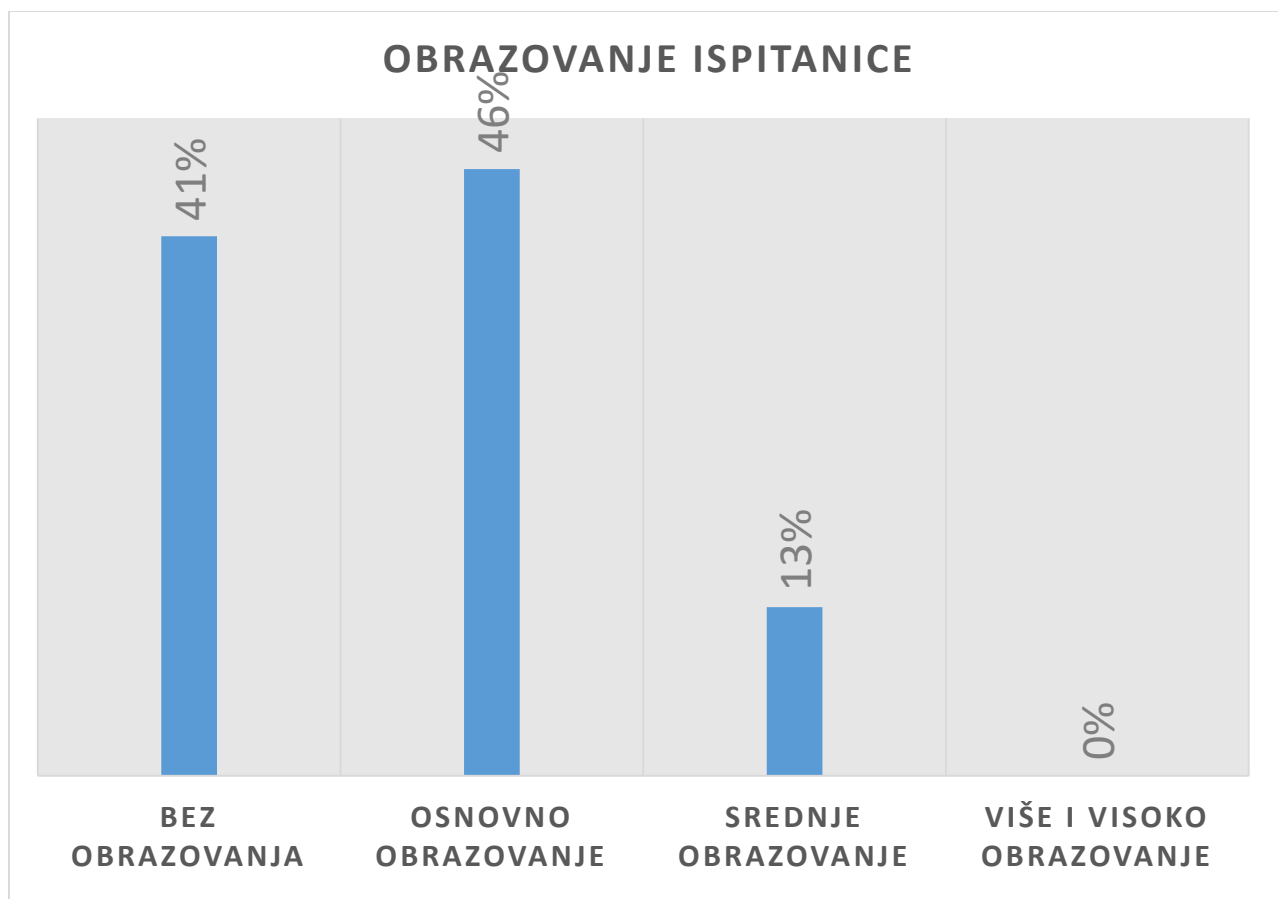
Grafikon 8

Značajno je istaći da su većina ispitanica koje su rekle da su upoznate da su dečji brakovi zabranjeni, takođe istakle da će se to u Romskoj zajednici teško zabraniti. Navodile su da ne znaju da je i jedan roditelj/staratelj kažnjen zbog toga što je omogućio dečji brak sa detetom. Smatraju da bi to značajno uticalo na buduće roditelje/staratelje u preveniranju dečjeg braka.

Obrazovanje ispitanica

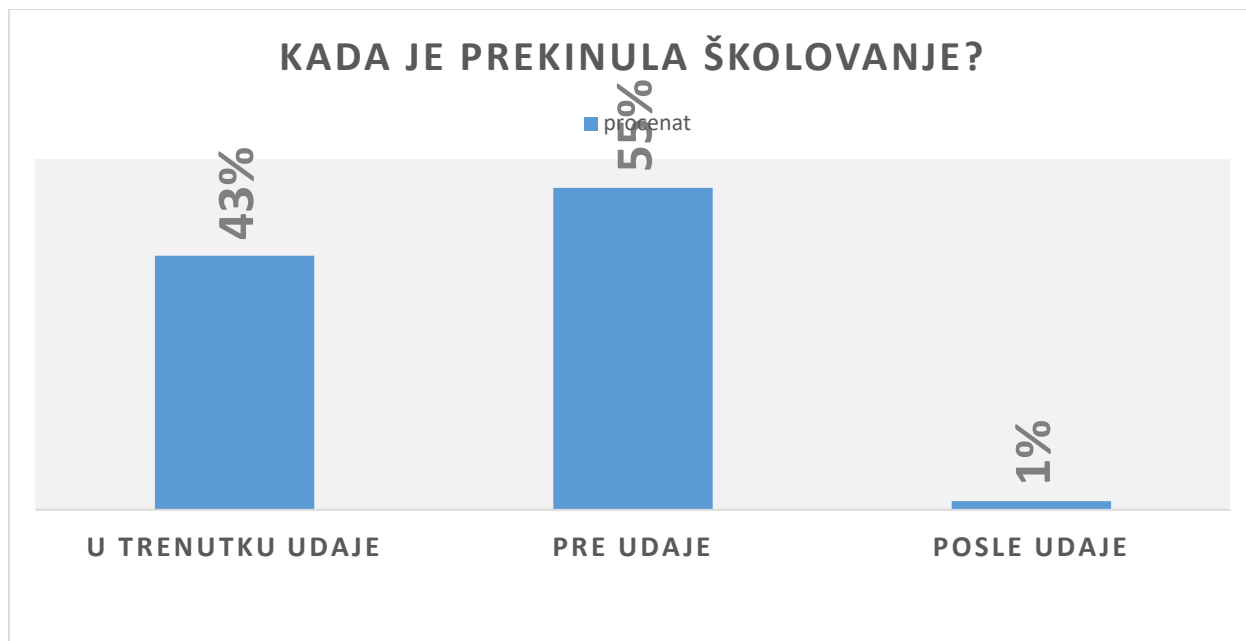
Napuštanje škole je nešto što odlikuje dječji brak i to potvrđuje i ova Analiza. Bez osnovnog obrazovanja je 41% ispitanica, osnovno obrazovanje je završilo 46% ispitanica, srednje 13% ispitanica (Grafikon 9).

Analiza podataka pokazala je da postoji statistički značajna povezanost uzrasta u kom su ispitanice stupile u dečji brak i isključivanja iz formalnog obrazovanja. Ispitanice koje su rano napustile obrazovanje i nisu završile osnovnu školu, to su pretežno one koje su u dečji brak stupile sa 14 ili manje godina. Samo u jednoj studiji slučaja svekar je insistirao da završi osnovnu školu.

Osnovnu školu su završile one devojčice koje su ušle u dečji brak po završetku osnovne škole. I sledeći podaci idu u tom pravcu: 43% devojčica je školovanje prekinulo u trenutku udaje, 55% pre udaje (to su upravo one devojčice koje su se udale posle završene osnovne škole) i 1% posle udaje (grafikon 10)

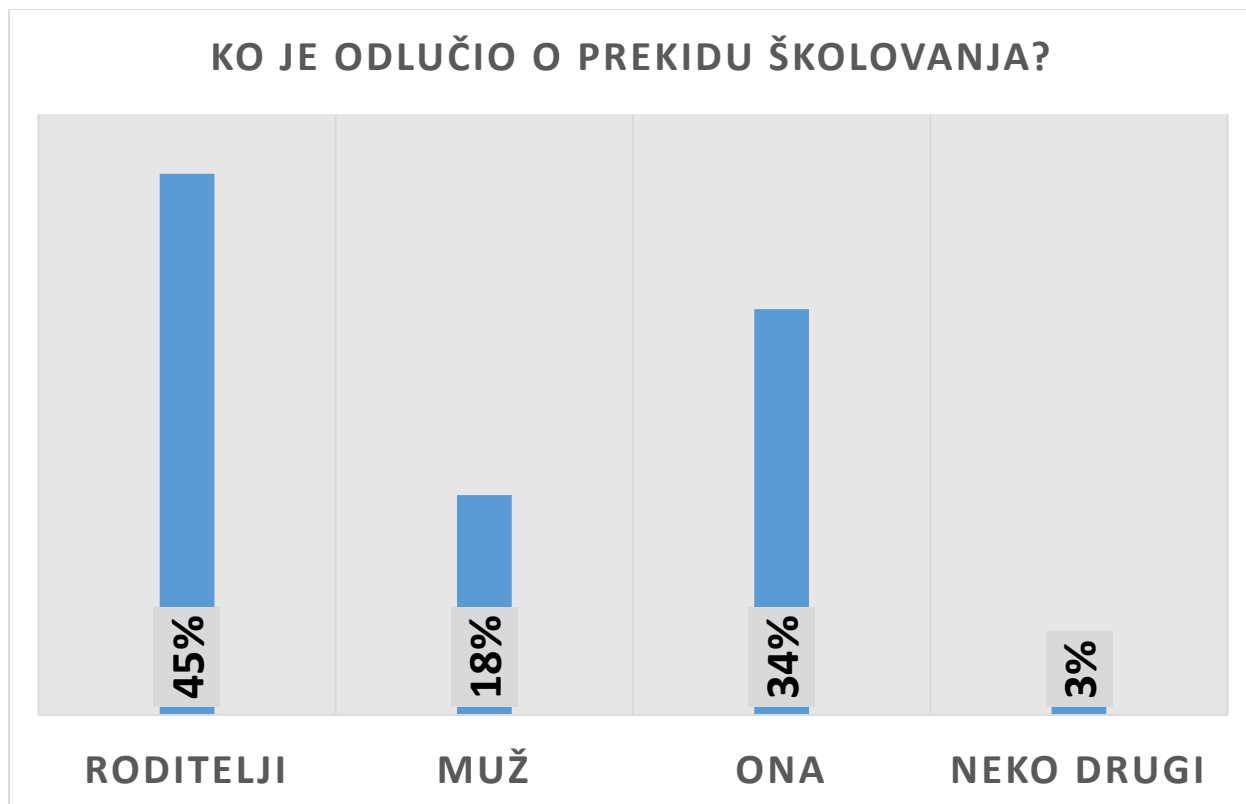
Grafikon 10

- *Škola nije bilo mesto za mene pritiskivali su me hranitelji da idem u školu jer ima je to bila obaveza , ja sam išla dva dana ,tri nisam i tako eto je bilo moje školovanje. Stalno sam pravila probleme u školi zato sam izmešana iz jedne u drugu porodicu, i tek sad shvatam kad sam dobila decu kako je i teško biti roditelj. Kad sam se udala ja sam prekinula školovanje jer sam bila u drugom stanju. Moji muž i roditelji nisu dozvolili da ja trudna nastavim srednju školu , iako je moja razredna mene tu poslednju celu godinu koja mi je ostala vodila kao da sam u školi jer se tako dogovorila sa mojim hraniteljima da samo polazem razredni ispit ali ja nisam otišla jer sam e porodila posle sam trebala vanredno ali nije bilo vremena zbog bebe i nisam imala ni interesovanja. Ja sam išla u školu za frizera.*
- *Upisla sam prvu godinu srednje škole, međutim udala se u oktobru. Moji roditelji su zahetvali da nastavm školovanje ali njegovi nisu dozvoljavali, govorili su „kako snajka da nam ide među muškarcima tamo“. Onda su me roditelji ispisali iz škole.*

Odluku o prestanku školovanja u 45% slučajeva je doneta od strane roditelja, u 18% je doneo partner/muž, u 34% slučaja su same odlučile i u 3% s neko drugi (babe, dede,ujaci, stričevi i sl. (grafikon 11)

Grafikon 11

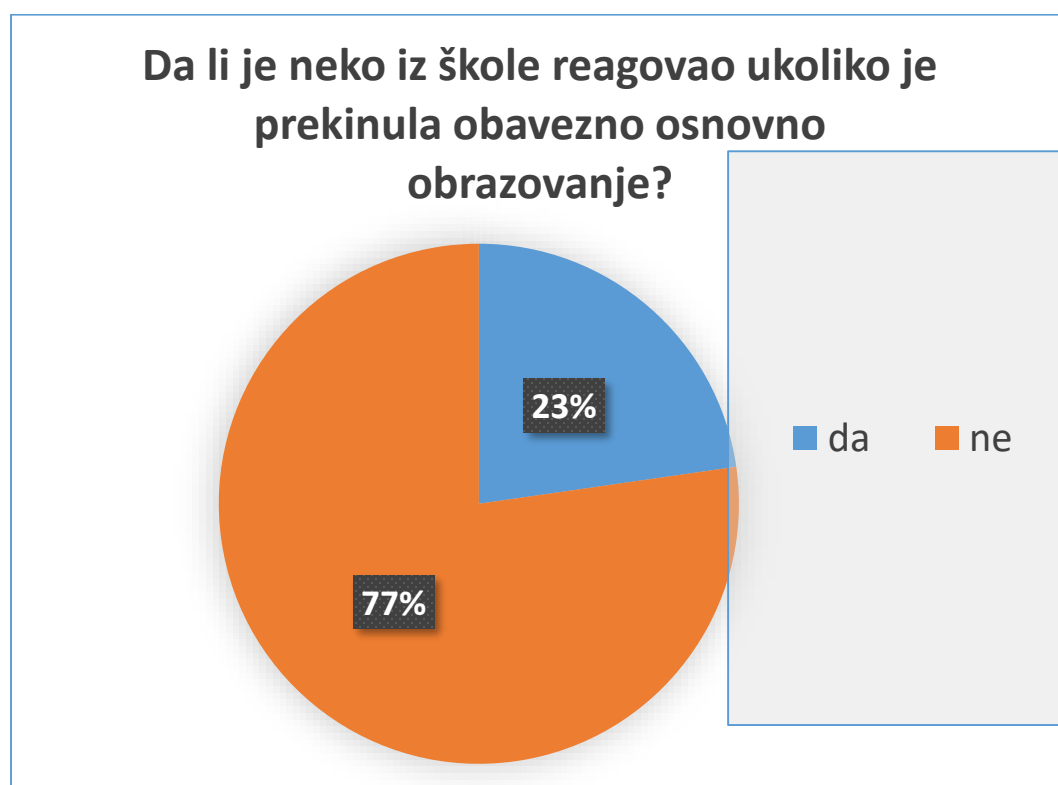
Primeri koji to ilustruju:

- *Samo mi je rekao on i njegovi roditelji da više ne idem u školu.*
- *Ništa nisam znala ni da pišem ni da čitam, nisam pamtila, i roditelji me nisu puštali jer sam čuvala mlade sestre i brata.*
- *Nisam uopšte ni pošla u školu, majka nas nije upisala ni mene ni sestru.*
- *Maćeha mi nije dozvoljavala da idem više od osnovne škole. Tata ju je slušao. Oženio se sa njom kada sam ja imala 5 godina. Moja mama je umrla i on se ubrzo oženio sa njom. Ona sve pitala i o svemu odlučivala. A on je samo slušao kao omamljen. Govorila mu je da moram da naučim sve da radim dok se ne udam. I tako sam radila sve umesto nje. Prala, kuvala, mesila čistila, čuvala joj decu.*
- *Završila sam osnovnu školu i majka je rekla ti dalje ne vces ici, dosta ti je. Ja se bojim da te pustam samu da ides u centar i da se setas i da te muskarci gledaju.*

- *Nisam volela da idem u školu, nisam htela da učim, izlazila sam i šetla do kasno nisam mogla da ustajem rano za školu, i tako nisam bila redovna na časovima i jednog dana sam prestala nisam htela da idem.*
- *Loše se osećala u školi, imala je slabe ocene, trpela je diskriminaciju i dobijala batine od druge dece i nije htela više da ide na nastavu.*

Upitane da li je neko iz škole reagovao, kada su prekinule obavezno osnovno obrazovanje 77% je odgovorilo da niko nije a u 23 % da jeste (grafikon 12)

Grafikon 12

- *Iz škole su odmah reagovali, pozivali njene roditelje i iz škole i iz CSR. Škola je kontaktirala i romsku oca koja je došla da ubedi njene roditelje da se ona vrati u školu.. Predlagali su i vanredno školovanje. Nažalost oni nisu mogli ništa da utiču. Ona je želela da nastavi školovanje ali joj je bilo zabranjeno. Tada je shvatila da je već u nasilju i da su joj mnoge stvari ograničene.*
- *Pri kraju završetka osmog razreda sam se udala. Neko vreme nisam išla u školu. Iz školu su pozvali moje roditelje i rekli da je osnovno obrazovanje obavezno i ako*

ne idem u školu biće kažnjeni novčano i pravno. Onda sam išla i završila osnovnu školu.

- *Razredna se pobunila ali njeni roditelji su bili odlučni u tome.*

Njihovo mišljenje koliko je prekid školovanja uticao na njihov dalji život i u čemu se to dalje reflektovalo?

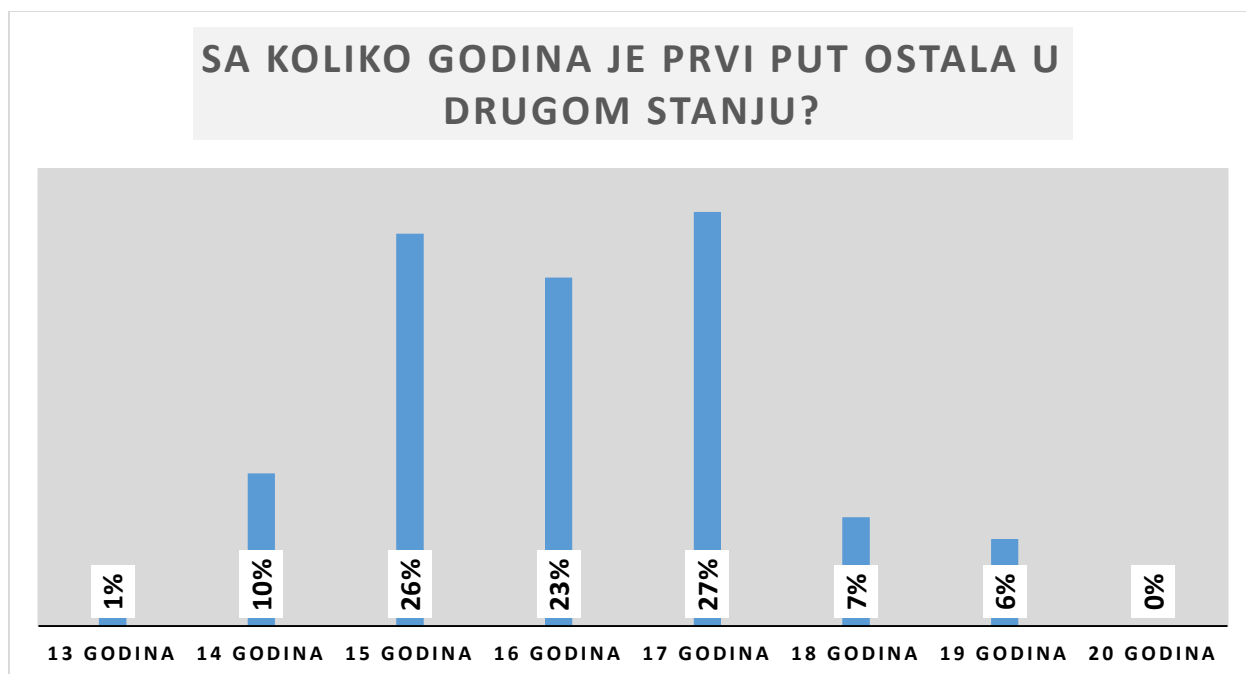
- *Mislim da sam tada najviše žalila za školom, za moju prekinutu mladost, tada izgubiš sve i vidiš kao ja koja sam ušla u porodicu gde je žena samo sluškinja, bez ikakvog prava, da nema novca, da jedini izlazak je samo do pijace i nazad i to sa nekim od ukućana, to je strašno kad žena zavisi od muža ili svekra, svekrve.*
- *Nisam trebala da ostavim školu jer sam se brzo uhvatila u društvo, momci, i udala sam se. Pokajala sam se ali kasno...*
- *Mnogo me je koštalo u životu što sam nepismena, naročito sada i telefoni i internet, a ja se ne razumem.*
- *Kaje se što nije završila osnovnu i što nije imala podršku dok je trpela maltretiranje. Muž je završio neki zanat i stalno joj prigovarao da je glupa i da ništa ne zna.*
- *Utacalo je tako što nisam mogla nigde da se zaposlim, sem nešto da čistim. Nisam imala nikad svoje pouzdanje. Uvek sam se stidela i slušala druge.*
- *Smatra da joj je prekid školovanja oduzeo mnogo toga u životu. Nije mogla da radi i nije mogla da se bavi poslom koji je zapravo volela, tačnije nije mogla da se bavi onim čime je htela. Sve dok nije završila srednju školu, morala je da trpi vid ekonomskog nasilja od strane muža jer je finansijski bila u potpunosti zavisna od njega.*
- *Mnogo ja tako sad mislim, da sam išla u školu sad bi radela kao neke moje komšike sve su se zaposlile ciste, a ja bez osnovnu ne mogu ni da čistim. I ne samo to nego je to uticalo na sve sad sam tek svesna šta je sve mogla ali nisam, mada ima vremena ja sam mlada.*
- *Mogu da kazem da to utiče jer bi možda sad da imam diplomu mogu da radim u nekom salonu i više zaradjujem, ja ovako kod kuće sisam ali nije to stalno, tako da je to stvarno bila greska velika.*

- *Kada je nakon dva meseca počelo nasilje, ona je shvatila koliko je izgubila. Njene drugarice su išle u školu, družile se, izlazile u grad, a ona je sedela u kući. On je izlazio, a ona ne.*
- *Nisam nikad bila zapošljena jer nemam srednju školu. Čuvala sam decu i išla da radim sezonske poslove.*
- *Ostala sam nepismena, bez mogućnosti da nešto radim. Dobro je da mogu na njivi i imanjima da radim. Ne znam da li bi volela da idem u školu, to je za mene tako daleko.*
- *Sigurno da bi živela bolje da sam se skolovala ali sam kroz posao na pijaci naucila dosta tako da sam sebi obezbedila dobar zivot.*

Trudnoća

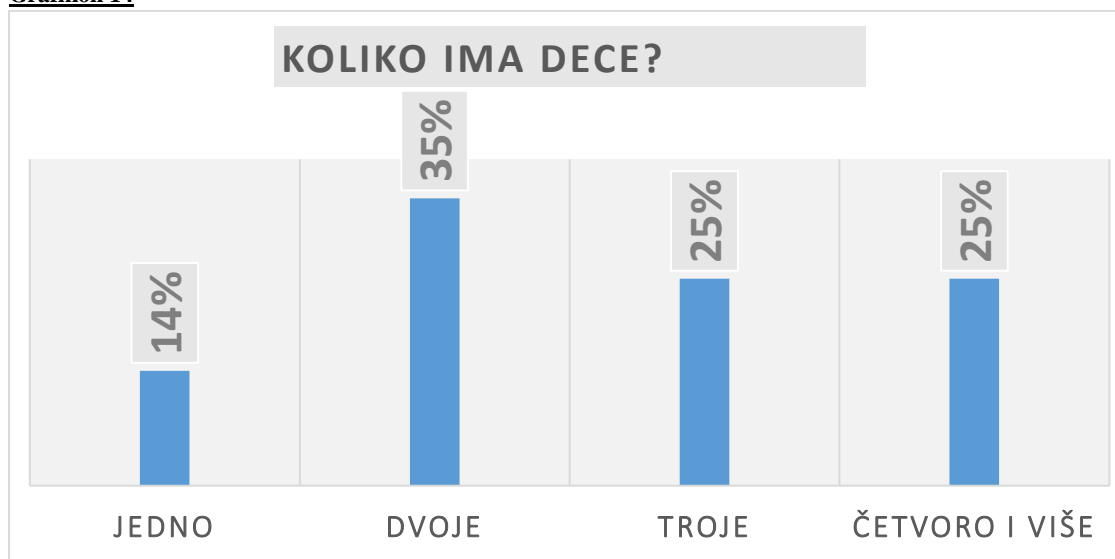
Starosna dob ispitanice prilikom prve trudnoće

Jedno od bitnih obeležja dečjeg brak su rane trudnoće i porođaji. Od samog njihovog dolaska u novu porodicu od njih se očekuje da rode dete i tek kada rode dete zauzimaju značajniju poziciju u porodici. Do 18 godine, se prvi put bile trudnice 87% ispitanica od čega sa 17 godina (27%), 16 godina (23%), 15 (26%), 14 (10%), 13 (1%),(Grafikon 13).

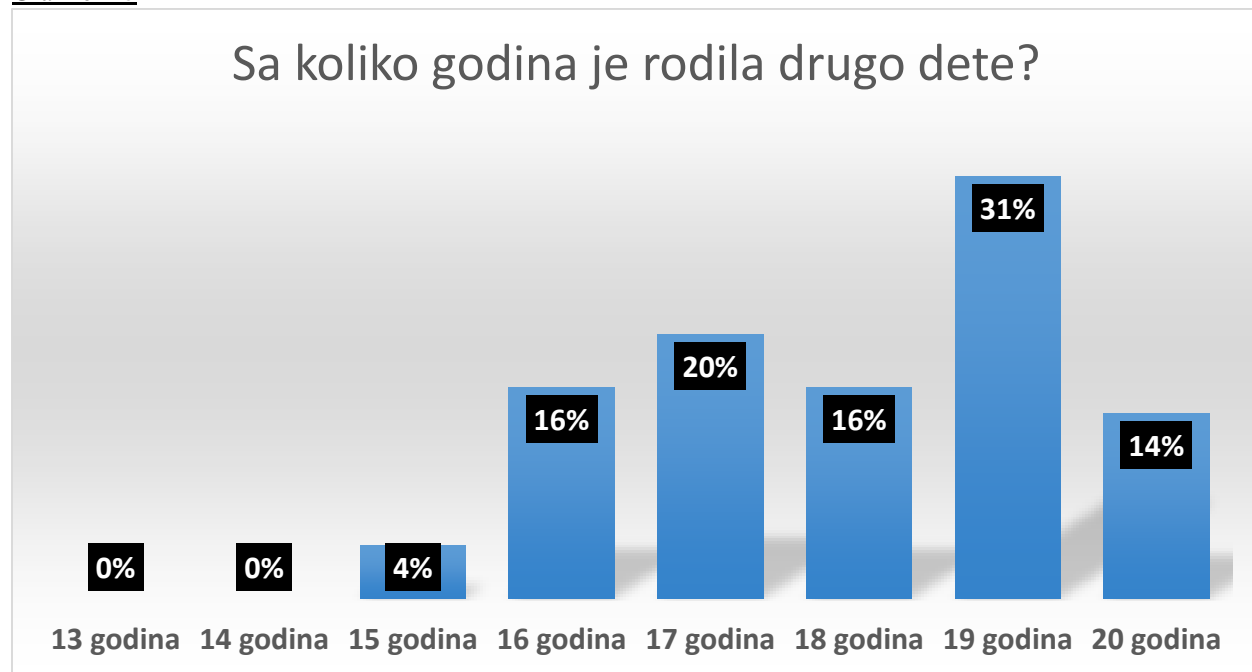
Višebrojne trudnoće i rađanje dece, su jedna od značajnih pojava kod dečjeg braka. Troje i više dete ima 50% ispitanica. Dvoje dece ima 35%, troje dece ima 25 %, četvoro i više dece ima 25 % i 14 % ima jedno dete (grafikon 14)

Grafikon 14

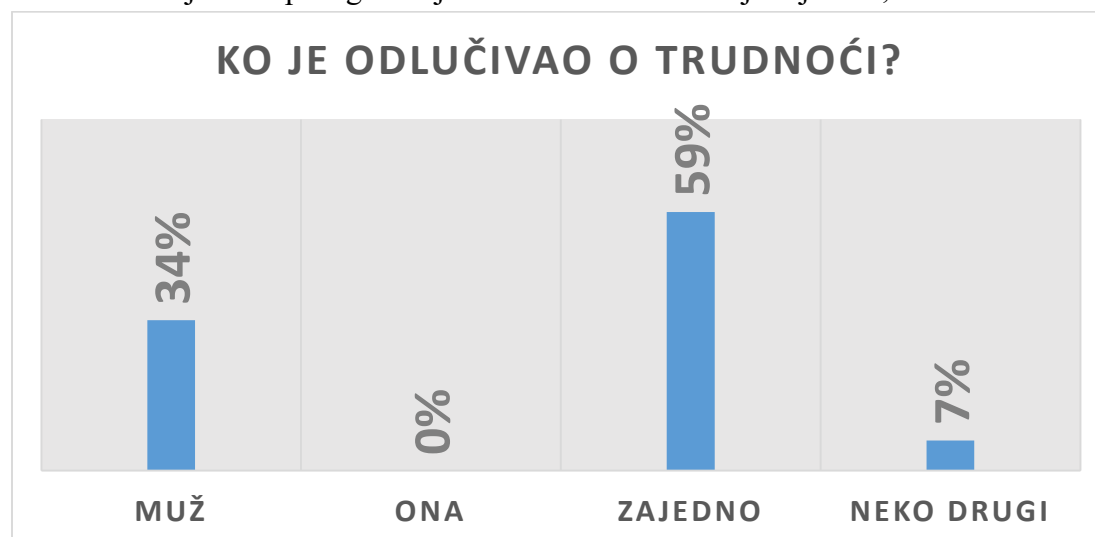

Ono što je i ova Analiza potvrdila je da su razmaci između porođaja kod ispitanica kratki. Tako da je do 18 godine 40% ispitanica rodilo i drugo dete. a preostalih 60 % ispitanica je do 21 godine rodilo drugo dete. (grafikon 15)

Grafikon 15

Planiranje trudnoće i odluka o rađanju je bitan aspekt za svaku ženu. Primarna uloga muža u planiranju porodice i broja dece je prvenstveno bila muževa. Iako podaci koji su dati kroz upitnik pokazuju da o planiranju dece i trudnoći u 34% odlučuje muž, u 59 % zajedno a u 7% neko drugi (Grafikon 15), kroz analizu životnih priča stiče se drugačiji utisak. Statistički podatak od 59 % zajedničke odluke o trudnoći ne potkrepljuju priče. U većini životnih priča iznose da se „one tu ništa ne pitaju“, „da nisu znale kako da se zaštite“, „Da su pristajale na sve jer su morale“ i niz komentara koji idu u prilog da zajedničke odluke o rađanju nije bilo,

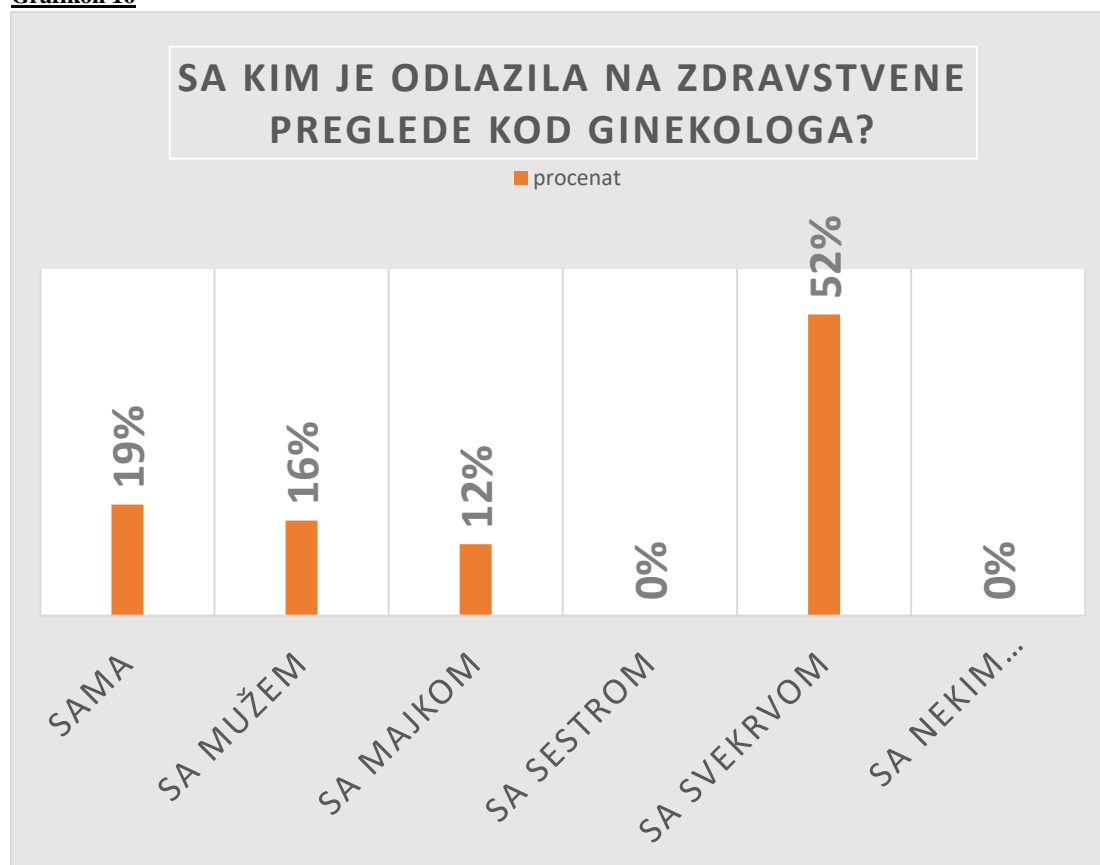

Odlazak kod ginekologa

Bitan događaj za svaku ženu je odlazak kod ginekologa. Ono što su pokazali rezultati Analize da su prvi put kod ginekologa odlazile kada su bile trudne ili u par situacija kada nisu mogle da budu trudne i vide koji su razlozi. Ako imamo u vidu činjenicu da je 87% do 18 godine bilo trudno i da su tada prvi put tada odlazile kod ginekologa činjenica da je 52 % ispitanica kod ginekologa išlo sa svekrvom ukazuje koliko su bile pod kontrolom porodice u kojij su se udale.

Odlazak kod ginekologa je samo 19% ispitanica obavljalo samo, 16% sa mužem, 12% sa majkom i u 52 % sa svekrvom (grafikon 16)

Grafikon 16

Postupanje/nepostupanje zdravstvenog sistema

Imajući u vidu rezultate Analize da su do 18 godine prvi put bile trudnice 87% ispitanica od čega sa 17 godina (27%), 16 godina (23%), 15 (26%), 14 (10%), 13 (1%) veoma je značajno da se prikaže rad zdravstvenog sistema u ovakvim situacijama.

U ovim situacijama, po navodu ispitanica samo je 22% zdravstvenih radnika reagovalo na njihovu ranu trudnoću dok u 78% nije bilo nikakve reakcije(grafikon 17).

Grafikon 17

Ovakvi nalazi ukazuju na neadekvatno reagovanje zdravstvenog sistema i obavezama koje proizilaze iz pozitivnih propisa i situacijama maloletničkih trudnoća.

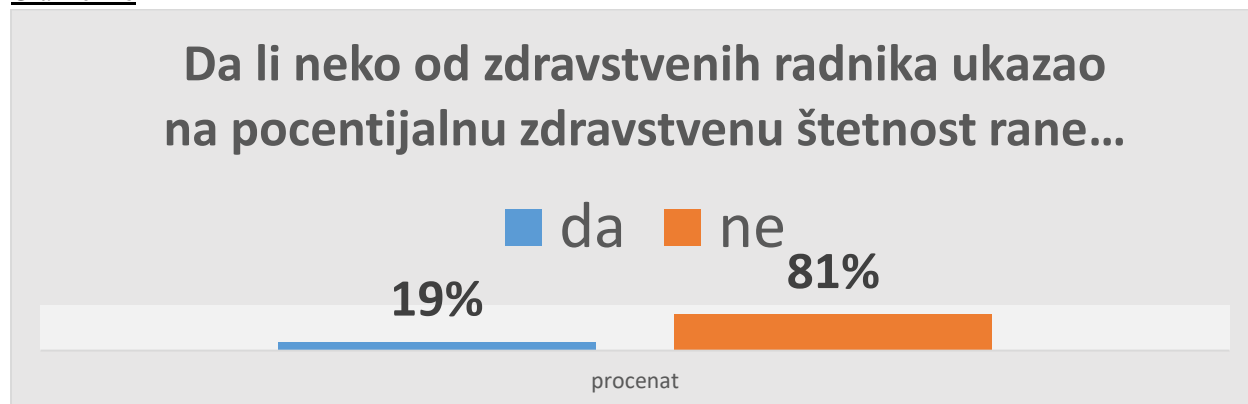
u vezi njihovog postu. Posebno zabrinjavajuća činjenica je da je 37% ispitanica bilo u drugom stanju do 15 godine, a zdravstveni sistem nije reagovao, i pored postojanja krivične odgovornosti lica koja su dovela do sitacije da devojčica bude u drugom stanju do 15 godine.

Malobrojni primeri reagovanja su se ogledali u reakcijama koje se mogu oslikati i sledećim izjavama:

- *Doktorica se jako ljutila na svekrvu tražila da dođe moja mama ali se sažalila i pisala mi lekove za jačanje .Međutim samo je tako i ostalo nikad me nisu ni hranili kako treba niti sam pila vitamine trudna sa 14 godina*
- *Doktorica i sestra su bile jako ljute i neprijatne ...15 godina*

Upitane da li im je neko iz zdravstveno sistema ukazao na potencijalnu zdravstvenu štetnost rane trudnoće samo 19% ispitanica je odgovorilo da jeste a 81% da nisu (grafikon 18).

Grafikon 18

Malobrojni primeri koji ilustruju na koji način su im ukazali na rizike od rane trudnoće se oslikavaju u sledećim izjavama:

- *Sestra mi je rekla da su mi organi nerazvijeni da mogu dobiti pobačaj ,ali bogu hvala nije do toga došlo. 14 godina*
- *Doktor joj je pričao o rizicima posebno jer nije velika razlika izmedju dece. Prvi put je rodila je sa 14 godina. Ima 4 dece i rodila ih je sa 14, 16, 18 godina i sada sa 20 je opet trudna Nije imala dovoljno informacija niti podršku da sama odlučuje o rađanju. O tim pitanjima uglavnom je odlučivao suprug. Iako su joj lekari govorili da je mlada i da treba da pazi na svoje zdravlje, izostala je ozbiljnija zaštita.*

Uloga roditelja partnera na planiranje trudnoće je takođe zastupljena pojava kod dečjih brakova i to ilustruje sledeći primer gde ispitanica navodi:

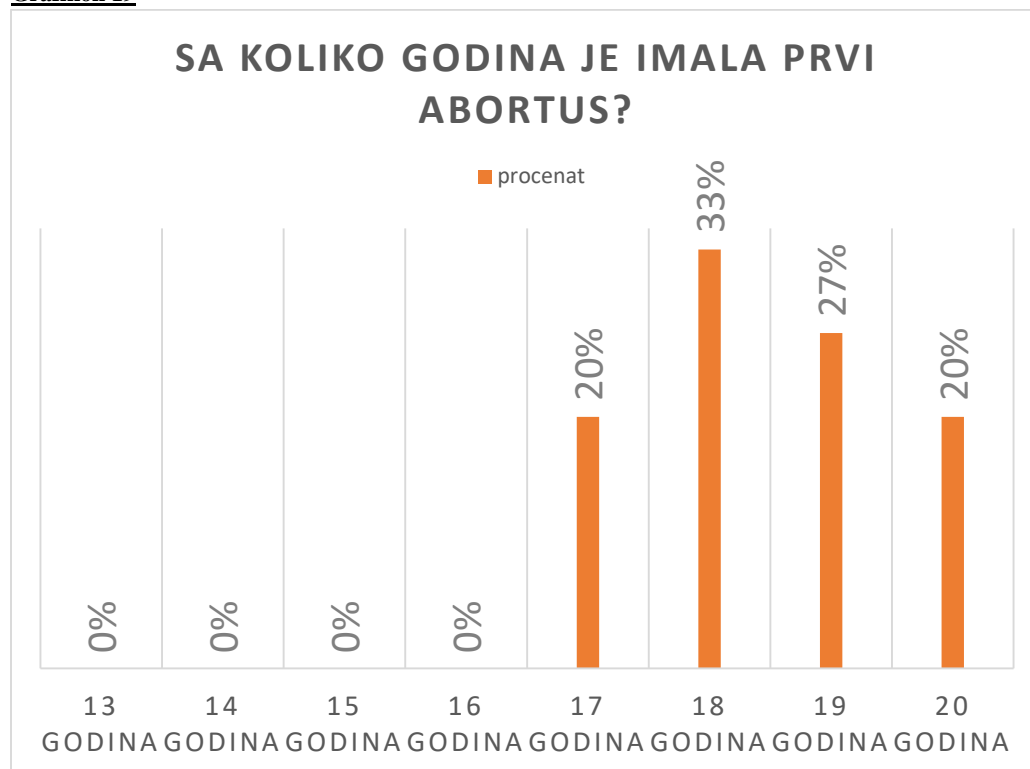
Udala se sa 13 godina i nije mogla da ima decu dve godine, muž i svekrva su otišli sa njom kod doktora da vide u čemu je problem i doktor joj je rekao da je telo previše mlado i da ne može da očekuje da dete rodi dete..

Doktorka je samo prokomentarisala da sam mnogo mlada da sam trebala da sačekam , to je bilo prvi put kad sam otisla kod lekara, posle me je pratila zbog nekog hematoma i preporučivala da prekinem trudnocu ali moja svekrva nije dala. 16 godina porodaj.

Abortusi

I rezultati ove analize su potvrdili da je abortus vid kontracepcije kod Romkinja i da se primenjuje od trenutka kada ne žele više da rađaju. Sa 18 godina su 33% imale prvi abortus, sa 19 godina 27% , sa 20 godina 20% i sa 17 godina 20% (grafikon 19. Ovakva niska starosna granica za prvi abortus je upravo rezultat njihovih ranih trudnoća i rađanja.

Grafikon 19

NASILJE

Da su Romkinje žrtve dečjeg braka, koji je sam po sebi nasilje nad devojčicama, i te kako izložene nasilju potvrdilo je i ovo istraživanje.

Samo 1 % ispitanica je potvrdilo da nije bilo ili je izloženo nasilju dok je 99 % dalo potvrđan odgovor (grafikon 20).

Grafikon 20

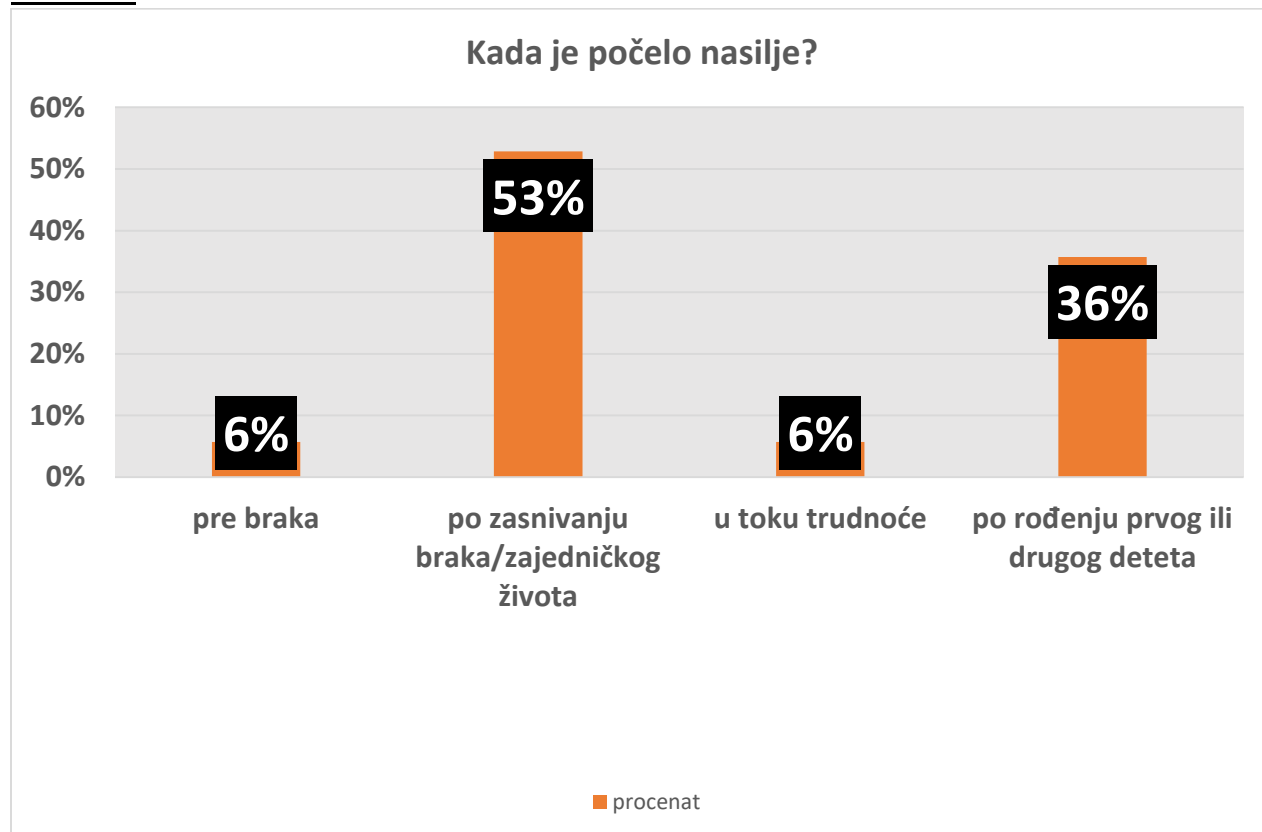

Primeri koji to ilustruju:

- *Muž i njegova porodica bili su strogi i nasilni. Nasilje nije dolazilo samo od muža, već i od njegovih roditelja i braće. Marica je trpela fizičko i psihičko nasilje, često bila ponižavana i kažnjavana zbog sitnica. Njena obaveza bila je da radi u kući, pazi decu i bude poslušna, bez prava da se pobuni ili zatraži pomoć.*
- *Partnersko nasilje je nešto najgore što može ženi da se desi. Da živiš sa nekim koga ne poznaješ, ne voliš nema nikakvih emocija ni sa njegove ni sa moje strane, a da pri tom ga vidiš samo u spavaćoj sobi ili u toku dana da te pozove nešto da doneseš, dodaš i to strogim glasom sa 15.godina.*

Ono što rezultati Analize pokazuju da je nasilje počelo u prvim godinama zajedničkog života. Tako je 53% ispitanica odgovorilo da je nasilje počelo odmah po zasnivanju braka/zajedničkog života, 36% po rođenju prvog ili drugog deteta, ali u većini slučajeva je bilo odmah po rođenju prvog deteta. Nasilje pre braka/ zajednice života je počelo kod 6% ispitanica i kod 6% je nasilje počelo u toku trudnoće (grafikon 21).

Grafikon 21

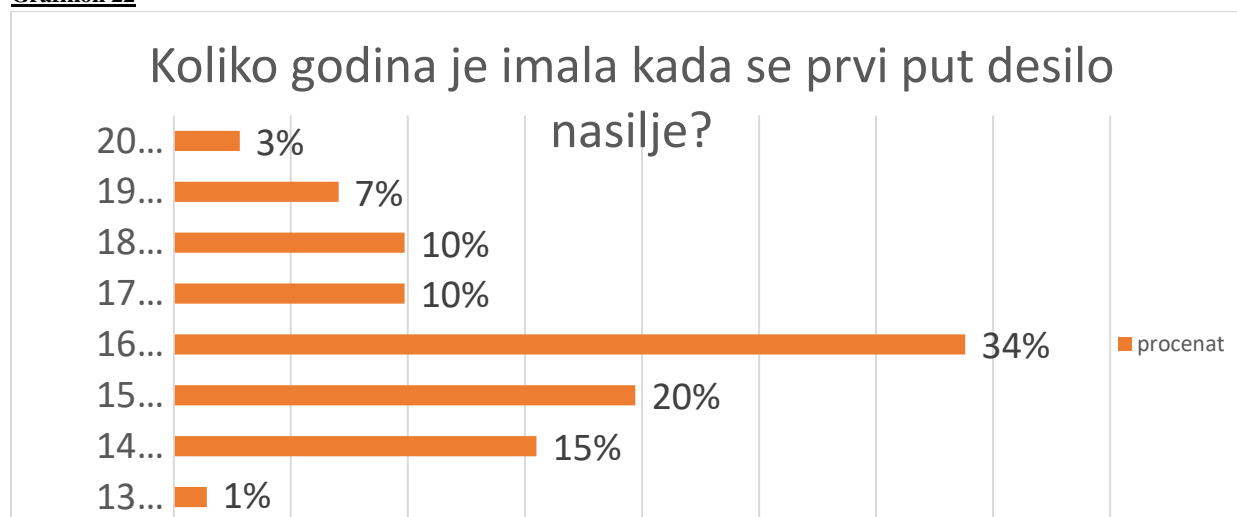
Primeri koji to ilustruju:

- Odma po udaji sam dobijala batine. Bio je mnogo ljubomoran na svog brata od strica. Ja u početku nisam ni poznavala tog čoveka. Posle sam se stidela da ga i pogledam u oči. Kad god je dolazio kod nas ja sam se sklanjala od njega. Ali nije pomagalo ništa, uvek sam dobijala batine, a ne znam zašto. Jednom sam pala u nesvest od batina. Ne znam koliko sam toliko ležala. Povratili su me hladnom vodom i ostavili su me tako mokru dokle god nisam mogla sama da se pomerim i ustanem. Sin kad je porastao, on me je sklonio od svog oca. Jednom je hteo da se potuče sa njim, jer me je tukao, stao je između nas, i vikao je na oca. Posle smo se pokupili i otišli iz kuće, prvi put u životu sam sa sinom bila sama i bez batina. On me je izvukao iz takvog života. Završio je školu i zaposlio se. Čim je počeo da dobija platu, izašli smo iz kuće. Sad živim sa njim i njegovom ženom i decom. Lepo deca žive i lepo se slažu. Ja samo gledam i uživam u njima i njihovom braku, divim se, jer sam uspela barem od sina da napravim dobru i poštenu osobu. On svoju ženu čuva.*
- Nasilje je počelo već u prvoj godini braka i trajalo je više od dvadeset godina. Trpela je fizičko, emocionalno i ekonomsko nasilje, a njena deca su često sve to gledala. I sama je odrasla uz nasilje, jer je njen otac bio nasilan prema majci. Kao da se isti život ponovio.*

- *Bajka je kratko trajala. Ubrzo sam ostala trudna. Već tada su počele prve svade, prve uvrede. Govorio je da sam nezrela, da ništa ne znam, da sam nesposobna. Posle su došli i prvi udarci. Sećam se da sam se više plašila da neko ne čuje nego samog bola.*

U skladu sa prethodnim rezultatima Analize i starosna dob kada se prvi put desilo nasilje od strane partnera ili članova njegove porodice se kreće od 13 do 20 godine. Do 16 godina starosti je 70% ispitanica je imalo kada se prvi put desilo nasilje. Najveći procenat od 37% su ispitanice starosti 16. godina, 20% starosti 15 godina, 15 % starosti 14 godina, 10% starosti 17. godina, 10% starosti 18 godina, 7% starosti 19 godina, 3% starosti 20 godina i 1% starosti 13 godina (grafikon 22).

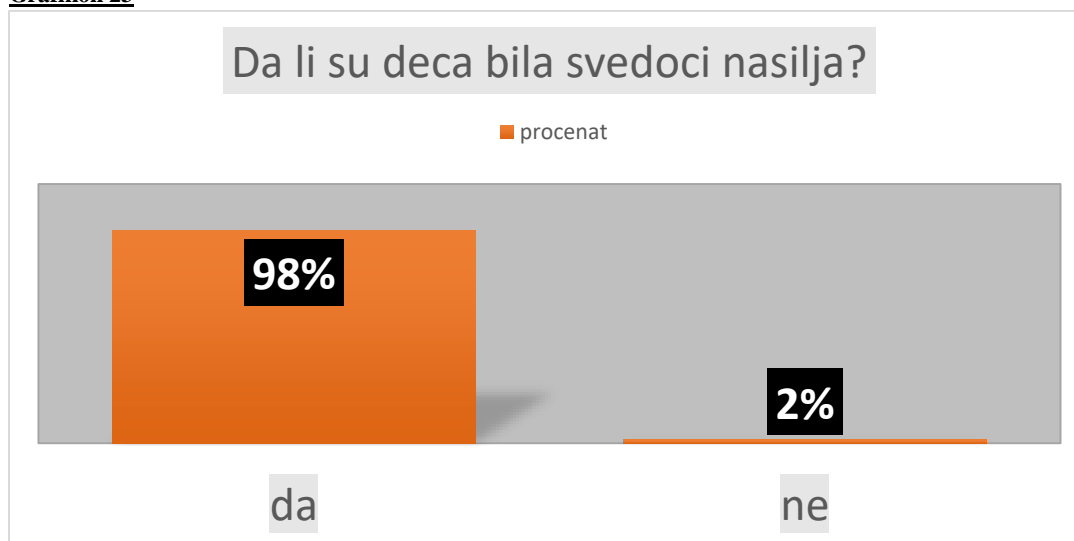
Grafikon 22

- *Prvo nasilje je nastalo kada je imala 18 godina. Tako da smatra da nije bila baš dete kada je počelo nasilje, i da je sve bilo dobor dok je bila maloletna. Nije imala podršku roditelja. Kada je napustila prvog muža ostavila je decu jer nije imala gde da ih odvede. Da je imala podršku roditelja deca bi ostala sa njom. Imala je podršku drugarice.*
- *Nasilje je počelo već u prvoj godini braka (15 godina) i trajalo je više od dvadeset godina. Trpela je fizičko, emocionalno i ekonomsko nasilje, a njena deca su često sve to gledala. I sama je odrasla uz nasilje, jer je njen otac bio nasilan prema majci. Kao da se isti život ponovio.*

Prisustvo dece u situacijama nasilja je nešto što obeležava porodično nasilje i predstavlja takođe nasilje i nad decom, a što je od strane svih aktera u procesu preveniranja i sankcionisanja nasilja nedovoljno prepoznato. I u ovoj Analizi deca su u 98% bili prisutna kada se dešavalo nasilje a samo u 2% nisu (grafikon 23).

Grafikon 23

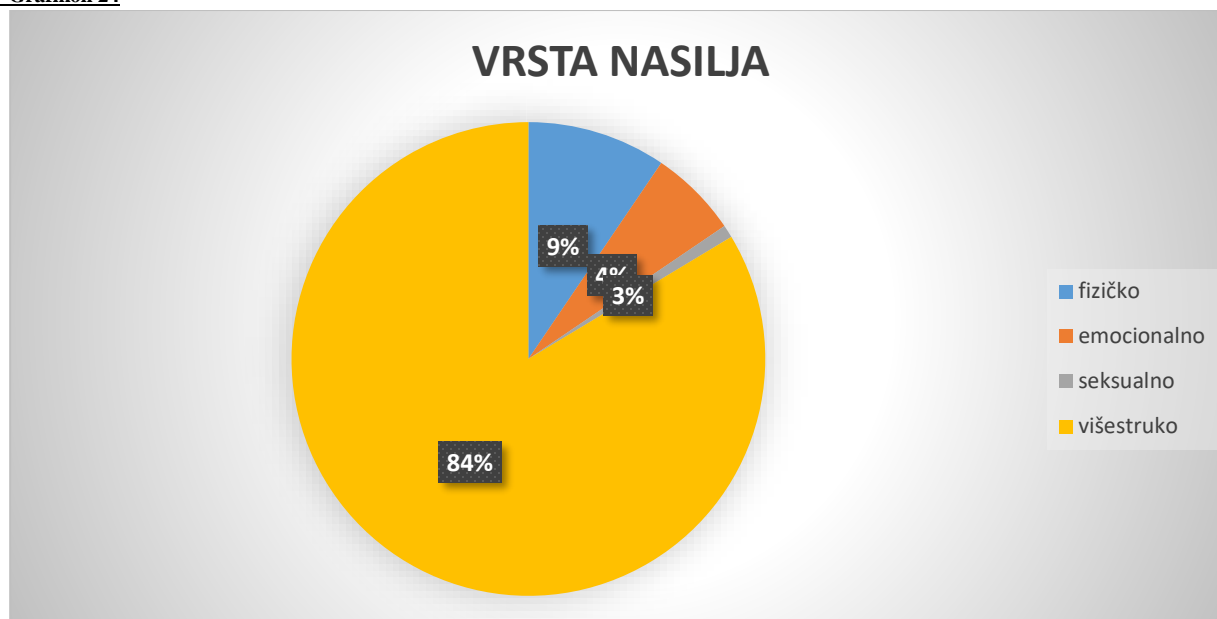
Primeri koji to ilustruju:

- Nasilje koje je Marica trpela imalo je ogroman uticaj na njenu decu. Od najranijeg uzrasta, deca su bila svedoci svađa, vikanja, pa čak i fizičkog nasilja nad majkom. To je kod njih izazivalo strah, nesigurnost i stalnu napetost. Dve devojčice i dečak su često razvijali osećaj krivice, misleći da su oni razlog sukoba. Neki od njih su postali tiši i povučeni, dok su druga deca pokušavala da preuzmu odgovornost, pomažući majci ili pokušavajući da smire situacije. Deca su kasnije imala problema sa poverenjem i izražavanjem osećanja. Marica je to primetila i svako malo, dok su odrastali, trudila se da im pruži osećaj sigurnosti i ljubavi koliko je mogla. Iako je sama bila uplašena, pokušavala je da stvori “siguran kutak” u kući, gde deca mogu da se igraju, smeju ili pričaju o svojim problemima.*
- Najviše je boli ono što se dešava njenoj deci. Sin odlazi kod oca, a on ga nagovara da ne ide u školu, da mu obrazovanje nije potrebno. Čerka je u srednjoj školi i nije otišla na ekskurziju jer se plašila da ostavi majku samu.*
- Ona strahuje za decu, jer je on bio nasilan i prema njima. Vidi se bes u njenim očima jer ne može da obezbedi siguran smeštaj a još uvek živi u njegovoj kući. Plaši se šta će se desiti kada on izade iz zatvora...*
- Navodi da je zbog takvog ponašanja njenog muža i njen sin „pokupio“ dosta toga. Njen sin jako često viče na nju i vrši verbalno i psihičko nasilje nad njom, ali ona nema snage da mu bilo šta kaže i kada god je u takvoj situaciji, jednostavno se povuče.*

- *Najteže mi je bilo kada su deca počela da razumeju. Kada su me gledali uplašeno dok brišem krv sa usne i govorim im da sam se samo spotakla.*

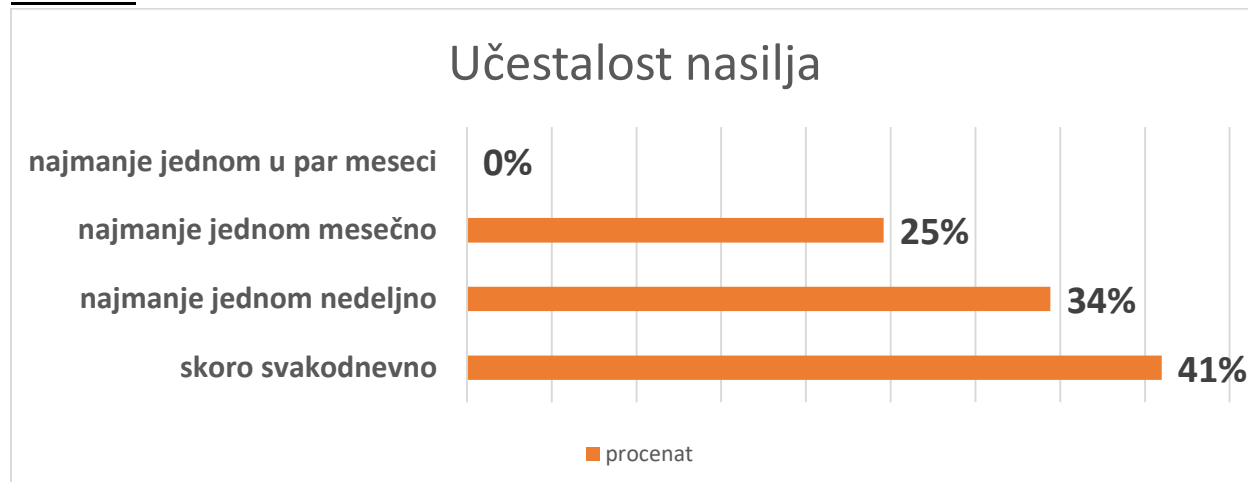
Nasilje prema Romkinjama od strane njihovih partnera je bilo višestruko tako da u 84% ispitanice su iznosile da su bile izložene skoro svim vrstama nasilja. 9 % je navelo samo fizičko, 4% emocionalno i 3% seksualno. Međutim kada su se detaljnije analizirali upitnici i ove pojedinačne vrste nasilja koje su navodile nisu bili jedini vrste nasilja nego su bile izložene i drugim, ali ih one nisu prepoznavale kao nasilje (grafikon 24).

Grafikon 24

Kontinuirana izloženost nasilja je nešto što je odlikovalo ispitanice ovog istraživanja. 41% ispitanica je skoro svakodnevno doživljavala nasilje, 34% najmanje jednom nedeljno a 25% najmanje jednom mesečno. Čak ni u jednom primeru nije bilo da su nasilje trpele najmanje jednom u par meseci (Gradikon 25)

Grafikon 25

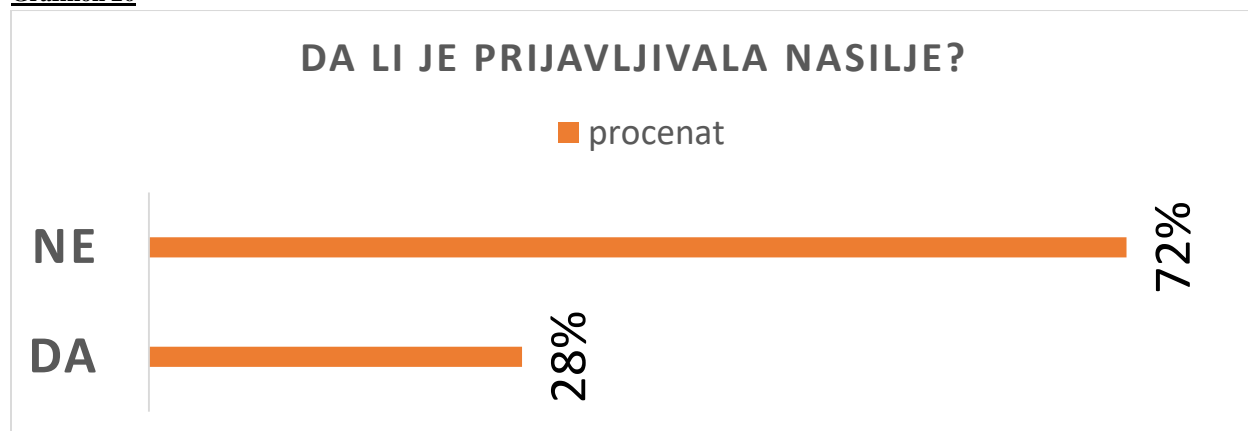

Pričanje o nasilju/Prijavljivanje

Većina ispitanica koja su pretrpele rodno zasnovano nasilje nije podelilo svoja negativna iskustva ni sa kim, pretežno zbog osećanja sramote, ekonomske zavisnosti i nemanja podrške od strane primarne porodice ali i zbog želje da se zajednica održi, uprkos tome što je nasilna i disfunkcionalna.

Niska stopa prijavljivanja nasilja je ponovo pokazaka da Romkije iz više razloga ne prijavljuju nasilje. Po rezultatima Analize samo 28% ispitanica je prijavilo nasilje a 72 % nisu (grafikon 26).

Grafikon 26

Razlozi ostajanja u nasilnoj zajednici se mogu sumirati u sledeće:

- *Nisam ni smela da pomislim da odem u neku od institucija. Jednom sam dobila takve batine, da mi je bila usna skroz rasečena. Morala sam da odem kod doktora. Kada sam otišla doktoru, nisam smela da kažem da mi se to dogodilo od batina, već sam rekla da sam pala i da sam imala nezgodu.*

- *Kaže da ne zna gde može da prijavi i da li neko može da joj pomogne u tome. 18 godina*
- *Ističe da nije imala poverenja u institucije da mogu da je zaštite. Na takvu odluku uticala su iskustva drugih žena iz njenog okruženja, koje su nakon prijave nailazile na neadekvatne reakcije i komentare da će se „ionako vratiti partneru“ što je dodatno otežavalo.*
- *Plasila sam se – kako ću sama sa decom, od čega ćemo živeti, šta će ljudi reći. Kada sam prvi put pozvala policiju, ruke su mi se tresle. Došli su, opomenuli ga. Ja sam odustala od tužbe. Vraćala sam se u isti krug, iznova i iznova. Tek kasnije, uz podršku Centra za socijalni rad i žena koje su mi govorile da nisam kriva i da imam pravo na život bez straha, skupila sam hrabrost. Podnela sam tužbu. Kada je ponovo nasrnuo na mene posle prvog izlaska iz zatvora, znala sam da više nema povratka. Ovaj put nisam odustala. Danas je iza rešetaka.*
- *Neću da mi deca rastu bez oca, a i kako bih ja sama sa dvoje dece. Moji nisu nešto imućni i nikad nisu rekli da se vratim iako moja majka zna da me on nije.*
- *Nisam imala kuda da odem tada nije ni bilo gde i kome da se obratim.*
- *U početku nasilje nije prijavljivala zbog straha, brige za decu i osude okoline. Nakon dužeg perioda, uz podršku bliske osobe, obratila se policiji i Centru za socijalni rad. Institucije su reagovala i upoznale je sa pravima i mogućim merama zaštite.*
- *XX. ističe da je podrška stručnih službi i informisanost o zakonskoj zaštiti bila ključna za donošenje odluke da potraži pomoć. Smatra da je važno raditi na edukaciji žena o prepoznavanju nasilja i podsticanju prijavljivanja, kao i na osnaživanju zajednice da pruži podršku žrtvama.*

Postupanje nadležnih organa po prijavama

U situaciji gde Romkinje u značajno malom broju slučajeva prijavi nasilje bitno je da nadležni organi pruže adekvatnu pomoć. Poruka koju će poslati postupajući po konkretnim prijavama je i te kako važna da osnaži i druge žene koje trpe nasilje da ga prijave.

Tabela 1

organ	postupano	nije postupao
policija	13	2
Centar za socijalni rad	6	0
Ukupno	19	2

Podatak da je od 21 slučaj prijave nasilje u 19 slučajeva je pozitivan. Međutim podatak da u 72% situacije nasilja žene nisu prijavile nasilje je i te kako zabriavavajući i ukazuje potrebu na osnaživanju žena da prijave nasilje.

Primer koji ilustrativno prikazuje postupanje:

I

Imala sam 16 godina. Išla sam u srednju medicinsku školu. Imala sam dečka koji je išao u istu školu samo je bio drugi smer, isto smo godište. Moji roditelji su saznali za našu vezu ali nisu baš bili zadovoljni iako je on bio iz imućnije porodice. Otac je bio strog i nije dozvolio da se vidam sa njim, stalno mi je pretio ako „popustim u učenju“ da će da me ispiše iz škole. Nisam smela da se vidam sa njim van škole. Bio je rođendan mojoj najboljoj drugarici, roditelji su mi dozvolili da idem na rođendan ali da on ne ide sa mnom. Slagala sam roditelje da idem sama. To večer smo malo popili i ja sam spavala to večer sa njim. Majka je primetila da se nešto desilo ali ja sam izričito negirala i rekla da sam bila sa njim ali da se nije ništa desilo. U školi sam mu rekla da moja majka sumnja ali da joj nisam rekla istinu. On je baš bio uplašen. Posle škole istog dana zazvonio je majci predveče telefon, nisam ni sanjala da će njegova majka da pozove moju mamu niti da će on reći majci šta se desilo. Njegova majka je htela da po svaku cenu dođe kod nas i da moraju što pre da se vide. Posle kraće svađe mojih roditelja majka ih je pozvala da dođu kod nas. Bila sam mnogo uplašena nisam znala zašto dolaze a meni je tata oduzeo telefon tako da nisam mogla da ga pozovem. Uveče je došao sa svojim roditeljima kod nas, I njeova majka je ispričala sve šta se desilo i da oni hoće da me zaprose i da žele da im budem snajka, da on ne beži od toga šta se desilo, desilo... Moji roditelji su bili toliko ljuti da su ih bukvalno isterali. Dobila sam baš dobre batine i zabranili mi da se vidam sa njim. U školu sam ga viđala samo u prolazu jer su na velikom odmoru i posle škole bili tu moji roditelji.

Ubrzo se završila školska godina, telefon nisam imala niti sam igde izlazila. Jednog dana majka mi je rekla da su mi našli dobru priliku i da moram da se udam. Plakala sam nisam želela da napustim školu. Međutim mladoženja je došao sa ocem babom i dedom, mlađi godinu dana od mene, nisam ga lepo ni videla, dogovorili se i isto večer sam otišla sa njima. Sreća u nesreći što je i on iz istog mesta. Tamo je bila puna kuća, ujutru me baba rano budila da kuvam kafu dedi i svekru i da ih isratim na posao. Njega nisam ni viđala, po ceo dan sa babom kuvala, prala i tako svaki dan. Pošto su bili zadovoljni kupili su mi telefon. Bila sam presrećna. Odmah sam pisala mom bivšem dečku, koji je istog momenta hteo da dođe da me „ukrade, ali nisam smela. Kako je informacija stigla do centra za socijalni rad i danas ne znam. Uslov da ostanem u toj porodici i da ne pokrenu postupak protiv mojih roditelja a i njegovih je da nastavim da idem u školu. I tu je nastao problem, kako snajka da ide u školu kad ona ima kući puno posla. Pošto nisam imala ni punih 16 godina nisu mogli da me upišu vanredno. Tako da su me vratili mojim roditeljima.

Školu sam nastavila, ali sam se ponovo viđala sa mojim dečkom. Još uvek sam sa njim, sad su ga prihvatili i moji roditelji, verili smo se prošog meseca.

II

Što se tiče nasilja, u porodici u kojoj sam odrastala bilo je nasilja – u jednoj od hraniteljskih porodica otac je tukao majku i mene, pa sam ubrzo premeštena. U toku mog braka doživela sam nasilje pre sedam meseci. Suprug me je fizički napao, ošamario i čak razbio flašu na meni. Deca su bila svedoci tih scena, i to je bilo strašno za njih. Odmah sam reagovala – prijavila sam policiji, otišla kod lekara i u centar za socijalni rad. Institucije su reagovale, muž je osuđen na dve godine zatvora. Sa decom trenutno živimo kod njegovih roditelja i još uvek ne znam kako će dalje biti kada izađe iz zatvora. Na početku sam mu praštala sitne konflikte, ali kada je prešao granicu i udario me zbog neistinitih optužbi, nisam mogla više da to ignorišem. Mislim da je veoma važno da žene prijavljuju nasilje i da imaju podršku institucija. Ja sam tu sreću imala – policija, centar za socijalni rad i zdravstveni sistem su svi reagovali profesionalno i brzo (22 godine).

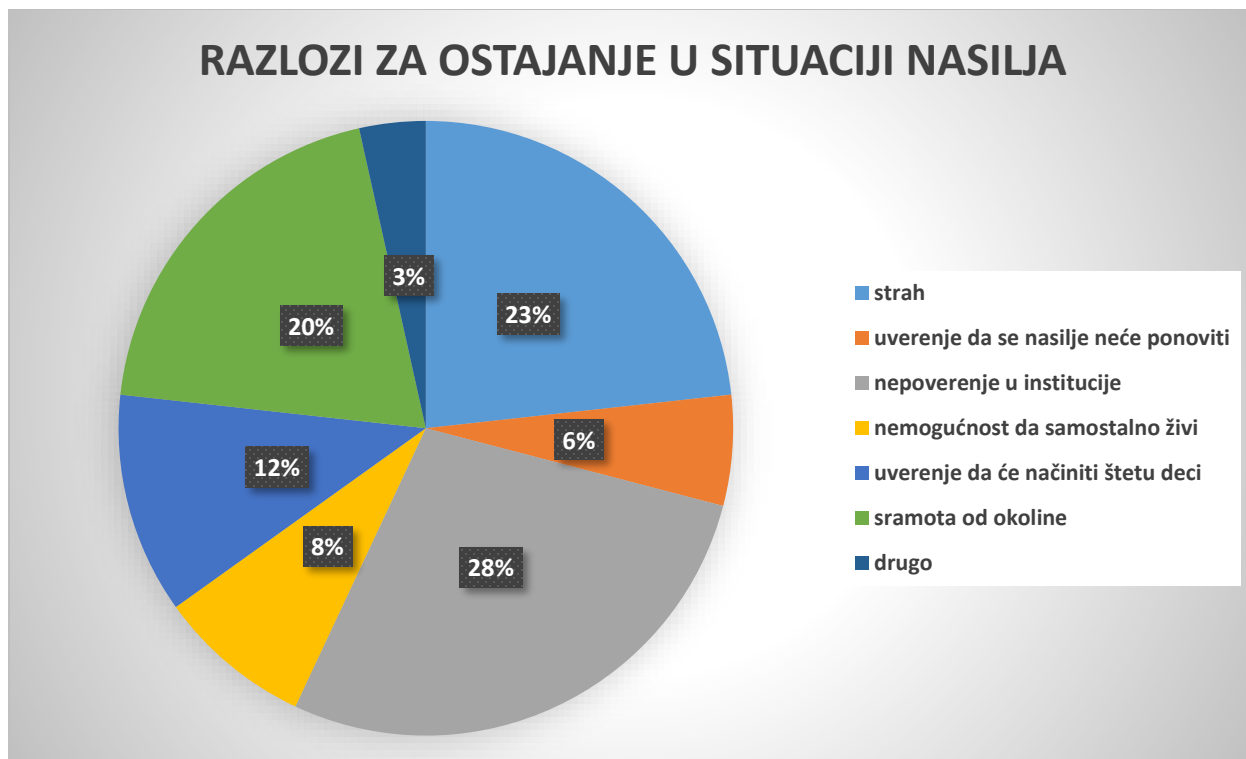
Sistem nije reagovao:

Policajac koji se pojavio na adresi poznavao je njenog muža i rekao joj da uđe u kuću i da ne pravi skandal po ulici, odnosno da se ne sramoti i da bude mirna, zbog čega je ona stekla nepoverenje u institucije.

Ostajanje u nasilnoj zajednici

Razlozi koje su ispitanice navodile za ostajanje u nasilnoj zajednici su šaroliki od uverenja da će načiniti štetu deci 12%, nepoverenje u institucije 28%, sramota od okoline 20%, strah 23%, uverenje da se neće ponoviti 6%, 8 % nemogućnost da samostalno živi I 3% su naveli druge razloge (grafikom 27)

Grafikon 27

Izjave koje to ilustruju:

- *Deca su najveći razlog jer su velika stariji sin ima 16god.srednji 14 i devojčica 10. Najviše mi je žao ćerke nemogu da zamislim da ostavim ćerku.*
- *Najveći strah sam imala da bi nasilnik mogao da se osveti mojoj deci i porodici, posebno mojoj sestri koja je osoba sa invaliditetom. Taj strah me je dugo držao u začaranom krugu nasilja.*
- *Dugi niz godina nije prijavljivala nasilje smatrajući da, zbog dece i ekonomske zavisnosti, nema nikakvu perspektivu*
- *Takođe je osećala stid i bojazan od reakcije sredine. Prelomni trenutak bio je kada su deca počela da pokazuju posledice porodične tenzije*
- *Više puta sam htela da pozovem u centru za socijalni rad i da prijavim ali nisam smela zbog mojih roditelja, da ne budu kažnjeni jer sam se plašila da ako to uradim da više neće hteti da čuju za mene jer sam imala nadu ako budem u kontaktu sa njima da će me sami i odvesti iz te porodice.*

STUDIJE SLUČAJA

Upoznala sam svog sadašnjeg muža kada sam imala 16 godina. Kada smo stupili u emotivni odnos, ja sam to krila od svojih roditelja. Kada su saznali da imam dečka, primorali su me da se udam za njega. Ja to nisam htela, ali morala sam.

Već posle mesec dana veze počeo je da me vređa i da mi govori svašta, ali ja sam to trpela jer sam se mnogo zaljubila. Kada sam počela da živim sa njim, dozvolio mi je da završim srednju školu i to mi je mnogo značilo, ali stalno me je kontrolisao i proveravao me je. Kada bih se vratila iz škole, uzeo bi mi telefon da proveri da li sam se čula sa nekim drugim muškarcem dok nisam bila od kuće. Često bi me sačekao ispred škole da bi video sa kim pričam i da li je tu neki muškarac, bio je strašno ljubomoran, i dalje je. Ostala sam u drugom stanju pred kraj treće godine srednje škole. Tada je postao još gori prema meni. Često mi je govorio da mi ne veruje i pričao kako to možda i nije njegovo dete. To me je jako bolelo. Skoro stalo me vređa i ponižava. Moram da mu kažem šta se sve dešavalo dok nije bio kod kuće i šta sam sve radila na putu do prodavnice. Kada bih se zadržala napolju malo duže nego inače, uvek bi me pitao šta sam radila i koga sam srela, jednom mi je ča i udario šamar zbog toga. To je bio jedini put da me je udario, ali njegove reči su strašne.

Nijedna žena ne treba da trpi nasilje i mislim da joj je podrška porodice najpotrebnija u tom trenutku. Ja bih volela da sam imala podršku porodice i da su mi moji rekli da uvek imam gde da se vratim, ali nažalost oni su ti koji su me primorali da se udam (20 godina).

II

Imam 57 godina i završila sam osnovnu školu. Udala sam se sa 17. godina, posle četvorogodišnje veze sa muškarcem koji je bio dve godine stariji od mene. Moji roditelji tada nisu odobrvali našu vezu, ali ja sam ih jednostavno ignorisala – volela sam ga i odlučila da pobegnem od kuće kako bismo započeli zajednički život. Ipak, na kraju su moji roditelji prihvatili situaciju i organizovali veliku svadbu, kako i dolikuje. Već veoma brzo nakon udaje ostala sam trudna i sa 17. godina rodila prvo dete. Tog trenutka sam morala da prekinem školovanje – nedostajala mi je još jedna godina srednje škole do završetka, ali suprug, njegova porodica i moji roditelji nisu dozvolili da nastavim školu. I pored podrške moje razredne starešine, morala sam da odustanem. Zaposlila sam se u fabrici, zahvaljujući veštini šivenja koju sam stekla ranije. Rad u fabrici mi je omogućio da imam neki novac i da makar delimično izađem iz izolacije u kojoj su se nalazile mnoge moje vršnjakinje – one koje su ostajale kod kuće potpuno zavisne od svojih muževa. Rad u fabrici mi je davao osećaj korisnosti i slobode, makar mali. Već u ranim godinama braka počelo je nasilje. Moj suprug je bio izrazito ljubomoran i kontrolisao me. Kada sam razgovarala sa kolegama u fabrici, kod kuće bi usledila svađa i često sam dobijala šamar. Nasilje je bilo fizičko i emocionalno, a dodatno je otežavala situacija činjenica da je i svekrva učestvovala u zlostavljanju. Prvi ozbiljan incident se desio kada sam imala oko 19 godina – napio se, došao kući i počeo da me naziva najgorim imenima, dok me je udarao i šamarao. Svekrva je stajala na maloj stolici i takođe počela da me šamara. Taj trenutak nikada neću zaboraviti. Tada sam potražila pomoć kod svojih roditelja, ali otac mi je rekao da se vratim suprugu jer sam ga „sama birala“. Posle toga više se nikada nisam obraćala roditeljima za pomoć. Nasilje se nastavilo tokom celog braka, sa različitim intenzitetom. Deca su više puta bila svedoci, a kasnije i unuci.

Pre pet godina desio se posebno traumatičan događaj – suprug je fizički nasrnuo na mene nakon što sam se javljala poznaniku na svadbi. Polomio je stvari po kući, tukao me, na licu sam imala modrice. Moj sin je tada hteo da ga udavi, ali sam ga ja sprečila. Vrhunska svađa se nastavila i sutradan, kada je snaha pokušala da pozove policiju – nisam joj dozvolila, mada je situacija bila strašna. Čak i unuk je video sve i prepričavao u vrtiću, što je ostavilo posledice i na njega. Nikada nisam prijavila nasilje institucijama. Strah, sramota, pretnje da će mi suprug oduzeti decu i uverenje da nemam gde da odem – sve je to uticalo da ćutim. Često sam razmišljala o prijavi, ali osećaj bespomoćnosti i straha je bio jači. Nasilje sam skrivala od okoline i pred drugima smo delovali kao skladna porodica. Danas verujem da je rana udaja značajno uticala na to što nisam mogla da se suprotstavim nasilju – bila sam premlada, nezrela i bez podrške. Sigurna sam da bih drugačije reagovala da sam bila starija i obrazovanija. Posebno se trudim da svojoj ćerki pružim potpunu podršku i da aktivno učestvujem u radionicama gde pričam o svom iskustvu, kako bih ohrabrila mlade žene da ne trpe nasilje. Najviše mi je nedostajala podrška roditelja u trenutku kada sam prvi put doživela nasilje. I danas, iako je situacija u porodici mirnija zbog starosti i bolesti supruga, sećanja na sve što sam prošla me ponekad povrate u strah i tugu. Ali sam naučila da sam jaka i da mogu da se izborim za sebe i decu. Moja priča pokazuje koliko su rana udaja, prekid školovanja, ekonomska zavisnost i višestruke trudnoće povezani sa dugotrajnim trpljenjem partnerskog nasilja, i koliko je podrška porodice i institucija značajna u zaštiti žena.

III

Imam 31 godinu. Živela sam sa sestrom i ocem i majkom. Završila sam OŠ. Udala sam se sa iz drugog razreda srednje tekstilne škole. To je rano, sigurno da jeste, glupost sam napravila.

Ja sam bila uvek dobar đak, nisam bila odlična, ali uvek među srednjima. U mojoj porodici, otac je bio gazda, majka je morala samo da mu povleđa, a oca smo se svi u kući plašili. Bio je strog i nije baš moglo sa njim da se razgovara. Moja majka se udala za njega sa 15 godina i nije imala pravo glasa, nikad. Posle 22 godine braka moja majka je otišla od njega, jer je on doveo neku mlađu, i nije on nju oterao, samo je doveo tu klinku, u naš stan, i moja majka se samo pokupila i otišla kod svog brata.

Udala sam se sa 17 godina, i sve je to sad kad se setima bilo jako glupo, ali kad si dete ne razmišljaš mnogo. Misliš "sve što leti, to se jede".

Sa jednom poznanicom bila sam u poseti drugarici, tamo je bio i drugaričin brat, koga sam već znala, sa jedne svadbe. Sviđao mi se tamo, gledali smo se, ali smo mi brzo otišli, i ja sam ga već i zaboravila. E, kad smo došli kod drugarice, on je bio tamo i mnogo se obradovao što me vidi. A, i ja sam da ne lažem. Seo je pored mene i rekao mi da me nije zaboravio, i pitao je sestru da li me poznaje, i zamolio je da me pozove, da bi me ponovo video.

Otišli smo kod njega, posle drugarice, on i ja samo, jer je poznanica rekla da mora da žuri da se vrati kući. Kod njega, kući su mu bili otac i majka, koji su bili na prvi pogled fini ljudi, i rekli su "Kad te je doveo kući, on sa tobom misli ozbiljno, zovi tvoje roditelje, da dodju kod nas pa da se lepo dogovorimo, kao ljudi"

Ja kao da sam bila drogirana, samo sam se smeškali i klimala glavom. Sve super. I takva sam bila sve dok nisam došla do kuće, e tu sam se tek otreznila. – Šta ću sad, kako da kažem kući da sam negde išla sa B., kad sa njom nisam smela da se vidjam. A, tek da kažem da njegovi roditelji hoće da razgovaraju sa njima, ma nema šanse” Čim sam ušla u kuću, sa vrata me je majka napala ”Gde si ceo dan, s kim si bila, gde ”i sve tako. Ja sam nešto izmislila, kao bila sam kod neke drugarice, pričale smo i gledale neki film i tako, je prošlo. Celu noć nisam spavala, i čim sam ustala ujutru izašla sam napolje i pozvala ga Rekla sam mu da ne možemo da dođemo, jer ja mojima ne smem ništa da kažem, jer oni nisu ni znali da se ja vidjam sa Nadom, a kamoli da negde idem sa njom. On je rekao da moram nešto da smislim, ako treba doći će on kod mojih, jer on ne može bez mene, ali ja sam se toliko plašila mog oca da sam brzo prekinula vezu. Međutim, moja majka je sve čula i tražila da joj sve ispričam. Znala je da se plašim oca, a i ona ga se plašila, pa smo kao zajedno otišle po hleb. Ja sam joj sve ispričala kroz plač, sve iskreno, i sećam se da me je zagrlila u rekla ”ako se on tebi sviđa sve ćemo da sredimo, nemoj d se sekiraš”. Došli smo kući, i ja sam otišla kod komšinice, a ona je otišla da priča sa ocem. Pozvala me je i rekla da ponovo zovem B. i kažem mu da ćemo da dođemo, i ja sam ga zvala i rekla mi.

I to ti je početak mog pakla. Otišli smo tamo, njegovi spremili da nas dočekaju, svaša na stolu. Pričali su o tome kako sam ja mnogo fina i lepa, pa bi bilo lepo da se njihov sin smori. Kao, lep je, vredan, ima stan, ma ispali smo ko prin i princeza.

Moj otac kaže „Sad da vidimo, šta kažu njih dvoje”, a B i ja ko dva debila, smejemo se i ne pričamo ništa.

Onda su nas poslali u sobu da se dogovorimo nas dvoje, i da im kažemo. Mi otišli u sobu i smejemo se ko ljudi, izašli i kažemo ”Hoćemo”, i to je to, to večer sam ostala kod njega. Tu noć smo prvi put spavali. Ja sam bila srećna i tužna, srećna što sam sa njim, a tužna zbog mame i sestre, ma i zbog tate.

Sledeći vikend smo imali, kao svadbu kod mojih, i to je to.

Na početku je sve bilo lepo, voleli smo se i bili srećni, a kad sam ostala trudna bio je nasrećniji na svetu. Međutim, kad sam se porodila počela sam, da vidim njegovo pravo lice. Nije dolazio kući, i stalno je vikao i svađao se, nije smeo da me bije zbog majke, ali sam shvatila da ga to jedino sprečava.

Kad je beba. imala tri godine, prvi put me je pretukao, baš, raskrvario mi usta i kakome je udario po glavi pala sam i onesvestila se, odveli su me kod lekara i tad sam rekla, kad su me pitali šta se desilo, rekla sam da sam pala niz stepenice u zgradi.

Kad sam ostala trudna drugi put, on je opet bio super, ali je to bilo kratko, još se nisam porodilakad me je šamarao jer sam presolila ručak, i sve je bacio sa stola, polomio stolicu i rekao mi da bi sad zgazio samo da nisam trudna.

Kad sam rodila sina, čim je prestao da sisa, otišla sam kod lekara i tražila da mi ugrade spiralu, nisam htela više sa njim da imam decu, i zaklela se da ću naći neki posao, čim mi sin malo poraste.

B. je radio i donosio hranu u kuću, plaćao račune, ali nikad mi ništa nije kupio, deci nikad nije kupio igračku, to su videli samo od moje sestre i majke.

Majka je znala da me bije, i samo je govorila da moram da trpim zbog dece, "to ti je sudbina, tako je kako je"

Moj otac je jednom došao kod nas, i ja sam bila modra po licu i po rukama, on je vikao, i rekao mu da ne sme da me bije više, B. jesamo gledao u zemlju i govorio, "Dobro, čale, neću više" ali na tome je ostalo. Ni moj otac, ni moja majka nikad nisu rekli vrati se kući i povedi decu, on je to shvatio i mislio je nemam gde i on može da mi radi šta hoće.

Njegov otac je znao da izađe iz kuće, kad on počne da mi bije, i nikad ništa nije rekao o tome.

Ja sam znala da on ima druge, ali sam prestala da se svađam zbog toga, mislim nije me bilo briga, više ga nisam ni volela, kad sam rodila drugo dete. Jednom sam bila u bolnici na pregledu, i sretnem jednu moju rođaku koja je tamo čistila pitala sam je da li može meni da nađe posao, i tako posle četiri meseca počela sam da radim tamo. Decu sam upisala u vrtić, bio nam je blizu..

To je bio moj spas, njemu sam rekla da je bolje da radim i ja da donesem novac u kuću, da imamo više. Ništa nije rekao, valjda je i njega prestalo da bude briga, ali ja sam mu prala, peglala, i bila mu "kruška za boks kad se iznervira", pa se to ne baca tek tako.

Ja nisam nikad bila mirnija i finija, kad sam počela da radim, ćutala sam i sve radila da ga slučajno ne razljutim, ali sam imala plan. Samo da mi posao bude nešto sigurniji, jer sam stalno na neki ugovor, i to mi stalno produžavali, a to je bilo preko neke agencije. I, na poslu sam bila pažljiva, i radila sam i ono što nije moj posao, samo da me primete, kad sam dobila ugovor na godinu dana, čekala sam samo trenutak da se spakujem sa decom i odem. Jedno večer je došao pijan, i rekao mi da je dobio sina, ja sam mu rekla "Čestitam", samo to, znala sam da moj trenutak stiže. Počela sam polako da pakujem stvari od dece i moje, i tu torbu sam držala u ormanu. Posle sedam dana došla je ta devojka na vrata i rekla da neće da ide, da je to njegovo dete i da je ona njegova žena, primila sam je u kuću, bila je nedelja, posle podne, on je došao i samo se smejavao, kazao je "pa dobro ostani, ko ti brani". Ja sam sutradan, otvorila bolovanje, došla kući uzela stvari i otišla po decu u vrtić, i sa njima otišla kod moje babe u Orlovsko.

On ni reč nije rekao, video je da izlazim sa torbom, nisam došla kući sa decom, nije ni pitao. Posle me kao zvao, kao "Gde si ti, k...o", ja sam samo rekla da su deca samnom i da nam ništa ne treba od njega", "Ništa Vam ne bih ni dao, nek ti sad da taj sa kojim si" I to je to, javi se ponekad kao da pita za decu, bio je jednom, ali hvala Bogu ne dira nas"

Ja cu da završim taj kurs što sam počela za maserke i idem za Nemačku, kod mog brata. To je još tri meseca, i kad deci počne raspust idemo za Nemačku i daće dobri Bog da uspem tamo i da ostanemo.

Napravila sam grešku, što sam se udala teko rano. Ja sam hvala Bogu prekinula to, ali bila sam sa njim 14 godina, i to je bilo strašno. Nisam prekinula jer nisam imala podršku, moja majka je otišla od mog oca pre 7 godina, a i dok su bili u braku, oboje su govorili da moram da istrpim zbog dece.

IV

Imam 36 godina. Nepismena sam i nemam završenu školu. U rani dečji brak stupila sam sa 15 godina, a moj muž je tada imao 16. Nismo venčani, živimo u vanbračnoj zajednici. Udala sam se da bih pobjegla iz roditeljske kuće. Moj otac je bio alkoholičar i svakodnevno je tukao moju majku. Nisam mogla više to da gledam. Ja i moja sestra smo stalno plakale. Nismo išle u školu, otac nas nije upisao, dok je brata upisao. Odrasla sam u strahu, bez detinjstva i bez izbora. Živeli smo u selu. Bila sam mlada i gotovo da nigde nisam izlazila. Kada je moj budući muž došao u naše selo, posle nekoliko dana sam pobjegla sa njim. Samo sam želela da odem iz kuće u kojoj je bilo nasilja i alkohola. Nakon dva ili tri meseca ostala sam trudna. Živeli smo u velikoj porodici – svekar, svekrva, dva devera, moj muž i ja, svi u jednoj sobi. Bilo je veoma teško. Nisam ništa znala da radim, morala sam da kuvam, perem ručno, čistim i brinem o svima. Ipak, u početku sam mislila da je bolje nego kod oca. Posle porođaja moj muž je počeo da pije i da me maltretira. Tukao me je i terao na seksualne odnose, iako smo svi spavali u istoj sobi. Bilo me je sramota jer su tu bili svekar, svekrva i deveri. Nisam želela da me svi čuju i gledaju. Često sam ostajala trudna, skoro svake godine sam imala abortuse. Bilo je bolno i fizički i psihički. Kad god bih odbila odnos, tukao me je. Svadali smo se. Branila sam se koliko sam mogla, ali je on uvek bio jači. Tokom godina rodila sam šestoro dece. Nisam više mogla da izdržim, ali nisam imala gde da odem. Jednom sam pobjegla kod oca, ali moja majka se u međuvremenu obesila jer više nije mogla da živi sa alkoholičarem. Tada sam shvatila da tamo nemam kome da se vratim. Vratila sam se i nastavila da trpim zbog dece. Nisam želela da ih neko uzme niti da završe u hraniteljskoj porodici. Odlučila sam da izdržim sve zbog njih. Više puta sam ga prijavljivala policiji. Bio je u zatvoru četiri do pet meseci. Dok je on bio u zatvoru, njegov otac me je tukao i maltretirao. Decu sam ostavljala kod komšija, a ja sam jedno vreme bila u sigurnoj kući i u socijalnom stanu. Ali nisam mogla bez dece i vraćala sam se. Kada je muž izašao iz zatvora, ponovo je počeo da pije. Jednom je uzeo nož i ubo me. Završila sam u bolnici. Posle toga je kratko bio miran, ali čim bi pio, nasilje se nastavljalo. U poslednjih nekoliko godina moj najstariji sin, koji sada ima 16 godina, počeo je da krade i upada u probleme sa zakonom. To mi stvara dodatnu brigu. Idem sa njim u centar za socijalni rad, razgovaramo, trudim se da ga izvedem na pravi put. Dok je moj muž bio u pritvoru, moj svekar me je jurio sekirom. Jedna komšinica me je spasila – da nisam pomerila glavu, udario bi me i verovatno ubio. Kada je muž izašao, nije mi verovao i nastavio je sa još težim maltretiranjem. Jednog dana me je tražio pijan po komšiluku. Sakrila sam se u šupu i pozvala policiju. Uspela sam da izbegnem najgore. Policija mu je izrekla privremenu meru zabrane prilaska od mesec dana. Sada ne smem da idem kući, decu ostavljam samu, spavam kod komšija i ne znam gde ću. Čekam da vidim da li će mi centar za socijalni rad pomoći da dobijem socijalno stanovanje ili neku kuću gde bih mogla da živim sa decom. Ne želim da moja deca završe u hraniteljskoj porodici. Želim da rastu sa mnom, uprkos svemu kroz šta prolazimo. Borim se koliko mogu. Presuda tužilaštva samo što ne stigne treba da ode u zatvor, koji itekako zaslužuje. Nadama se mirnom životu sa mojom dečicom koju neizmerno volim.

V

Imam 45 god. Imam dvoje dece i udovica sam. Priča ču vam moju pricu. Moji su me rano udali ,mene nisu ni pitali niti znala momka niti tu familiju.Udali su me moji sa 14 god .tu u Bujanovac. Za nedelju dana su pravili svadbu ja otišla i pocinje moj pakao. Nisam ga volela a možda nije ni on mene jer nikad nije bio tu kad mi trebao.Počeo je da me maltretira ,noću nedolazi kući. Ja kući radila kućne poslove ,niko te ne pita da li znaš ili ne.

Ja pričala njegovoj majci da me bije ona kaže to je normalno to ti je muž, nisam imala nikakvu podršku od nje.Nikome nisam smela da pričam o tome.

Ja bila kod njega skoro tri meseca, posle toga ja otišla u goste to je obicaj da se ide NAPRIVIČ se kaže . Ja sam odma mojima pričala da mi nije dobro tamo da me maltretira i da ga ne volim.I moji su se složili samnom i više nisam bila sa njima.To je moj prvi brak koji nisam se ja pitala .Posle toga mi familija našla drugog momka na Kosovu, njega takodje nisam znala ali sa njim mi je bilo lepo , bila dobra familija. Imam dvoje dece sa njim ali nažalost je umro ,ja ostala

VI

M.M. je dvadesetogodišnjakinja. Još kao devojčica, sa samo 15 godina, našla se pred odlukom koju su njeni roditelji doneli. „Tata mi je rekao da su našli finog muža iz dobre porodice... Mama je rekla da je to dobra prilika“, priseća se MMMM., i kroz njen glas prolazi zbunjenost i strah, ali i neko krhko razumevanje da je život tada tako funkcionisao. Preselila se kod supruga koji je bio skoro njen vršnjak, stideli su se jedno drugog, ali su polako naučili da se vole i naviknu jedno na drugo. Danas imaju dvoje dece, a ona govori da je „dobro, ponekad je kriza kao svuda, ali je dobro“. Ipak, kada pogleda unazad, jasno vidi koliko je rana udaja bila rizična i teška. Nedostatak detinjstva, stalne obaveze, ran roditeljski teret i češće svađe sa suprugom ostavili su dubok trag. „Ne umeš da se brineš o bebi, kući... Nedostaje ti mama, nedostaje detinjstvo“, kaže MMM., s tugom u očima. Završila je samo osnovnu, a nastavak školovanja bio je jednostavno nezamisliv. „To se podrazumevalo... Nije bilo puno priče o tome da treba da nastavim školu“, priseća se. Kasnije, to je značilo ograničene životne mogućnosti, mogla je da radi samo kao čistačica, a to je uticalo na njenu ekonomsku nezavisnost. Sa 15 i po godina MMM. je postala majka prvog deteta, a potom je rodila još jedno sa 20 godina. Rana trudnoća bila je traumatično iskustvo: strah, bol i ogromna odgovornost preplavili su je. „Rana trudnoća je loša za zdravlje majke... Preteško je da gajiš decu kada si mlada“, priznaje. Iako su joj zdravstveni radnici davali savete i upozoravali na moguće komplikacije, B.Z. se suočavala sa ovim izazovima gotovo sama. U braku je doživela i nasilje, fizičko i emocionalno koje nije prijavljivala. „Pa šta drugo mogu sa dvoje male dece?“, kaže, i jasno je da strah i ekonomska zavisnost čine da ostaje u takvoj situaciji. Ona zna da je činjenica što je bila mlada i neiskusna doprinela tome da trpi: „Bila sam dete i plašila sam se... Da sam bila starija, možda bih se suprotstavila.“ MMM. sanja o boljoj budućnosti, o tome da jednog dana može da radi, bude nezavisna i pruži svojoj deci život koji ona nije imala. Želi da njene ćerke i sinovi imaju izbor, da se školuju i da ne prođu kroz ono što je ona prošla. Najviše joj nedostaje podrška porodice, nekoga ko bi je zaštitio i pomogao u teškim trenucima, jer je upravo taj osećaj same i nezaštićene devojke bio najteži deo njenog detinjstva i mladosti.

VII

Zovem se A.... Imam dvadeset dve godine. Nekad mi se čini da sam u ovih osam godina proživela ceo jedan život. Kad sam imala četrnaest, pobegla sam od kuće. Nisam to planirala mesecima, nije to bio neki veliki film u mojoj glavi. Samo sam osećala da tamo gde sam bila nisam bila svoja. U mojoj kući se nije mnogo pitalo kako se ja osećam. Pravila su bila pravila, a ja sam bila „dete koje treba da sluša“. A ja sam želela da me neko čuje. Onda se pojavio on. Bio je pažljiv, znao je da me nasmeje kad sam najtiša. Držao me je za ruku dok smo šetali ulicama koje su mi pre toga delovale ogromno i strašno. Sa njim sam se osećala sigurno. Kao da prvi put imam nekoga ko bira mene. Govorio je da sam posebna, da sam hrabra, da ćemo jednog dana imati nešto samo naše. Ja sam mu verovala. U tim godinama, kad ti neko kaže da si mu ceo svet ti to shvatiš ozbiljno. Kad sam otišla od kuće, mislila sam da počinje moj pravi život. U početku je stvarno bilo lepo. Delili smo sve hranu, planove, strahove. Smejali smo se sitnicama, pričali do kasno u noć, zamišljali gde ćemo živeti, kako će nam se zvati deca. Osećala sam se odraslo. Kao da sam preskočila nekoliko stepenika i stigla tamo gde sam htela. A onda sam saznala da sam trudna. Sećam se tog dana. Ruke su mi se tresle. Nisam znala da li da se radujem ili da paničim. U meni su bile pomešane sve emocije odjednom strah, uzbuđenje, krivica, sreća. Kad sam mu rekla, u početku me je zagrlio. Ali nešto se u njegovim očima promenilo. Nije to bilo odmah, nije bilo dramatično. Samo... postao je tiši. Posle toga su krenule sitnice. Pitanja gde idem. Zašto toliko spavam. Zašto sam nervozna. Zašto sam umorna. Govorio je da brine, ali ton mu više nije bio isti. Kao da sam odjednom postala odgovornost, teret koji mora da nosi, a ne devojka sa kojom mašta o budućnosti. Rasprave su postajale češće. Sve je moglo da bude razlog novac, hrana, moje raspoloženje. Trudnoća me je činila osetljivom, a on kao da nije znao kako da se nosi sa tim. Nekad bi bio nežan, držao me za stomak i pričao bebi. A nekad bi bio hladan, povučen, nervozan. Ta promena me je bolela više nego bilo koja svađa. Bilo je trenutaka kada sam sedela sama i držala ruke na stomaku, osećala kako se beba pomera i plakala. Plakala jer je sve došlo prebrzo. Jer sam imala četrnaest kad sam mislila da znam šta je ljubav, a nisam znala šta je život. Plakala jer sam želela sigurnost koju nikad nisam imala, a tražila sam je u nekome ko se i sam još traži. I dalje ga volim. To je istina koju ne krijem. Ali sada znam da ljubav nije samo smeh na klupi i poruke do kasno u noć. Ljubav je kad ostaneš kad je teško. Kad znaš da budeš nežan i kad si uplašen. Kad ne prebacuješ svoj strah na onoga pored sebe. Sada imam 22g. Više nisam ona devojčica koja beži jer misli da je to jedini izlaz. Sada razmišljam drugačije. Imam dvoje dece. Imam odgovornost. Imam strahove, ali imam i neku tišu snagu koju ranije nisam osećala. Naučila sam da ne mogu da zatvorim oči pred problemima i da se nadam da će nestati. Naučila sam da moram da pričam, da tražim poštovanje, da ne pristajem na hladnoću kao nešto normalno. Ne znam kako će se moja priča završiti. Znam samo da više ne želim da budem vođena samo emocijom. Želim stabilnost. Želim mir. Želim da moje dete jednog dana ne mora da beži da bi se osetilo voljeno. Možda sam prerano odrasla. Ali sada, kad stojim na početku ovog novog poglavlja, znam da imam pravo da tražim više i za sebe, i za svoju decu .

VIII

V.V. odrasla je u siromašnom romskom naselju, u porodici u kojoj su odluke odraslih bile konačne i neupitne. Kao devojčica bila je tiha, povučena i poslušna, naviknuta da prihvati ono što joj se kaže. Njeno detinjstvo je naglo prekinuto kada je majka dogovorila brak sa muškarcem koga ona nije poznavala. Kasnije je saznala da je taj čovek za nju dao 15.000 evra. Na dan svadbe stavljeno joj je mnogo zlata i nakita, kako bi sve izgledalo svečano i „dostojanstveno“ pred ljudima. Međutim, na kraju svadbenog dana, njena majka je skinula sav nakit i odnela ga. Ubrzo nakon toga, V. se sa novim mužem i njegovom porodicom uputila u Austriju. Tokom puta

je pretrpela batine, jer je porodica muža smatrala da je prevarena zbog zlata koje je uzeto. U stanju straha i šoka, stavili su je u torbu a onda i u gepek vozila, u kom je provela deo puta, bez mogućnosti da se suprotstavi ili pobjegne.

Tek po dolasku u Austriju saznala je da je čovek koga je udata već oženjen i da ima decu. Ni ona ni njena porodica, kako navodi, nisu znali za tu činenicu. Umesto bračnog života, sledilo je iskorišćavanje i teška zloupotreba. Prisiljavali su se da krade i prosi, oblačili je u provokativnu odeću i vodili u bordel, gde su je naterali da radi. Živela je u stalnom strahu i nasilju, izolovana i bez podrške.

Nakon izvesnog vremena, uspela je da pobjegne. Međutim, brzo je pronašla policija i deportovala u Srbiji. Povratak kuće nije značio sigurnost. Majka ju je dočekala, ali je nakon nekoliko dana ponovo dogovorila njen brak, ovoga puta sa muškarcem starijim od nje 35 godina. Kako je već bila traumatizovana prethodnim iskustvom, nije imala mogućnost da odbije.

Drugi brak bio je obeležen teškim nasiljem i ponižavanjem. Suprug je bio izražen nasilan, kontrolisao je njeno kretanje i ponašanje, a u jednom periodu je ošišao do glave kao vid kažnjavanja i poniženja. V. rodila je dvoje dece i živela u stalnom strahu, trudeći se da zaštiti decu koliko je mogla. Psihičko opterećenje, strah i dugogodišnje zlostavljanje ostavili su duboke posledice na njeno mentalno zdravlje.

Sa 39 godina donela je tešku, ali presudnu odluku da se razvede. Taj korak je za nju značio prekid kruga naselja i pokušaj da ponovo izgradi svoj život. Nakon razvoda, upoznala je sadašnjeg supruga i, kako sama kaže, prvi put se udala iz ljubavi. Danas živi u stabilnom braku i sa sadašnjim mužem očekuje drugo zajedničko dete.

Ipak, posledice preživljenog nasilja i traume i dalje su prisutne. Ona koristi terapiju i lekove zbog psihičkih posledica koje su se nagomilale tokom godina zlostavljanja, straha i prinudnih brakova. Svoju prošlost opisuje kao život bez izbora, u kom su drugi donosili odluke umesto nje.

IX

Rodila sam se na Kosovu, imam još 4 sestre i dva brata. Živeli smo u dedinoj kući, u dve sobe, wc napolju, kupali smo se na česmi. Otac i deda su radili ponekad, majka je bila u kući sa nama decom. Svi su pili mnogo i tukli majku i nas decu, uvek sam ja bila kriva za sve jer sam bila najstarija sestra. Išla sam u školu, osam razreda, lepo sam učila matematiku i muzičko, a ostalo je bilo slabo. Kad sam završila osmi razred deda je rekao da ostanem u kući i pomažem majci. Nekad sam pazila na decu komšija i oni su mi davali pare za to, a ja sam sve to davala ocu i dedi, majci ništa. Upoznala sam dečka preko rođaka, odmah mi se dopao i počeli smo da se zabavljamo. U 17 godina on je hteo da dođem u njegovu kuću i da se uzmemo a moji su rekli da može. On je imao 22 godine, radio je u garaži. Posle godinu dana imala sam pobačaj jer sam bila bolesna, i muž je bio mnogo ljut i počeo je da me tuče. Posle sam još dva puta izgubila bebu jer mi nije bilo dobro, muž mi je govorio da sam ja nesposobna i hteo da me otera. Njegov otac je pio i tukao i ženu a mene terao sve da radim u kući, da njega pazim, da kuvam i nije dao da odem. Tamo sam rodila ćerku, imala sam 21 godinu i opet sam dobila batine što nije sin. Bila

sam mnogo bolesna sa plućima i svekrva me vodila dva puta na abortus, a posle sam kad mi bilo bolje rodila sina. Onda smo došli u Beograd, nisam mogla da radim zbog dece a muž je išao da nešto radi. Uselili smo se u praznu kuću i tu sam rodila još šestoro dece. Muž je dobio posao i morala sam da kradem od njega pare da platim račune i hranu. Mnogo je pio i nije išao na posao, pa me je terao da prosim ali ja nisam htela jer me bilo sramota. U Socijalnom su mi dali ponekad pare pa sam se snalazila. Njegova majka je dolazila ponekad i uvek je govorila da sam ja loša žena i glupa i da zato on pije. Decu stariju je isto terao da prose ali nisu hteli, išli su u školu i završili su osam razreda. Kad sam bila trudna posle F.(sad ima 11 godina) opet sam bila mnogo bolesna i išla sam na abortus jer sam mislila da ću da umrem. Moja majka i sestre su bile dva puta, on ih je terao i napadao sestre, govorio da će njih da oženi jer su bolje od mene. Zvala sam policiju nekoliko puta ali su njemu samo rekli da ne sme da me bije i da mora da ide da radi i daje pare u kuću. Jednom su ga odveli u stanicu i kada se vratio ujutru prebio je i decu i meni polomio ruku. A kad je bio trezan bio je mnogo dobar, i kupovao nam sok i kolače i meni pričao da me voli i da će da se ubije ako ja odem. Ja sam ga mnogo volela i nisam nikako mogla da ga ostavim, a nisam imala gde da odem jer moji su mi rekli da treba da ostanem u svojoj kući i da ga pazim jer je on dobar. Muž se razboleo i umro je pre godinu dana, najstarija ćerka (24) se udala dobro i ima dva deteta, zet je dobar i radi. Najstariji sin (19) živi u naselju sa devojkom i oboje rade. Ostala starija deca su u školi, i ja ih teram da uče i da posle imaju posao. Ovo dvoje su još mali i njih ću da upišem u školu, svi su dobri i slušaju me, sin pomaže nekada sa parama, a ćerka nekad donese hranu i garderobu. Ja sam bolesna sa plućima, pijem lekove i ne mogu da radim, i žao mi je što je muž umro jer sam ga volela a i on mene, ali je stradao od pića.

ZLOSTAVLJANJE U PRIMARNOJ PORODICI

I

Ispitanica ima 18 godina, pre nekoliko meseci je postala majka. Udala se sa 17 godina jer je ostala sama i bez podrške nakon teških porodičnih okolnosti. Naime, kada je imala samo 13 godina ona i brat koji je stariji od nje 2 godine ostali su bez majke, jer je majka zbog nasilja u porodici otišla i njih je ostavila sa ocem, bakom, dedom i ostalim članovima porodice. Nakon što je majka otišla devojčicu je počeo da zlostavlja stric, tako što ju je navodio na milovanja kada su ostajali sami.

„Dodirivao me je, mazio i na kraju spavao sa mnom. Tada sam imala samo 13 godina kada se to desilo. Čim bi ostajali sami odmah me je prisiljavao na to. Bilo mi je sramota, mrzela sam sebe....Plakala sam noćima....Još više sam se zatvorila u sebe...Nisam znala šta da radim. To je radio često kad god bi ostajali sam. Bila sam sama i nisam imala kome da kažem šta mi se desilo. Sve što sam htela je da živim normalno kao i svi“.

Njena baba je primetila da nešto nije u redu, pa je nekako shvatila da tako nešto može da bude. Zbog čuvanja savesti obukla je u hidžab kako bi zataškala stvar. Kako se cela situacija nije smirivala, baka je devojčicu izbacila iz kuće. Devojčica se požalila majci, a majka je ceo slučaj prijavila policiji i Centru za socijalni rad na Kosovu koji nisu ništa sem ispitivanje devojčice, preuzeli. Devojčica je bila striktna i govorila je majci da voli strica...(verovatno joj je nedostajala

nežnost, a on joj je to pružao, ko zna..). Kada je majka čula njen stav, ostavila je na ulici i nije htela da joj pomaže u istraživanju slučaja. Majka se u međuvremenu udala i osnovala svoju novu porodicu.

Ova devojčica je ostala sama prepuštena ulici. Počela je da radi kao konobarica u nekoj kafani, gde su je pijani svi zadirkivali, štivali, vredali i svašta radili. Nakon izvesnog vremena, pronašla je nekog momka za koga se udala ostala u drugom stanju i pre nekoliko meseci se porodila.

Došla je u Beograd kod njegove rodbine u posetu i pristala je na anketu. Kaje se zbog svega, što joj se desilo, ali sada je kasno.

Posebno ističe da se ovakvi slučajevi najčešće dešavaju unutar porodice, jer članovi porodice teško mogu da zamisle da se takvo nasilje može dogoditi najbližima. Sada nakon svega ovog što joj se desilo kaže da prepoznaje takav vid nasilja i ističe da bi podrška porodice, prijatelja i relevantnih institucija bila ključna za zaštitu žrtava. Smatra da dečji brak ozbiljno ugrožava obrazovanje, zdravlje i budućnost mladih devojaka.

Njena poruka je da devojke budu oprezne u porodici i da znaju da je važno tražiti pomoć ako se osećaju ugroženo, jer nasilje može biti bliže nego što misle

OSNAŽENE DA IZAĐU IZ NASILJA

I

Dugo sam mislila da je ljubav nešto što mora da boli da bi bila prava.

Imala sam petnaest godina kada sam se ludo zaljubila. On je imao sedamnaest. Bio je moja prva simpatija, prvi dodir ruke, prvi osećaj da nekome pripadam. U mojoj glavi to je bila bajka. U stvarnosti, bila je to priča o strahu, pritisku i pogrešnim odlukama. Kada su krenule priče po komšiluku, kada su se počele šaputati reči o časti i sramoti, o tome šta će ko reći, o nevinosti i obrazu porodice, osetila sam da nemam izbora. Mislila sam da ću, ako se udam, dokazati svima da sam „dobra“ devojka. Da ću zaštititi svoje roditelje od osude. Nisam znala da ću time izgubiti sebe. Udala sam se sa petnaest godina. Tek što sam upisala srednju školu, morala sam da je napustim. Njegovi roditelji nisu dozvoljavali da nastavim školovanje. Govorili su da je moje mesto u kući. Da žena treba da ćuti, kuva i sluša. U početku sam verovala da je to samo faza prilagođavanja. Govorila sam sebi da će se sve promeniti. Ali nije. Zabrane su postale svakodnevice. Nisam smela da izlazim. Nisam smela da se čujem sa drugaricama. Novac nisam imala – zavisila sam od njega i njegove porodice za sve. Svaka moja želja bila je „neposlušnost“ . Svako pitanje – „bezobrazluk“. Emocionalno nasilje došlo je prvo. Reči su sekle dublje od noža. Govorio mi je da sam nesposobna, da bez njega ne vredim ništa, da nemam gde da odem. Polako sam počela da verujem u to. A onda je došlo i fizičko nasilje. Prvi put me je udario posle jedne bezazlene rasprave. Bio je to šamar koji me je više probudio nego zaboleo. Gledala sam ga i nisam mogla da prepoznam dečaka u kog sam se zaljubila. Posle toga, granica je bila pomerena. Svaki sledeći put bio je lakši za njega, a teži za mene. Devet meseci sam živela u strahu. Devet meseci zabrana, uvreda, guranja, modrica koje sam skrivala dugim rukavima i lažnim osmesima. Devet meseci u kojima sam se pitala da li sam ja kriva. Nisma ostajala trudna, to ih je najviše bojelelo, mislim na njegove roditelje. Mislim da je i on imao taj pristisak i zato je i krenulo nasilje. Jedne noći, posle još jedne svađe i još jednog bola, pogledala sam se u ogledalo.

Nisam prepoznala devojčicu koja je sanjala ljubav. Videla sam uplašeno dete. I tada sam odlučila da pobeegnem. Otišla sam kod svojih roditelja. Tresla sam se dok sam kucala na vrata, uplašena da će me vratiti, da će reći da sam sama kriva. Ali nisu. Zagrlili su me. Prvi put posle dugo vremena osetila sam sigurnost. Prijavili su sve Centar za socijalni rad. Centar je reagovao. Razgovarali su sa mnom, pružili mi podršku i pokrenuli postupke zaštite. Njegova porodica i on su se udaljili od mene. Prvi put sam imala osećaj da sistem stoji iza mene, a ne protiv mene. Nije bilo lako. Nosila sam strah u sebi dugo. Ali polako sam počela da vraćam kontrolu nad svojim životom. Ponovo sam upisala srednju školu. Učila sam više nego ikada, kao da time dokazujem sebi da vredim. Završila sam za frizera. Sećam se dana kada sam dobila diplomu – držala sam je u rukama i plakala. Ne od tuge. Od ponosa. Danas sam hrabra i osnažena devojka. Ne definišu me modrice. Ne definiše me brak u koji sam ušla kao dete. Ne definišu me tuđe reči o časti i sramoti. Definiše me odluka da odem. Definiše me hrabrost da prijavim nasilje. Definiše me upornost da nastavim školovanje. Moja priča nije priča o porazu. To je priča o buđenju. I danas, kad uzmem makaze u ruke i stanem iza frizerske stolice, znam – preživela sam. I izabrala sebe. (21 godina)

II

Vežu sam započela sa 17 godina sa mladićem koji je bio dve godine stariji od mene. Iako nismo stupili u brak, bila sam u ozbiljnoj emotivnoj vezi i veoma zaljubljena. Upoznali smo se na jednom događaju i u početku je naš odnos delovao skladno i bez problema. Provodili smo mnogo vremena zajedno, izlazili, razgovarali o budućnosti i verovala sam da je to zdrava i stabilna veza. Malo pre toga mi je majka preminula, tražila sam utehu u osobi i to sam pronašla u njemu, mislila sam da je sve idealno i da ne postoji “savršenija” osoba od njega. Nakon otprilike šest meseci njegovo ponašanje je počelo da se menja. Postao je izrazito ljubomoran, počeo je da me kontroliše, ograničava moje kretanje, da mi brani da izlazim i vidam se sa drugima, kao i da mi često preti raskidom. Psihičko nasilje je vremenom postajalo sve učestalije. Moji bliski ljudi, porodica i prijatelji, znali su kroz šta prolazim i savetovali su me da napustim tu vezu, ali sam u tom periodu bila previše emotivno vezana i zaljubljena da bih ih poslušala. Tokom veze nisam imala decu. Redovno sam odlazila na ginekološke preglede. U jednom trenutku sam ostala u drugom stanju i imala sam jedan abortus. Odluku sam donela sama, jer nisam bila spremna da postanem majka i želela sam da nastavim školovanje i završim fakultet. Smatrala sam da u tom periodu nisam imala uslove za roditeljstvo, plašila sam se i kako će drugi reagovati. Nakon dve godine veze, tokom jedne svađe, prvi put je došlo do fizičkog nasilja gde me je ošamario. Taj trenutak je za mene bio prelomni. Za razliku od psihičkog nasilja koje sam trpela i opravdavala, fizičko nasilje nisam mogla da prihvatim. Odmah sam prekinula svaki kontakt i otišla iz tog odnosa. O tom događaju nisam govorila roditeljima, ali sam se poverila drugaricama koje su mi bile velika podrška. Nasilje nisam prijavila nijednoj instituciji. Oboje smo studenti, smatrani uglednim osobama i u tom trenutku sam se plašila da bi prijavljivanje moglo da mi stvori dodatne probleme u budućnosti. Danas, sa ove distance, žao mi je što nasilje nisam odmah prijavila i smatram da bih sada postupila drugačije. Sada završavam fakultet, nemam nikakav kontakt sa bivšim partnerom i nastavila sam život. Ipak, posledice tog iskustva su ostale u vidu straha i opreza da se slično nasilje više nikada ne ponovi. Smatram da nijedna vrsta nasilja ne može biti opravdana. Činjenica da sam bila mlada doprinela je tome da nisam znala kako da na

pravi način reagujem i potražim pomoć, ali ne i da nasilje prihvatim kao normalno. Sa današnje perspektive smatram da bi mi u tom periodu najviše značila psihološka podrška i razgovor sa stručnim osobama, kao i razgovor sa roditeljima. Sada jasno vidim da traženje pomoći nije sramota, već važan korak ka zaštiti sebe. Smatram da je važno da se mladim devojkama govori o prepoznavanju ranih znakova nasilja i da se ohrabre da nasilje prijave i prekinu odnos čim se ono pojavi (24 godine).

III

Živim sa majkom, sestrom i ćerkama. Otac mi je umro. Završila sam samo osnovnu školu, nisam upisala srednju jer su me udali. Nezapošljena sam, da imam završenu srednju školu bilo bi lakše da se zaposlim. Skoro sam počela da radim kod kuće, da šminkam i pravim frizure našim ženama. Zahvaljući tome podmirujem potrebe svojih ćerki. Udala sam se jako rano sa 15 godina, moji roditelji su me dali, naravno uz moj pristanak. Partner je imao 17. Oni su živeli u Švedskoj, a imali su kuću u C.. Preko nekih rodjaka su saznali za mene, i nekako su stupili u kontakt sa mojim roditeljima, i došli kod nas da me zaprose. Čak su i finansijski pomogli mojima da mi prave svadbu, jer je kod nas bio običaj da i roditelji prave ćerkama svadbe kao ispraćaj. Oni su se pokazali kao domaćinska i dobra porodica, a meni se tad dopao moj budući muž, tako da sam pristala. Dečija glava, nisam znala šta me tek čeka u tom braku i toj porodici, mislila sam da ću lepo da živim pošto su u Švedskoj. Odveli su m, snaja nevina, radost, veselje, a zatim i u Švedsku. Nekako ilegalno su me prebacili na granici.

Rana udaja je zagorčavanje života i uskraćivanje jednoj devojčici detinjstvo, koja pojma nema šta je tek čeka u toj porodici i tom braku. Obrazovanje je jako bitno za jednu devojku, jer da sam imala srednju školu, sve bi mi bilo lakše kada su me odveli u Švedsku, a najviše u učenju jezika, odlaska kod lekara itd. Nakon odlaska u Švedsku, vrlo brzo sam zatrudnela. Sa 16 godina rodila sam prvu ćerku a sa 17 i drugu. Nisam znala kako da se zaštitim. Na preglede i kontrole sa mnom je uvek išla svekrva, ja nisam razumela jezik, nisam znala šta joj govore, niti šta im ona govori. Nismo se ni venčali sa partnerom, nije ni priznao ćerke kao otac jer ga to nije zanimalo, a ja mlada i neiskusna ništa nisam znala kako funkcionise. Drogirao se, radio je svašta, zato su ga i oženili misleći da će da se smiri. Udarao me i vredjao, nisam znala šta ću. Kada sam počela da se suprostavljam i njegovim roditeljima su počeli da me omalovažavaju, vredjaju. Nisam imala ni dinara u džepu, a niti nekoga da mi pomogne. Na kraju je i završio u zatvoru. Moje male devojčice svašta su preživele zajedno sa mnom. Sa roditeljima sam se čula samo kada su oni bili tu. Moji ništa nisu znali, sve dok nisam otišla u sigurnu kuću, i to zahvaljujući jednoj ženi iz Srbije koja je saznala za moju situaciju i pomogla mi. Živela sam 5 godina tako, a u sigurnoj kući više od 5 godina. Medjutim, pošto ih otac nije priznao, a ja nisam bila venčana, nismo imali nikakva zakonska prava, i zbog toga smo deportovane iz Švedske. Kada sam došla kod roditelja imala sam milion problema, sve smo bile bez ličnih dokumenata i zdravstvenog osiguranja. Zahvaljujući zdravstvenoj medijatorki uspela sam da završim sve. Moji roditelji jeste da su se i oni rano uzeli, ali su oni živeli veoma lepo, imala sam jako lepo detinjstvo. Ne krivim svoje roditelje i oni su bili mladi kada su odlučili da me udaju, zbog toga su mnogo krivili sebe i patili zbog mene. Da su se umešali moji baka i deka i odvratili ih od toga, sve bi bilo drugačije. Sada

zajedno sa mojom majkom odgajam moje dve devojčice i gledamo da ih usmerimo na pravi put, i da se ne udaju rano kao ja (30 godina).

IV

Ja sam se udala sa 16 godine, jeste bilo rano, ali to je tako kod nas. Šta sam mogla da radim, kad sam napustila školu, nije mi išlo. Završila sam osam razreda, i upisala sam saobraćajnu u Zemunu, i društvo me povuklo, bežali smo iz škole, i tako sam upoznala Z. Ona je bio stariji od mene, sav namazan, znao je kako da me smuva. Napravio mi je dete, ja mojima nisam smela da kažem, a on mi je rekao da ne brinem jer on mene voli i hoće da me oženi. Moja mama mi je stalno pričala da pazim da me neki ne prevari, a meni se eto baš to desilo. Moji roditelji nisu bili strogi, imaju samo mene i nisam znala kako da im kažem. Pobegla sam kod njega, i zvala sam mamu sa skrivenog broja, da joj kažem da se ne sekira, jer sam ja dobro, i spustila slusalicu. Mene je bilo stid što sam to uradila, ali sam bila zaljubljena u A, i samo sam njega videla. Ja se nisam bojala da mojima kažem, nego me je bilo sramota, ali A. je rekao da je on muškarac i da će on sve srediti; on je umeo tako da priča i prevari ljude, na sve načine, tako da mu svako poveruje. Tako je i mog oca smotao, sa tim njegovim pričama, kao on je ozbiljan i hoće da ima porodicu, čuvaće me kao malo vode na dlanu, ali moja majka mu nije verovala, rekla je "Moraš da je čuvaš, jer ona ima mene i njenog oca i uvek smo tu za nju, nemoj da joj fali dlaka sa glave, sad je ovako jer je trudna ali ja nikad ne bih tebi dala". Njegovi roditelji su bili drugačiji, svaki dan su se svađali i govorili svakakve reči, ali A. je meni samo govorio da ne gledam to jer ćemo mi žveti drugačije. Moji roditelji se nisu svađali, moj tata je slabovid, i moja majka ga ceo život gleda i čuva, a i on nju, on nikad nije vikao na nju, i ja nisam navikla na to se ljudi svađaju i psuju. Njegova majka je prema meni bila, baš stroga, govorila je da me moja majka razmazila i nije me ništa naučila, pa sad mora ona. U, stvari je samo htela da joj budem sluškinja, i nije bilo važno što sam trudna, sve sam radila, prala podove, kuvala, prala veš, ma sve što treba. Ona sam veže glavu i legne i kad uđe A. ili njen muž, ona počne da jauče, kao boli je sve. Ja sam ćutala, jer sam mnogo volela A. i nisam htela da se posvađamo zbog nje.

On je radio i imao je dobru platu, tad je znao kad primi platu da mi kupi tri "životinjsko carstvo", čokoladu, i kad se ja obradujem govorio je kako sam pravo dete, i ja sam bila srećna. Njegova sestra od tetke, koja je živela blizu, dolazila je često i pomagala mi, kad može. Njegov otac, je radio i kad dodje sa posla samo jede i legne, nije on nešto mnogo pričao, pita me kako sam i to je to. Porodila sam se u julu, dobili smo dečaka, i A. je bio jako srećan i svi ostali, moja majka je došla u bolnicu da me vidi, svekrva ja došla sa njom, u hodniku su kroz staklo mogli da vide bebu, moja mama je rekla sestri, lepa nam je nova beba, a kako je moja beba, na šta je moja svekrva rekla "nije ona beba, kad je primila k..., nije beba prijо" na šta je moja majka samo izašla iz hodnika i otišla, ni mene nije pogledala. Do tad smo A. i ja živeli dobro, ali posle porođaja je počeo pakao, A. je počeo da pije i da dolazi kući pijan i da se svađa, da mi govori da sam mu upropastila život, da on nije bio za brak. Udario mi je šamar, i ja sam htela odmah da odem, ali je on počeo da plače i da govori kako je lud, nije hteo, slučajno neće nikad više. I ja ostanem, prođe par meseci on ponovo, i opet isto. Njegova majka je rekla da se ne pravim pametna, to se nikom ne priča kad te muž bije, jer to rade svi muževi, da se smirim biće bolje, da ne pravim zavadu među tastom i zetom. I ja sam ćutala, onda sam ponovo ostala trudna, ta

trudnoća mi je odmah bila teška, nisam prestajala da povraćam, a A. mi više nije bio nikakva podrška, sad je pio svaki dan i kad je bio kod kuće ili je spavao ili se svađao, i govorio da nisam ni za šta. Ja sam plakala svaki dan, nisam ništa pričala majci i ocu da ih ne sekiram, ali sam se u sebi jela. Njegova majka je bila sve gora, sada kad je videla da ni on više nije uz mene ko pre, to joj dalo krila i mnogo me maltretirala, te nisam doro skuvala, nisam dobro oprala sudove, kad malo legnem ona ide po kući i bograda, "Jedina, ona trudna, princeza sve na tacnu da joj se nosi", ja sam samo ćutala, ali jednom je moja majka naišla kad je ona tako pričala i posvađala se sa njom, tražila od mene da krenem sa njom, ja sam plakala i rekla joj, nemoj mama, biće bolje. Ona je tad rekla, ovo je poslednji put da sam došla, sledeći put mogu samo po tebe i decu da dodjem, i otišla. Moj svekar je tada izašao iz sobe i rekao mi, da si pametna otišla bi, ne bi sedela sa ovom mojom budalom dok on tebe ne izbaaci. A. je došao sa posla i s vrata pitao, "Šta se ona tvoja majka, meša u sve, neću više da je vidim, a tebi ako se ne sviđe, idi i ti", i onda mi je prišao i lupio mi šamar. Tad mi je puklo pred očima, više nisam mogla, počela sam da plačem i da izgovaram sve što mi je bilo na srcu, i rekla sam da ću da odem kod mojih odmah. Zvala sam svoju mamu i rekla joj "Mama ja idem odavde, dođi po mene", spustila sam slusalicu.

Ona je bila tu posle pola sata, moja svekrva se opet svađala sa njom, tu je bio i A. koji je rekao da ja nisam nikakva žena i da sam razmažena, a da su oni krivi što sam takva. Moja majka, je pokupila decu i mene u taksu, i mi smo otišli kod mojih. A. je došao sutradan, i molio me da se vratim, ali ja nisam htela ni da čujem. Porodila sam se kod mojih, i sad živim ovde i odlično mi je, A. dođe ponekad, da vidi decu, ali ja ne bih više nikad bila sa njim. Trudiću se da moja deca završe školu, pa da žive ko ljudi, da imaju svoj hleb. Ja sad imam i jednu vezu, fin je prema meni, i poštuje moje roditelje, alij sad nisam luda da odma odem sa njim, čekaću i videću kako ćesve da bude (22 godine).

V

Pokušavala je da se seti lika momka za kog je udaju. On je živio u drugom naselju i viđala ga je jako retko, možda par puta, kad je išla u posetu rodbini. Znala je da je stariji od nje nekoliko godina, ali ništa više o njemu. Roditelje nije smela ni da pita. Tog dana kada su došli po nju, bio je najtužniji dan u njenom životu. Nije bilo svadbe, muzike, veselja...Došli su sa dva auta, njeni roditelji su spremili ručak, sve je proteklo bez neke pompe. Videla je das u nešto dali njenim roditeljima, ali ih nikada nije pitala šta je to bilo. Brak u koji je ušla nije bio zasnovan na ljubavi. Nije bilo fizičkog nasilja, ali bilo je emocionalne hladnoće i nerazumevanja. Najviše je bolelo to što niko nije pitao šta ona želi. U kući se osećala kao gost koji nikada neće postati deo doma. Živeli su sa njegovim roditeljima, babom i dedom i dva brata. Sve je radila kako treba, ali ništa nije bilo "njeno". Suprug nije bio loš čovek, ali bili su stranci. Nisu delili snove, interesovanja, ni mladost — samo obaveze. Patila je što ne ide u školu, što nije sa svojom porodicom i što je svi podozrivo gledaju jer ne ostaje u drugom stanju. Njena porodica dolazila je retko, a kad bi i došli, razgovori su bili kratki, bez prostora da se kaže "nisam dobro". Jednom je pokušala da kaže majci da se ne snalazi, da joj je teško. Majka joj je odgovorila da za sve ima vremena i da će biti bolje. Te reči su je slomile. Kad

je imala sedamnaest godina počela je da razmišlja o povratku u školu. Znala je da to nije "dozvoljeno", ali ta misao je stalno proganjala. Kako i dalje nije ostajala trudna, sve češće su je omalovažavali i vodili, kako kod lekara, tako i kod baba gatara. Tada je počela i najveća borba, ne protiv porodice, ne protiv zajednice, nego protiv sopstvenog osećaja krivice. Jednog dana, skupivši hrabrost koju nije znala da ima, rekla je roditeljima da želi da ode iz kuće u kojoj je živela. Otac je rekao da je ne razume, a majka je samo plakala.

Jednog dana je samo skupila svoje stvari i rekla ukućanima da želi da ode. Niko je nije zaustavljao, a ni pitao zašto ide. Imala je utisak da su jedva čekali da izađe. Otišla je kod tetke koja nije imala dece, jer roditelji nisu bili raspoloženi da se vrati kod njih. Tetka je prodavala na pijaci, tako da je počela da joj pomaže. U međuvremenu je uz pomoć lokalne žensko romske organizacije završila Osnovnu školu i počela da radi u jednoj fabrici. Kaže da joj nije bilo lako. Puno puta je posumnjala u sebe. Puno puta se osećala usamljeno, kao da ništa ne radi kako treba. Porodica joj se javljala povremeno. Bilo je dana kada su razgovarali normalno, i dana kada se jedva čulo "Kako si?". Trebalo je godina da se rane zatvore. Njihovi odnosi nisu savršeni, ali postoje (31 godina)

VI

Imala sam 17 god. Kada sam stupila u vezu,prebrzo i u seksualni odnos.Uzeli smo se.Ubrzo sam ostala i trudna.Sve se tako brzo desilo.Nisam znala šta me je snašlo.Odjednom sam bila i devojka i žena i majka.Porodila sam se i ubrzo ostala trudna sa još jednim detetom. Sa 20 godina imala sam dva deteta i muža alkoholičara i kockara.Sve što je zarađivao sve bi i potrošio.Jedva smo nekako živeli i jedva sastavljali kraj sa krajem.Bila sam ljuta na sebe i na život i na sve.Postala sam ljuta ,bezvoljna i nadrdana svaki dan.On je bio nasilan,stalno bez para i u velikim dugovima.Nisam znala šta ću.Nisam imala deci šta da dam da jedu.Mučila sam se iz dana u dan.Imala sam jednu dobru komšinicu koja mi je dasvala deci po nedak da nešto jedu.Bila mi je kao majka.Ali nije htela mnogo da se meša ,šta da radim.Često sam joj tražila savet,ali nije umela da mi ga da .Ali meni se čini da nije htela da se meša,zbog mog nasilnog muža.Često sam pomišljala da se ubijem ,ali onda bi pogledala u decu i skupila snagu za dalje.Trpela sam još dve godine tako.Ajde zbog dece,ajde sramota me od rodbine i komšija.U jednom trenutku sam se razbolela i onda sam shvatila da ja mojoj deci trebam zdrava.I da bih se borila za njih ,moram biti zdrava. Tako bolesna krenula sam sa decom kod mojih ,kad muž nije bio kući.Kad sam stigla kod mojih ,majka nije mogla da veruje u kakvom sam stanju.Pomagala mi je oko dece i da se oporavim.Ubrzo sam došla sebi .Počela sam redovno da jedem i da dobivam snagu.Roditelji su me odveli kod lekara i preuzeli svu odgovornost i za mene i za decu.Muž je pokušavao da dođe ,da nas vrati.Nisam htela ni da čujem više za njega.Jedva sam se otarasila njega. Kad sam dobro ojačala počela sam da radim i zarađujem za život i decu.Bilo mi je neprijatno da očekujem sve od oca i majke.Radila sam u pekari ,sad sam zapošljena u državnoj firmi.Majka mi maksimalno pomaže oko dece,vrtića,škole i svega ostalog.Stala sam na svoje noge ,osećam se sad dobro i zbrinuto. Jesam mlada samohrana majka dva deteta ,ali nije mi žao.Drago mi je da sam smogla snage da pobegnem iz nasilja i pakla u kom sam živela.Bila sam mlada i nisam razmišljala mnogo o posledicama (27 godina).

AKTIVISTKINJE POKREĆU SISTEM ZA ZAŠTITU ŽRTVE PORODIČNOG NASILJA

I

Imam 36 godina. Nepismena sam i nemam završenu školu. U rani dečji brak stupila sam sa 15 godina, a moj muž je tada imao 16. Nismo venčani, živimo u vanbračnoj zajednici. Udala sam se da bih pobjegla iz roditeljske kuće. Moj otac je bio alkoholičar i svakodnevno je tukao moju majku. Nisam mogla više to da gledam. Ja i moja sestra smo stalno plakale. Nismo išle u školu, otac nas nije upisao, dok je brata upisao. Odrasla sam u strahu, bez detinjstva i bez izbora. Živeli smo u selu. Bila sam mlada i gotovo da nigde nisam izlazila. Kada je moj budući muž došao u naše selo, posle nekoliko dana sam pobjegla sa njim. Samo sam želela da odem iz kuće u kojoj je bilo nasilja i alkohola. Nakon dva ili tri meseca ostala sam trudna. Živeli smo u velikoj porodici – svekar, svekrva, dva devera, moj muž i ja, svi u jednoj sobi. Bilo je veoma teško. Nisam ništa znala da radim, morala sam da kuvam, perem ručno, čistim i brinem o svima. Ipak, u početku sam mislila da je bolje nego kod oca. Posle porođaja moj muž je počeo da pije i da me maltretira. Tukao me je i terao na seksualne odnose, iako smo svi spavali u istoj sobi. Bilo me je sramota jer su tu bili svekar, svekrva i deveri. Nisam želela da me svi čuju i gledaju. Često sam ostajala trudna, skoro svake godine sam imala abortuse. Bilo je bolno i fizički i psihički. Kad god bih odbila odnos, tukao me je. Svađali smo se. Branila sam se koliko sam mogla, ali je on uvek bio jači. Tokom godina rodila sam šestoro dece. Nisam više mogla da izdržim, ali nisam imala gde da odem. Jednom sam pobjegla kod oca, ali moja majka se u međuvremenu obesila jer više nije mogla da živi sa alkoholičarem. Tada sam shvatila da tamo nemam kome da se vratim. Vratila sam se i nastavila da trpim zbog dece. Nisam želela da ih neko uzme niti da završe u hraniteljskoj porodici. Odlučila sam da izdržim sve zbog njih. Više puta sam ga prijavljivala policiji. Bio je u zatvoru četiri do pet meseci. Dok je on bio u zatvoru, njegov otac me je tukao i maltretirao. Decu sam ostavljala kod komšija, a ja sam jedno vreme bila u sigurnoj kući i u socijalnom stanu. Ali nisam mogla bez dece i vraćala sam se. Kada je muž izašao iz zatvora, ponovo je počeo da pije. Jednom je uzeo nož i ubo me. Završila sam u bolnici. Posle toga je kratko bio miran, ali čim bi pio, nasilje se nastavljalo. U poslednjih nekoliko godina moj najstariji sin, koji sada ima 16 godina, počeo je da krade i upada u probleme sa zakonom. To mi stvara dodatnu brigu. Idem sa njim u centar za socijalni rad, razgovaramo, trudim se da ga izvedem na pravi put. Dok je moj muž bio u pritvoru, moj svekar me je jurio sekirom. Jedna komšinica me je spasila – da nisam pomerila glavu, udario bi me i verovatno ubio. Kada je muž izašao, nije mi verovao i nastavio je sa još težim maltretiranjem. Jednog dana me je tražio pijan po komšiluku. Sakrila sam se u šupu i pozvala policiju. Uspela sam da izbegnem najgore. Policija mu je izrekla privremenu meru zabrane prilaska od mesec dana. Sada ne smem da idem kući, decu ostavljam samu, spavam kod komšija i ne znam gde ću. Čekam da vidim da li će mi centar za socijalni rad pomoći da dobijem socijalno stanovanje ili neku kuću gde bih mogla da živim sa decom. Ne želim da moja deca završe u hraniteljskoj porodici. Želim da rastu sa mnom, uprkos svemu kroz šta prolazimo. Borim se koliko mogu. Presuda tužilaštva samo što ne stigne treba da ode u zatvor, koji itekako zaslužuje. Nadama se mirnom životu sa mojom dečicom koju neizmerno volim.

SANKCIJA ZA NASILJE

I

Napunila sam 51. Udala sam se sa samo 15 iz ljubavi. Voleli smo se još kao deca, odrasli smo zajedno. Iz tog prvog braka imam sina i ćerku, danas odrasle ljude sa svojim porodicama. U početku je sve bilo dobro, međutim posle rođenja drugog deteta počelo je da se ruši naš odnos. On je pčeo da pije, da izlazi sa drugarima. Prvo su počela vređanja a kasnije i šamari, batine. Taj brak je bio pun nasilja. Trpela sam batine, uvrede, poniženja. Godinama sam ćutala. Kada sam konačno skupila snagu i prijavila ga, morala sam da odem. Otišla sam bez dece, jer nisam imala gde da ih odvedem, nisam imala kako da ih hranim ni kako da im obezbedim krov nad glavom. To je najteža odluka koju sam u životu donela. Bila sam praktično na ulici. Spavala sam kod prijateljica, poznanika, gde god sam mogla. Jedno vreme sam bila na ivici da potpuno potonem, da uđem u život iz kog nema povratka. Borila sam se da preživim. Tada sam upoznala svog sadašnjeg supruga. I on je iza sebe imao brak i odraslog sina. Upoznali smo se u kafani. Tu smo se družili, i tako je počela naša priča. Ostala sam trudna i započeli smo zajednički život. U početku je delovalo podnošljivo, mislila sam da sam konačno našla mir. Ali vremenom je postajalo sve gore. Rodila sam dve ćerke i sina. Živeli smo u kući njegovih roditelja, bez struje i bez vode. Deca su rasla u nemaštini. Škola nam je pomagala, romske nevladine organizacije su donosile pomoć. Svi su znali kako živimo. Svi su mi govorili da prijavim nasilje. On pije. Kada pije, postaje agresivan. Izaziva tuče, pravi probleme po gradu. Ljudi ga izbegavaju jer znaju kakav je. Mene je tukao godinama. U poslednje vreme počeo je da tuče i decu. To mi je slomilo srce i probudilo u meni nešto što više nije strah – nego bes. Više puta sam ga prijavljivala. Policija ga je privodila, ali sam ja odustajala od tužbe. Plašila sam se, nisam imala gde da odem, nisam znala kako sama. Svaki put sam se vraćala u isti pakao. Poslednji put sam odlučila da ne odustanem. Pokrenula sam tužbu. Sada je u zatvoru i služi kaznu. Centar za socijalni rad mi pruža savetodavnu podršku. Škola pomaže oko dece. Ali i dalje živim u njegovoj kući. Opština mi još nije obezbedila socijalni stan. Kažu – šta ako se nasilnik vrati, a ja sam u njegovoj kući? Kao da je to razlog da ostanem bez rešenja. Ne plašim se više za sebe. Toliko sam toga preživela da mislim da bih danas mogla i fizički da mu se suprotstavim. Ali plašim se za svoju decu. On je bio nasilan i prema njima. To ne mogu da zaboravim niti da oprostim. U meni ima mnogo besa. Besna sam jer ne mogu da im obezbedim siguran dom. Besna sam jer još uvek živimo pod njegovim krovom. I stalno mislim – šta će biti kada izađe iz zatvora? Ne znam da li će doći po nas. Ne znam da li će biti još gori. Znam samo da moja deca zaslužuju mir, sigurnost i detinjstvo bez straha. A ja se svakog dana borim da im to obezbedim.

II

Udala sam se sa petnaest godina, sada imam 37. Danas, kada pogledam svoje ćerke, shvatam koliko sam tada bila dete. Mislila sam da sam zaljubljena i da je to dovoljno za ceo život. Upoznali smo se na rođendan kod drugarice. Igrali smo, smejali se, poljubili se. Bio je stariji, pažljiv, drugačiji. Kada mi je rekao da ne može više da dolazi i odlazi, već da želi da se udam za njega, nisam razmišljala. Spakovala sam se i pošla sa njim. Bila sam presrećna. Mislila sam da

počinje bajka. Bajka je kratko trajala. Ubrzo sam ostala trudna. Već tada su počele prve svađe, prve uvrede. Govorio je da sam nezrela, da ništa ne znam, da sam nesposobna. Posle su došli i prvi udarci. Sećam se da sam se više plašila da neko ne čuje nego samog bola. Čitala sam. Govorila sam sebi da će proći, da je nervozan, da sam možda ja kriva. Godine su prolazile, a nasilje je postajalo sve češće. Udarci, guranje, lomljenje stvari po kući, psovke. Najteže mi je bilo kada su deca počela da razumeju. Kada su me gledali uplašeno dok brišem krv sa usne i govorim im da sam se samo spotakla. Na mom licu su ostali ožiljci. Zubi su mi polomljeni. Ali najdublje rane su bile one koje se ne vide. Dugo nisam imala snage da ga prijavim. Plašila sam se – kako ću sama sa decom, od čega ćemo živeti, šta će ljudi reći. Kada sam prvi put pozvala policiju, ruke su mi se tresle. Došli su, opomenuli ga. Ja sam odustala od tužbe. Vraćala sam se u isti krug, iznova i iznova. Tek kasnije, uz podršku Centra za socijalni rad i žena koje su mi govorile da nisam kriva i da imam pravo na život bez straha, skupila sam hrabrost. Podnela sam tužbu. Kada je ponovo nasrnuo na mene posle prvog izlaska iz zatvora, znala sam da više nema povratka. Ovaj put nisam odustala. Danas je iza rešetaka. Kažu da je pokušao da pobegne, ali meni se više ne približava. Prvi put posle mnogo godina spavam bez straha da će se vrata naglo otvoriti usred noći. Prvi put dišem punim plućima. Imam sedmoro dece. Teško je. Ponekad sam umorna do bola. Pomažu mi – škola, Centar za socijalni rad, ljudi iz organizacija koji donesu hranu, garderobu, obuću. Zahvalna sam na svakoj pomoći. Ali najveća snaga su moja deca. Kada me zagrlje, kada mi ćerke donesu dobru ocenu i kažu da žele da završe školu, znam da je vredelo boriti se. Najviše me boli to što sam bila dete kada sam postala žena. Što nisam imala priliku da biram, da učim, da sazrim. Zato danas stalno govorim svojim ćerkama da ne žure, da njihova vrednost nije u tome da se udaju, već da budu slobodne, obrazovane i sigurne.

Na mom licu se vide tragovi prošlosti. Ali u mojim očima danas ima nešto drugo – mir. Moj život nije stao u nasilju. Počeo je onog dana kada sam odlučila da više ne ćutim.

